

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**İRAN EKONOMİSİNDE ENFLASYONUN
TARİHSEL BELİRLEYİCİLERİ**

NEGAR AREFNIA

**İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI**

ŞUBAT 2016



İRAN EKONOMİSİNDE ENFLASYONUN TARİHSEL BELİRLEYİCİLERİ

Negar AREFNIA

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ŞUBAT 2016

Negar AREFNIA tarafından hazırlanan "İRAN EKONOMİSİNDE ENFLASYONUN TARİHSEL BELİRLEYİCİLERİ" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi İktisat Anabilim Dalında İktisat Teorisi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman-Başkan: Prof. Dr. Zeynel Abidin ÖZDEMİR
İktisat Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi



Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Fetullah AKIN
İktisat Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi



Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~.

Üye : Yrd. Doç. Dr. Emre AKSOY
İktisat Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi



Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~.

Tez Savunma Tarihi: 09/02/2016

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.



Prof. Dr. Suna BAŞAK
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dökümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Negar AREFNIA

09/02/2016

İRAN EKONOMİSİNDE ENFLASYONUN TARİHSEL BELİRLEYİCİLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Negar AREFNIA

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Şubat 2016

ÖZET

Bu çalışmada İran ekonomisindeki enflasyonun nedenleri araştırılmıştır. Enflasyon İran ekonomisinin en önemli problemlerinden biridir. Uzun sürede devam eden enflasyonla birlikte ortaya çıkan durgunluk ekonomide stagflasyona neden olmuştur. Enflasyonun etkisini ve nedenlerini incelemek için, 1991-2012 yılları arasında İran enflasyonunu etkileyen faktörler tarihsel olarak analiz edilmiştir. Bu amaçla seçilen dönemde üç aylık veriler toplanarak İran enflasyonunu etkileyen değişkenler zaman serilerini kullanarak regresyon yöntemiyle Eviews yazılımı ortamında incelenmiştir. İran Riyali'nin Amerikan Dolarına olan döviz kuru, dar anlamda M1 parasal büyüklüğü ve dünya ithalat fiyat endeksi bağımsız değişkenler olarak seçilmiş ve her değişkenin enflasyon üzerindeki oransal etkisi incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre uzun dönemde enflasyon üzerinde en etkili olan bağımsız değişkenin döviz kuru olduğu görülmüştür.

Bilim Kodu : 1119

Anahtar Kelimeler : Enflasyon, döviz kuru, dünya ithalat fiyat endeksi, para hacmi

Sayfa Adedi : 115

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Zeynel Abidin ÖZDEMİR

HISTORICAL INFLATION DETERMINANTS OF IRAN ECONOMY

(M.S. Thesis)

Negar AREFNIA

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

February 2016

ABSTRACT

In this study the main reasons of Iran economy's Inflation have been investigated. Inflation is one of the main problems in Iran's economy. During a long period, continuous inflation and emerging recession in economy has led to stagflation condition. To investigate the Inflation effects on Iranian economy and the related reasons, factors affecting inflation in Iran for the period of 1991-2012 On quarterly basis have been analyzed historically. For this purpose, the selected data have been collected and analyzed with regression analysis methods (OLS) considering three-month period in Eviews software environment. As the collected data are time-series, exchange rate, currency volume (M1), world import price index have selected as independent variables and the relative effect of each variable has been examined on inflation. Analysis results show that, exchange rate as an independent variable is the most effective reason on the Iran economy's Inflation in long-term.

Science : 1119

Key Words : Inflation, exchange rate, Import price index, currency
volume

Page : 115

Supervisor : Prof. Dr. Zeynel Abidin ÖZDEMİR

TEŞEKKÜR

Tez çalışması boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren tez danışmanım Prof. Dr. Zeynel Abidin ÖZDEMİR'e ve çalışmam boyunca tüm desteğini yanımda hissettiğim kardeşim Niloufar AREFNİA'ya teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

ENFLASYON

1.1. Enflasyon ve Tanımları	5
1.2. Enflasyon Çeşitleri	7
1.2.1. Nedenlerine Göre Enflasyon Çeşitleri	7
1.2.1.1. Talep Enflasyonu	7
1.2.1.2. Arz Enflasyonu (Maliyet Enflasyonu).....	9
1.2.1.2.1. Maliyet Enflasyonu (Ücret Baskılı)	9
1.2.1.2.2. Maliyet Enflasyonu (Ham Madde Fiyat Baskısı).....	11
1.2.1.2.3. İthal Enflasyonu	12
1.2.1.2.4. Fiyat Enflasyonu	13
1.2.1.2.5. Darboğaz Enflasyon.....	13
1.2.1.2.6. Yapısal Enflasyon	14
1.2.2. Gelişme Sürecine Göre Enflasyon Türleri	15
1.2.2.1. Açık Enflasyon	16
1.2.2.2. Gizli Enflasyon	16
1.2.3. Fiyatların Artış Oranına Göre Enflasyon.....	16

	Sayfa
1.2.3.1. Ilımlı Enflasyon.....	17
1.2.3.2. Yüksek Enflasyon.....	17
1.2.3.3. Hiper Enflasyon.....	17
1.3. Enflasyonun Nedenleri	18

2. BÖLÜM

DÜNYADAKİ ENFLASYONUN DURUMU ÖZELLİKLE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER

2.1. Gelişmekte Olan Ülkenin Tanımı	21
2.1.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Enflasyonun Gerçeği.....	22
2.2. Dünyadaki Enflasyon Olgusu	22
2.2.1. Gelişmiş Ülkelerdeki Enflasyon Olgusu	24
2.2.2. Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Enflasyon Olgusu.....	25
2.2.2.1. Az Gelişmiş Ülkelerdeki Enflasyon Olgusu	25
2.2.2.2. Gelişmekte Olan Ülkelerin Enflasyon Olgusu.....	26
2.3. Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Enflasyon Nedenleri	28
2.3.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Enflasyon Sürecini Besleyen Başlıca Nedenler	28
2.3.2. Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Enflasyon Nedenleri	29
2.3.2.1. Para Arzı	29
2.3.2.2. Kamu Açıkları.....	30
2.3.2.2.1. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Bütçe Açıklarının Önemi	31
2.3.2.2.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Bütçe Açıklarının Nedenleri	32
2.3.2.3. Döviz Kuru	34
2.3.2.3.1. Kısa ve Uzun Dönemde Dolaşımdaki Parayı Değerini Etkileyen Faktörler	36
2.3.2.3.2. Enflasyon, Bütçe Açığı ve Döviz Kurları Arasındaki İlişkileri ve Literatür Çalışması Sonuçları.....	38

	Sayfa
2.3.2.4. Faiz Oranları	39
2.3.2.5. Beklentiler	41
2.3.3. Gelişmekte Olan ve Az Gelişmiş Ülkelerin, Gelişmiş Ülkeler ile Enflasyonun Karşılaştırması	42
2.3.3.1. Gelişmiş Ülkelerin Gelişmekte Olan Ülkeler İle Enflasyon Farkının Nedenleri	42
2.3.3.2. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Anti Enflasyonun Etkileri	44

3. BÖLÜM

İRAN ENFLASYONU

3.1. İran'daki Fiyatlar ve Enflasyonun Süreci.....	47
3.1.1. Devrim Öncesi Fiyatların Değişim Süreci	47
3.1.2. Devrim Sonrası Fiyatların Değişim Süreci	52
3.2. İran'da Enflasyonun Sürekliliği ve Nedenleri	60
3.2.1. Toplam Talep Düzeyinin Yüksek ve Sabit Kalması	60
3.2.2. Devletin Aşırı Büyümesi ve Banka Kaynaklarına Bağımlılık Oranının Yüksek Olması	61
3.2.3. Merkez Bankasının Güvenirliğinin Düşük Olması.....	61
3.2.4. Stagflasyon	62
3.2.4.1. Talep Kökenli Enflasyonun Stagflasyona Dönüşmesinin Sebepleri	63
3.2.4.1.1. Üretim Yapısının Esnekliğini Yitirmesi	63
3.2.4.1.2. Dar Kapsamlı İstikrar Politikaları	64
3.2.4.1.3. İstikrar Politikalarından Kaynaklanan Maliyet Artışları	64
3.2.4.2. Maliyet Kökenli Enflasyonun Stagflasyona Dönüşmesi.....	65
3.2.4.3. Stagflasyonun Yedi Aşamalı Süreci	68
3.2.4.3.1. Enflasyonun Olumlu Etkileri	68
3.2.4.3.2. Phillips Eğrisi, Enflasyonun Olumlu Etkileri Tarafından Tamamlayıcı Bir Etken Olarak Onaylanması	69

Sayfa

3.2.4.3.3. Enflasyonun Kurallaşması	70
3.2.4.3.4. Kendini Besleyen Enflasyon Sürecinin Malların Spekülatif Amaçlı Talep Arasındaki Karşılıklı İlişki ve Stagflasyonun Oluşumu	71
3.2.4.3.5. Pozitif Etkilerin Negatife Dönüşmesi	72
3.2.4.3.6. Stagflasyon	73
3.2.4.3.7. Genelleştirilmiş Phillips Eğrisi ve Stagflasyon Olgusu.....	73
3.2.4.4. Stagflasyonu Oluşturan Nedenler Üzerinde Literatür Çalışma	75
3.2.4.5. İran'ın Stagflasyon Olgusu	76
3.2.4.5.1. İran'daki Stagflasyon Seyrinin Analizi (1972-2013).....	76
3.2.4.5.2. İran'daki Stagflasyonla Mücadele Etmek İçin En Önemli Çözüm Yolları	83
3.3. İran Enflasyonunu Etkileyen Değişkenler Üzerindeki Ampirik Çalışmalar .	83
3.4. İran Devletinin Son Dönemlerdeki Enflasyonu Engellemek İçin Yaptıkları Eylemler	89

4. BÖLÜM**AMPİRİK UYGULAMA**

4.1. Ampirik Uygulama	91
SONUÇ VE ÖNERİLER	101
KAYNAKLAR	105
ÖZGEÇMİŞ	115

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Dolaşımdaki Paranın Değer Kaybetmesi ve Büyüme İle İlişki Üzerinde Yapılan Literatür Çalışma Özeti	37
Çizelge 3.1. İran Enflasyonu Üzerinde Yapılan Literatür Çalışma Özeti.....	88
Çizelge 4.1. Tüketici Fiyat Endeksi Serisinin İstatistiksel Özellikleri	91
Çizelge 4.2. Döviz Kuru Endeksi Serisinin İstatistiksel Özellikleri.....	91
Çizelge 4.3. M1 Parasal Büyüklük Endeksi Serisinin İstatistiksel Özellikleri.....	92
Çizelge 4.4. Dünya İthalat Fiyat Endeksi Serisinin İstatistiksel Özellikleri	92
Çizelge 4.5. ADF Birim Kök Test Sonuçları	94
Çizelge 4.6. VAR Modelinin Gecikme Belirleme Seçim Kriteri Sonuçları.....	96
Çizelge 4.7. İz İstatistiği Test Sonuçları.....	96
Çizelge 4.8. Maksimin-Öz Değer İstatistiği Test Sonuçları	97

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Talep Enflasyonu	8
Şekil 1.2. Ücret Baskıdan Dolayı Enflasyon	10
Şekil 1.3. Ücret Baskısından Dolayı Oluşmayan Enflasyon.....	11
Şekil 1.4. Ham Madde Fiyat Baskısından Dolayı Enflasyon	12
Şekil 2.1. 1996-2013 Yıllar Arası Enflasyon Oranları.....	23
Şekil 2.2. 1996 - 2013 Yıllar Arası Gelişmiş Ülkeler ve Örnek Gelişmiş Ülkelerin Enflasyon Oranları	24
Şekil 2.3. 1996 - 2013 Yıllar Arası Gelişmekte Olan Ülkeler ve Örnek Gelişmekte Olan Ülkelerin Enflasyon Oranları	26
Şekil 3.1. İran Enflasyon Oranları 1937-2013 Yılları Arası (2011=100)	47
Şekil 3.2. 2000'li Yıllarda En Önemli Ekonomik Gelişmeler	58
Şekil 3.3. Son Yıllardaki Durgunluk ve Yapısal Enflasyonu Hazırlayan Nedenler	58
Şekil 3.4. 2010-2013 Yıllar Arası En Önemli Ekonomik Gelişmeler.....	60
Şekil 3.5. Talep Kökenli Stagflasyon	65
Şekil 3.6. Maliyet Kökenli Stagflasyon	66
Şekil 3.7. Talep Tarafından Oluşan Durgunluk.....	67
Şekil 3.8. Arz Tarafından Oluşan Durgunluk	68
Şekil 3.9. İran'daki GSYİH ve Enflasyonun Değişim Süreci (1972-2013)	77
Şekil 3.10. İran Enflasyon ve İşsizlik Oranları Karşılaştırması (1972-2013)	78
Şekil 3.11. İran Enflasyon ve Likidite Oranları Değişimi (1972-2013).....	79
Şekil 3.12. İran'daki Enflasyon ve Para Hacmi Oranları Değişimi (1972-2013)	80
Şekil 3.13 İran Bütçe Açığı 1972-2006 Yıllar Arası: (Bin Milyar Riyal).....	81
Şekil 3.14. İran Vergi Gelirleri ve Petrol Gelirlerinin Karşılaştırması (1972-2013)	82

Şekil	Sayfa
Şekil 4.1. 1990:Q1-2012:Q1 Dönemi İçin Çalışmada Kullanılan Tüketici Fiyat Endeksi, Döviz Kuru, M1 ve Dünya İthalat Fiyat Endeksi Serilerinin Standartlaştırılmış Verilerinin Grafikleri	93
Şekil 4.2. Döviz Kuru Değişkeninde Bir Birim Standart Şoka Tüketici Fiyat Endeksi Değişkeninin Göstermiş Olduğu Tepkinin Tahmin Sonuçları.....	98
Şekil 4.3. M1 Parasal Büyüklük Değişkeninde Bir Birim Standart Şoka Tüketici Fiyat Endeksi Değişkeninin Göstermiş Olduğu Tepkinin Tahmin Sonuçları	99
Şekil 4.4. Dünya İthalat Fiyat Endeksi Değişkeninde Bir Birim Standart Şoka Tüketici Fiyat Endeksi Değişkeninin Göstermiş Olduğu Tepkinin Tahmin Sonuçları.....	100

GİRİŞ

Günümüzde enflasyon toplumların önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Bu sorunların ekonomik, politik ve kültürel maliyetleri geniştir. Ekonomi literatüründe enflasyon; fiyatlar genel düzeyinde ortaya çıkan ve geri dönülemez sürekli artış olarak tanımlanmıştır. Ekonomik faaliyetlerdeki belirsizliğin artması, yatırımların sınırlanması, ekonomideki kaynak tahsisinin bozulması ve adaletsizce bölüşümü yüksek enflasyonun yarattığı maliyetlerin bir bölümünü oluşturmaktadır. Ekonomik özelliklerin yanında enflasyonun siyasi ve sosyal etkileri de çok büyüktür. Çünkü enflasyonun işsizlik gibi bireylerin yaşam süreci ile doğrudan ilişkisi bulunmakta ve genel olarak insanlar fiyatların ve ücretlerin artmasına karşı uygun önlemler almaktadırlar. Bunun için siyasi ve sosyal açıdan hükümetlerin istikrarı, enflasyonu engellemek ve işsizlik oranlarını düşürmektedir. Enflasyonun zararlı ve olumsuz etkileri nedeniyle çoğunlukla devletler, özellikle geçtiğimiz yıllarda, ekonomik politikalarının temel hedefi olan enflasyon oranlarını düşürmek için çaba göstermişlerdir.

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma programlarının temel hedeflerinden birisi de, insanlara vaat ettikleri yaşam standardını yükseltmektir. Ancak bu hedefe ulaşma esnasında genelde enflasyonla karşılaşmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerin en önemli sorunlardan birisi enflasyon olup, bu sorunla karşılaştıklarında üstesinden gelebilmek için çeşitli yollara başvurmaktadırlar.

Gelişmekte olan ülkeler ya ekonomik ve sosyal yapıdan ya da dışa bağımlı olduklarından dolayı oluşan enflasyonun nedenleri, ekonomik alt yapılarının zayıf olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle bu ülkeler, sağlıklı ve üretken bir yapıya sahip değildir. Bu ülkelerin üretim düzeyleri yüksek olmadığından, kamu harcamalarının finansmanı için toplanan vergiler yetersiz kalmakta ve bütçe açıklarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İç ve dış borçlanma ile enflasyon, oluşan bütçe açıklarının devamında ortaya çıkmaktadır. Sonuçta bütçe açıklarının kapatılması için para basılarak sorun gidermeye çalışılmakta, bu da enflasyonu artırmaktadır.

Sanayileşmiş ülkeler uzun bir zaman dilimi içinde kalkınmayı gerçekleştirmişler, ancak gelişmekte olan ülkeler veya az gelişmiş ülkeler kısa bir zaman diliminde kalkınmayı başaramamışlardır. Bunun sonucunda da artan talebe veya değişen talebe karşı arz hızla uyum sağlayamamış ve enflasyonun oluşumu kaçınılmaz hale gelmiştir. Gelişmiş ülkeler etkin para ve maliye politikaları uygulama yoluyla ekonomik yapılarını düzelterek enflasyonun kontrolünde başarılı olmuşken, İran gibi bazı gelişmekte olan ülkeler hala bu alanda istenilen sonuçlara ulaşamamışlardır.

Genel olarak iktisatçılar, makro hedefler açısından tam istihdam, fiyatların istikrarlığı (enflasyon kontrolü), gelir dağılımındaki eşitlik ve sürekli ekonomik gelişme üzerinde durmaktadırlar. Zararlı etkileri nedeniyle enflasyonun kontrolünün en önemli makro hedef haline gelmesi, her zaman iktisatçıların dikkatini çekmiştir. Enflasyonun zararlı etkileri; yüksek gelirlielerin lehine ve düşük gelirlielerin aleyhine olacak şekilde gelirin yeniden dağılımı ve güvensizliğin artması sonucunda uzun vadeli yatırımın azalması gibi etkiler olarak sıralanabilir.

Enflasyon oranı son yıllarda İran ekonomisinde artış göstermiştir. Bu durum satın alma gücünün azalmasına ve toplumun gelecek için endişelenmelerine neden olmuştur. İran ekonomisindeki özellikle son 40 yılda görülen yüksek enflasyon, politikacıların enflasyonu azaltmak için uyguladıkları planlar ve uygun politikaların eksikliğinden kaynaklanmıştır. Belli aralıklarla geçici politikalar özellikle yüksek enflasyon oranlarını azaltma yönünde uygulanmış olmasına rağmen, tamamen ortadan kaldırılması için makro ekonomik politikalar uygulanmamıştır.

Bu tez çalışmasının amacı, İran ekonomisinde ortaya çıkan enflasyonun nedenleri ve etkilerini araştırmaktır. Bu doğrultuda çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde enflasyon kavramının tanımı, çeşitleri ve nedenleri grafiklerle birlikte açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde dünyadaki enflasyonun durumu ülke örnekleri ile özellikle gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki enflasyonun nedenleri üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde İran enflasyonu iki başlık altında, devrim öncesi ve sonrası olarak incelenmiştir. Bu bölümde İran'daki enflasyonun nedenleri ve sürekliliği detayları ile açıklanmıştır. Ayrıca çalışmada İran'daki stagflasyonun süreci ve nedenleri yapılan diğer çalışmalar ile karşılaştırarak analiz edilmiştir.

Dördüncü bölümde İran enflasyonunu belirleyen faktörlerin neler olduğu ve bu faktörlerin enflasyon üzerindeki etkileri Eviews programı kullanılarak zaman serisi analizi ile incelenmiştir. 1990-2012 dönemine ait üçer aylık veriler kullanılarak yapılan analizde; döviz kuru, M1 parasal büyüklüğü ve dünya ithalat fiyat endeksleri bağımsız değişken, enflasyon ise bağımlı değişken olarak alınmıştır. Ardından analiz sonucu değerlendirilmiştir.

1. BÖLÜM

ENFLASYON

1.1. Enflasyon ve Tanımları

Enflasyon paranın dolaşımdaki mal hacmine göre artmasından ileri gelen para şişkinliğidir ve Latincenin şişkinlik anlamındaki inflare sözcüğünden türetilmiştir. Ekonomi literatürünün de 1838 yılında Amerikalı bir devlet adamının söyleviyle girmiştir. Para ve para yerine geçen her türlü senedin mal hacmine göre şişkinliğini dile getirir. (Hançerlioğlu, 2012: 106). Ne var ki bu şişkinlik belli bir ölçüye kadar enflasyon doğurmaz. Enflasyondan söz edebilmek için para değerinin düşmesi ve fiyatların yükselmesi gerekir (Labonte, 2011). Bu olay, paranın dolaşımdaki mal miktarına oranla çoğalmasıyla gerçekleşebildiği gibi, mal miktarının dolaşımdaki para miktarına oranla azalmasıyla da gerçekleşebilir.

Enflasyon, önlenmediği halde genellikle bir kısır döngü yaratır; fiyatların artması yeni karşılıksız paranın basılmasının ve dolaşıma çıkarılmasını, gerektirir. Bazı ekonomistlere göre enflasyon ekonomiyi olumsuz yönde en çok etkileyen etkidir, bazılarına göre de ekonomiyi düzeltecek bir tedbir olarak kabul edilmiştir.

Gerçekte enflasyonu genel kabul gören veya tatmin edici bir tanımı yoktur. Literatürde en çok kabul gören pragmatik bir tanımdır:

“Enflasyon, sürekli fiyat artış süreci veya paranın sürekli değer kaybetme sürecidir” (Frisch, 1990: 1). şeklindeki bu tanım, bazı eksikliklerine karşın, genellikle kullanılan bir tanım olması nedeni ile sık kabul görmüş bir tanımdır.

Bazı görüşler enflasyon tanımını açık hale getirebilir:

- a. Enflasyon fiyatlar genel düzeyindeki bir defalık veya kısa dönemde meydana gelen artış değildir. Benzer şekilde, enflasyon iktisadi dalgalanmanın genişleme dönemlerinde ortaya çıkan ve daralma döneminde düşen fiyat artışları da

değildir. Fiyat artışları tersine döndürülmediği zaman ancak, enflasyon olarak kabul edilebilir (Frish, 1990: 1).

- b. Enflasyon tek bir maldaki veya birçok maldaki fiyat artışları değildir. Enflasyon fiyatlar genel düzeyi yani bütün fiyatların ağırlıklı ortalamasıyla ilgilidir (Manisalı, 2002: 142).
- c. Yılda %1'den az bir genel fiyat düzeyi artışını enflasyon olarak tanımlamak mümkün değildir. Fiyatlar genel düzeyindeki artışı enflasyon olarak adlandırırken bunu ekonomik birimlerin enflasyona karşı duyarlılığına dayandırmak gerekmektedir (Frisch, 1990: 1). Öte yandan literatürde enflasyonun nedenlerini ve etkilerini de dikkate alan özel bazı tanımlar da yer almaktadır.

Bronfenbrenner ve Holzman dört farklı enflasyon tanım vermektedir (1983: 599).

- a. Enflasyon, çok para ile az alım, toplam talep fazlası durumudur.
- b. Enflasyon, toplam ya da kişi başına para stokunda ya da parasal gelirdeki artıştır. Her iki tanım da nedensel tanım özelliklerini taşır. İlk tanıma göre enflasyon mal piyasasındaki taleple ilişkili, ikinci tanımda ise enflasyon, para arzının değişiminin sonucu olarak açıklanıyor. Fridman monetarist nedensel tanımı popüler hale getirmiştir: "Enflasyon, her zaman ve her yerde parasal bir olgudur ve enflasyon sadece hasıla miktarındaki artıştan para miktarındaki daha hızlı bir artış tarafından üretilebilir" (Fridman, 1970).
- c. Enflasyon, genel fiyat düzeyindeki artışın yanı sıra başka özellikler ve belli durumları da içermektedir. Enflasyon önceden tam kestirilemez; artışlar sürekli olup maliyetlerdeki artışlar yoluyla birbirini izlemektedir. Enflasyon, istihdamı ve reel hasılayı arttıramaz. Bu tür enflasyon, önemsiz bir enflasyon oranından daha hızlı artar. Enflasyon parasal kaynaklıdır (Bronfenbrenner ve Holzman, 1983).

Belirtilere dayalı enflasyon tanımının geliştirilmiş hali olan bu tanımlama, belirli özelliklere sahip genel fiyat düzeyindeki artışları öngörmektedir.

- d. Enflasyon paranın döviz kuru veya altın fiyatı ile ölçülen dış değerinin düşmesidir. Bu da altın veya dövizin resmi kurlardan talep fazlasını göstermektedir (Ketapchi, 2010).

Bu dördüncü tanım, fiyatların genel düzeyindeki dışsal gelişmeleri vurgular. Enflasyon döviz kurundaki dalgalanmalarla ölçülüp, bu açık ekonomiler için belli koşullarda çok uygun bir yöntemdir.

1.2. Enflasyon Çeşitleri

Bir ekonomide fiyatların devamlı yükselmesi çeşitli nedenlerden dolayı oluşabilir. Enflasyonu kontrol altına alabilmek ve onunla mücadele edebilmek için öncelikle neden kaynaklandığını teşhis edebilmek gerekir (Pahlavani and Rahimi, 2009). Ortaya çıkış nedenleri dikkate alınırsa enflasyon, talep ve arz enflasyonuna ayrılır.

1.2.1. Nedenlerine Göre Enflasyon Çeşitleri

Enflasyonun çeşitli biçimleri vardır; talep enflasyonu, arz (maliyet enflasyonu) ve yapısal enflasyon (Unay, 2001: 322).

1.2.1.1. Talep Enflasyonu

Eğer üretilen mal ve hizmetlerin tamamı, toplam talebi karşılamazsa cari fiyatlar genel düzeyi yükselir ve buna talep enflasyonu denir (Dinler, 2005: 405). Talep artışıyla özellikle mal ve hizmetlerin arz esnekliği az olursa genel fiyatların yükselmesine neden olur. Talep baskısı ekonomide reel sektör veya parasal sektör tarafından oluşur. Tüketim harcamaları, yatırım harcamaları, devlet harcamaları ve net ihracatın yükselmesi toplam talebin yükselmesine farklı derecelerde sebep olur (Rahmani, 2011: 123). Örnek olarak İran ekonomisi ele alınırsa:

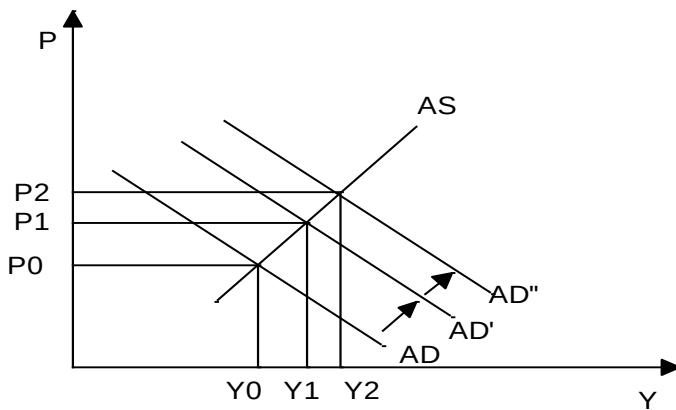
- Petrol satışından elde edilen gelirin ekonomiye enjekte edilmesiyle birlikte devletin geliri yükselir (Ortadoğu Bankası, 2014). Buna bağlı olarak devlet harcamaları, toplam talebin önemli unsurlarından biri olarak artar, bu artış da toplam talebin artmasına neden olur ve enflasyon sonucunu doğurur.

- Dolaşımdaki paranın hızla gelişmesi GSYİH' nin gelişmesinden fazla olması yeni satın alma gücü yaratır. Bu da toplam talebin yükselmesine neden olur. Talebin artmasıyla, arzda artış olmadığı için fiyatlar genel düzeyi ile yükselir ve enflasyon oluşur (Ortadoğu Bankası, 2014).

Talep enflasyonunda, enflasyonun nedeni toplam talebin artışı ve toplam talep eğrisinin kaymasına dayanmaktadır (şekil 1.1). Toplam talep alttaki nedenlerden dolayı yükselir (Rahmani, 2011: 122).

- Net yatırım ve harcamaların artması,
- Genişleyici para politikası,
- Genişleyici maliye politikası,
- Net para talebinin artışı,
- Ve açık ekonomilerde ihracatın artması, ithalatın azalmasıdır.

Eğer yukarıdaki nedenlerden dolayı toplam talep eğrisi (AD) sağa doğru kayarsa fiyatların yükselmesine neden olur. Toplam talebin artışı devam ederse fiyatların artışı ve enflasyon sonucunu doğurur. Buradaki en önemli nokta; toplam talebin yükselmesiyle birlikte, fiyatların artması ve enflasyonun oluşumu, üretim düzeyinin ve istihdamın artışına sebep olur ve işsizlik oranı azalır. Yani enflasyonun yükselmesi işsizliğin azalması sonucunu verir (Rahmani, 2011: 123).



Şekil 1.1. Talep Enflasyonu

Kaynak: Rahmani, 2011: 123.

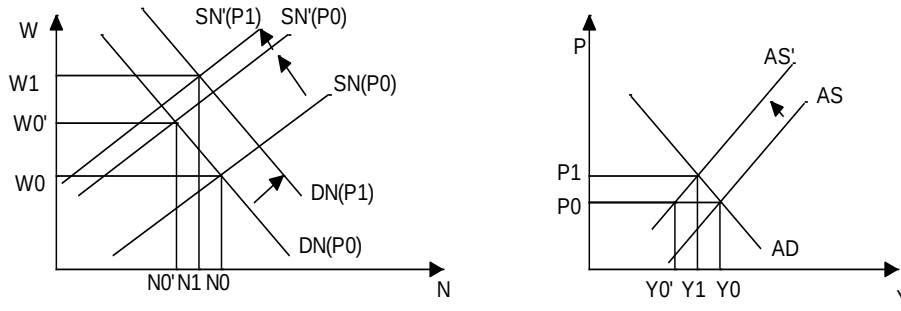
1.2.1.2. Arz Enflasyonu (Maliyet Enflasyonu)

Herhangi bir ekonomide devalüasyon sonrası ithal hammadde fiyatlarındaki bir yükselmeye, birim çıktı başına ücret maliyetlerinde artış sebebiyle maliyetlerde fiyat artışına, arz enflasyonu (maliyet enflasyonu) denir (Parasız, 2005).

Üretim faktörleri fiyatlarındaki artış, verimin azalması veya üretim maliyetlerinin artması, toplam arz eğrisinin sola kaymasına neden olur (şekil 1.2). Sonuç olarak piyasada yüksek fiyat ve daha az üretim düzeyi ile denge oluşur. Maliyet baskısından dolayı enflasyon, stagflasyonun ortaya çıkmasının nedenlerinden birisidir (Mankiw, 2012: 388). Stagflasyon 1970'lerde gelişmiş ülkelerin ekonomilerini geniş çapta etkilemişti.

1.2.1.2.1. Maliyet Enflasyonu (Ücret Baskılı)

Maliyet enflasyonu Keynes enflasyon teorilerinden birisidir. Fiyatların yükselmesi ve enflasyonun oluşmasını üretim maliyetlerindeki sürekli artışa bağlar ve üretim maliyetlerindeki artışın nedenini işçi ücretlerindeki artış isteklerinden kaynaklandığını savunur. (Keynes, 1973). İşçilerin ücret artış isteği (işçi sendikaları pazarlık güçlerini kullanarak) işgücü arzı azalma anlamına gelir. Ücretlerdeki arttırma talebi ile birlikte ve işgücü arz eğrisinin sola kaymasıyla istihdam ve üretim düzeyi azalır. Sonuç olarak her fiyat düzeyinde üretimin azalması ve toplam arz eğrisinin sola doğru kaymasıdır. Şekil 1.2'ye bakıldığında işgücü arzının sola kaymasıyla ücret artışı isteği sonucu $SN(P_0)$ $SN'(P_0)$ 'e kayar ve istihdam N_0 'a düşerek, üretim fonksiyonunda üretim azalmasına (Y_0) neden olur. Toplam arz ve talep eğrilerinde fazla talep meydana gelir. Bu da fiyatların yükselmesine (P_1 'e) neden olur. Nihayetinde üretim Y_1 'e kadar artar. Fiyatlardaki artış biraz da olsa işgücü piyasasında istihdam artışına (N_1 'e) neden olur. Aslındaki Y_1 'deki üretim N_1 'deki istihdamdan kaynaklanır.



Şekil 1.2 Ücret Baskıdan Dolayı Enflasyon

Kaynak: Rahmani, 2010: 124

Maliyet enflasyonundaki en önemli nokta, fiyatlardaki artış toplam arz eğrisinin kaymasından kaynaklanır. Başka bir deyişle ücretlerdeki artış ve sonucunda üretim maliyetlerindeki artış, toplam arz eğrisini (AS) sola kaydırıp ve fiyatlar yükselmeye başlar. Ücret ve fiyat artışları yanında üretim ve istihdam düzeyi azalıp işsizlik artmış durumundadır. Yani enflasyon ve işsizlik birlikte artar. Üretim ve istihdamın azalması ve işsizliğin artmasıyla birlikte oluşur. Buna stagflasyon denir (Mankiw, 2012). Yani enflasyon ve durgunluk birlikte oluşur.

Şekil 1.2'de eğer devlet üretim ve istihdamın azalmasına yönelik para ve maliye politikaları uygulayarak toplam talebi artırma eğiliminde olursa ki bunun sonucunda fiyatlar daha da artar ve yeniden işgücü tarafından ücretlerin arttırma talebi ile karşılaşabilir. Böyle bir durum fiyat-ücret döngüsünü ortaya koyar. Yani ücret artışı fiyat artışına neden olur ve işgücü yeniden ücretlerde arttırma talebinde bulunur. Sonuç olarak fiyatlar yeniden yükselme trendine girer ve durum böyle devam eder.

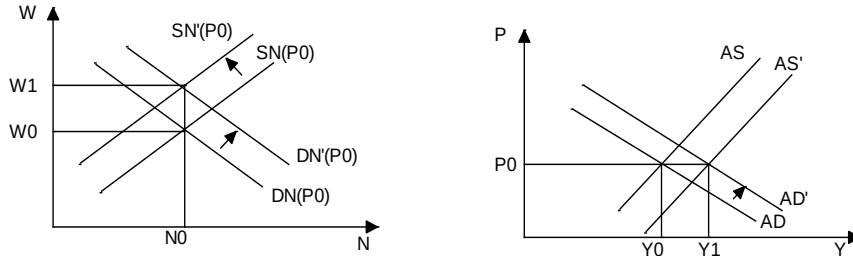
Burada akla gelen bir soru oluşur. Acaba işgücü tarafından ücretlerin arttırma talebi uzun bir zaman diliminde enflasyon oluşturur mu?

$$P^* = W^* - AP^*N$$

Yukarıdaki denkleme baktığımızda enflasyon oranı (P^*), ücretlerin artış oranı (W^*) ve verimlilik oranı (AP^*N) arasında böyle bir ilişki olduğunu görüyoruz. Eğer ücret artışı, verimlilik artışı ile eşit olursa fiyatlar üzerinde üretim maliyetleri tarafından hiç baskı oluşmaz. Şekil 1.3'e bakıldığında, eğer verimlilik oranı ve işgücü ücret talebi ile eşit olursa işgücü arz ve talep eğrileri aynı oranda yukarı doğru kayacaktır.

Ücretlerdeki talep artışı $SN(P_0)$ 'i, $SN'(P_0)$ 'e doğru kaydırır ve verimlilik $DN(P_0)$, $DN'(P_0)$ 'e kayar. Ücret W_0 'den W_1 'e yükseldiği halde istihdam N_0 da kalır ve değişmez.

Diğer yandan verimlilik oranı artışı üretim fonksiyonunun yukarı kayması anlamına geldiği için ve istihdam N_0 'da kaldığına göre üretim düzeyi yükselir. O zaman fiyatlar değişmeden üretim artar ve toplam arz eğrisi sağa kayar. Zaman içinde normal olarak toplam talep gelişir, bunun da nedeni nüfus artışı, tüketim artışı ve para hacmi artışıdır. Sonuçta toplam arz eğrisi sağa kayar. Eğer toplam talep artışı, toplam arz artışı ile aynı olursa, fiyatlar artmadan, üretimde ve ücretlerde artış olur (Rahmani, 2011: 124).



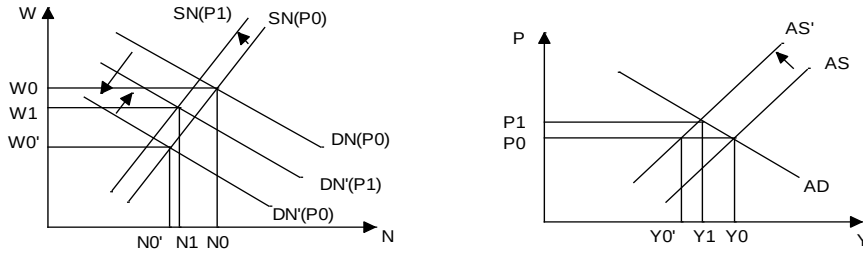
Şekil 1.3. Ücret Baskısından Dolayı Oluşmayan Enflasyon

Kaynak: Rahmani, 2011: 125.

Eğer ücret artışları, verimlilik artışından fazla olursa istihdam ve üretim azalmasına neden olur ve sonucunda enflasyon baskısı oluşur (Şekil 1.2).

1.2.1.2.2. Maliyet Enflasyonu (Ham Madde Fiyat Baskısı)

Ham madde fiyatlarındaki artış (örneğin petrol gibi özellikle petrol tüketen ülkelerde), bu gibi ürünlerin kullanım oranını düşürür (Mehrgan, 2014). Ham madde üretimin önemli bir faktörü olarak, kısa dönemde üretimdeki kullanım oranının azalması birim başına işgücü istihdamındaki üretim düzeyinin azalmasına neden olur (Şekil 1.4). Diğer yandan kısa dönemde petrol gibi ham maddenin az kullanımı işgücünün marjinal üretiminin azalmasına neden olur. Bu da işgücü talebinin düşmesi anlamına gelir. Ham madde fiyatlarının yükselmesi ve kullanım oranlarının düşük olma etkisi Şekil 1.4.' de gösterilmiştir.



Şekil 1.4. Ham Madde Fiyat Baskısından Dolayı Enflasyon

Kaynak: Rahmani, 2011: 126

Şekil 1.4.'de görüldüğü gibi ham madde fiyatlarındaki artış, toplam arzın azalmasıyla birlikte fiyatların artmasına neden olmuştur. Fiyat artışları yanında üretim ve istihdam düzeyi azalmış ve sonucunda işsizlik oranı artmıştır (Rahmani, 2011: 126). Bu nedenle ham madde fiyat baskısından dolayı ortaya çıkan enflasyon, ücret baskısı nedeniyle ortaya çıkan enflasyon gibi stagflasyona sebep olur. Ücret baskısından dolayı enflasyon da genel olarak nominal ve reel ücret yüksektir fakat ham madde baskısından dolayı enflasyonda reel ve nominal ücretin düşmesi beklenir.

Maliyet yüksekliğinden dolayı oluşan enflasyonun bir başka türü, ham madde fiyatların yüksekliğinden dolayı oluşan enflasyona benzer, yani üreticilerin monopol güçleri ve karlarını arttırmalarından oluşur. Üreticilerin monopol güçleri artışı, emek talebinde azalmaya neden olur. Sonuç olarak istihdamın azalmasına ve üretimin düşmesine neden olur. Toplam arzdaki azalma fiyatların üzerinde baskı yaparak yükselmelerine ve enflasyonun oluşmasına sebep olur.

1.2.1.2.3. İthal Enflasyonu

Enflasyonun yabancı ülkelerden, ülke içine girmesi çeşitli yöntemlerle oluşur:

1. Ham madde ve ithal ara mal fiyatlarındaki artış, üretim maliyetlerinin artmasına, malların tamamlanmış fiyatlarının yükselmesine ve maliyet baskısına neden olur.
2. Yabancı ülkedeki fiyatların yükselmesi ihracat talebini artırır. Bu da bir taraftan eğer üretim fazla yapılmazsa ülke içi arz azalır ve fiyatların artmasına sebep olur.

Diğer taraftan ihracatçıların gelirleri artar, satın alma güçleri yükselir ve sonucunda talep fazlasını oluşturur.

3. Ödemeler dengesindeki açık yabancı paranın değerini artırıp ve ödemeler dengesindeki fazla, ekonomiye yeni gelirler enjekte eder, marjinal tasarruf eğiliminin düşük olması durumunda büyük bir bölümü tüketim ve fazla talep şeklinde ekonomide kendini gösterir (Ortadoğu Bankası, 2014).

1.2.1.2.4. Fiyat Enflasyonu

Piyasaya giren malların satış fiyatlarının artışının nedeni, firmaların aralarındaki rekabeti ortadan kaldırmalarıdır. Rekabeti ortadan kaldıran ve kar marjlarını artıran firmalar, enflasyona neden olurlar. Buna da fiyat enflasyonu yada kar enflasyonu denilir (Dinler, 2005:433).

Enflasyonun çeşitlerine bağlı olarak, farklı sebepleri vardır. Deterministlik olarak bu nedenleri ayrı, ayrı incelemek mümkün olabilir. Ama enflasyonu oluşturan ve yaygınlaştıran bu faktörlerin hem talep hem arz üzerinde etkisi vardır. Enflasyon türlerinde birinin neden olduğu bu sürecin devamı, diğer türlerinde etkisiyle yaratır. Yani enflasyonun yayılmasında talep, maliyet ve piyasa yapılarının da etkisi olacaktır.

1.2.1.2.5. Darboğaz Enflasyon

Üretim sürecindeki kullanılan tüm kaynaklar homojen olmadığı için, tam istihdama ulaşmadan, verimi azalır ve sonucunda maliyetler yükselir. Kaynakların tümünün tam kullanımı için belirli oranlarda kaynakların mevcut olması gerekir (Ortadoğu Bankası, 2014). Ama her hangi bir kaynağın yerine başka kaynağın ikamesi, teknik sınırlarını çoğu zaman açtığı için belirli limitler dışında, reel bir darboğaz ortaya çıkar. Kısa dönemde üretim, fiyat artışları sonucunda hemen yetişemediği için arz esneksizliği oluşur. Belirli kaynakların yetersiz oluşu neticesinde, fiyatlardaki artışa darboğaz enflasyonu denilir (Orhan,2003).

1.2.1.2.6. Yapısal Enflasyon

Enflasyonun bir bölümü özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik sistemlerinin yapısından kaynaklanır. Bazı ekonomistler enflasyonun temel nedeninin ekonominin yapısal nedenlerine dayandığına inanırlar.

Başka ifade ile enflasyon baskılarının nedeni gelişmeyen sosyal ve iktisadi yapılarıdır ki bu da bir takım süreçlerin zincirlenmesinden kaynaklanır ve enflasyonun oluşmasına zemin hazırlar.

Gelişmekte olan ülkelerin gelişme süreçlerinde;

1. Üretim kaynaklarının hareketsizliği,
2. Piyasanın tek parça olmaması,
3. Farklı sektörlerdeki talep ve arz arasındaki dengesizlik gibi ekonomik darboğazlar artar.

En önemli ekonomik dar boğazlar:

- Gıda maddelerindeki arz esneksizliği,
- Döviz açığı,
- Devlet harcamaları ve vergi gelirleri yapısındaki yapışkanlık,
- İç tasarruf artışında çaba göstermemek,
- Toplumsal kuruluşların arz sıkıntısı (Tabibian ve Suri, 2009). Bu da ülkedeki doğal kaynakların durumu ve gelişme derecesine bağlıdır. Başka bir deyişle tarım, uluslar arası ticaret sektörleri ve devlet sektörü arasındaki mevcut yapışkanlık gelişme sürecinde, enflasyonun oluşmasında en önemli etkenlerdir.

En önemli noktalardan biri, gelişmiş ülkelerdeki enflasyon, para ve maliye politikaları kullanarak biraz da olsa kontrol altına alınır. Gelişmekte olan ülkelerdeki yapısal nedenlerden dolayı oluşan enflasyon kontrol edilemez. Yani para ve maliye politikalarının kullanılması enflasyonla mücadelede başarılı olamaz ve böyle ekonomilerde bu politikaların kullanımının maliyetleri çok yüksektir.

Yapısal enflasyonunun nedenleri (Rahmani, 2011: 131):

- a) Ekonomi alt yapısının eksikliği,
- b) Ekonomideki devletin rolünün fazla ve özel sektörün rolünün az olması,
- c) Özel sektörün üretim faaliyetlerindeki önleyici kurallar,
- d) Devletin bütçe açığının sürekli devam etmesi,
- e) Nüfusun sürekli ve kontrolsüz genişlemesi, vb.

1970' li yıllarda İran ekonomisindeki enflasyon nedenleri örnek verilebilir. O senelerde petrol

gelirleri önemli oranda artmıştı ve artan talebin büyük bir bölümü ithalatla karşılanıyordu. Enflasyonun oluşumunun nedenlerinden birisi taşımacılık sektörünün altyapısındaki sorunlardan kaynaklanıyordu (Rahmani, 2011). Taşımacılık sektöründeki alt yapı zaafı malların tamamlanmış maliyetlerinin artmasına neden oluyordu (malların gemilerden geç boşaltmasının maliyetinin ve depolama maliyetinin yüksek olması) fiyatların artması ve enflasyonun devam etmesine neden oluyordu.

Başka örnek olarak, 1970'li senelerde İran ekonomisindeki devlet rolünün yayılmasını söyleyebiliriz. Devlet, ekonomideki rolünün artırmasıyla birlikte gereksiz kuruluşlar oluşturmasıyla, işgücünün bir bölümünün ekonomideki üretici rolünün olmadığı halde mal ve hizmetlerde satın alma gücünü elde ediyordu. (Tayebnia ve Mollai, 2010). Buna ek olarak devletin özel sektörün işlerindeki soruşturmasının zaman diliminin geniş olması üretim faaliyetlerinin yayılmasını önlüyordu. Bunun için bir taraftan toplam talep artması ama üretim faaliyetlerinin ve arzın azalması fiyatların artmasına neden oluyordu.

1.2.2. Gelişme Sürecine Göre Enflasyon Türleri

Gelişme sürecine göre enflasyon iki bölüme ayrılır: Açık ve Gizli enflasyon.

1.2.2.1. Açık Enflasyon

Ekonomilerde, otoritelerin çeşitli yetersizliklerden kaynaklanan fiyat artışlarının üzerinde herhangi bir kontrol mekanizmasını işletemezler ise açık enflasyon türü ortaya çıkar.

Bu tür enflasyonda piyasa ekonomisi temelde; bir fiyat oluşum süreci gibi çalışmaya devam eder. Herhangi bir talep fazlası (mal veya faktör açığı) fiyatlarda ve parasal ücretlerde yükselmeye neden olur.

Talep fazlası veya maliyetlerin artması açık enflasyon kaynağı olabilir. Her iki şekilde de enflasyon yayılma eğilimine girer. İnsanlar fiyatların sürekli artacağını inancındadırlar. Açık enflasyonda paranın değeri kontrolsüzce düşmeye başlar ve bu düşüş hissedilir derecede olur. Sonuçta kendini fiyatların yükselmesiyle gösterir. Tüketiciler fiyatların devamlı artacağını bekledikleri için talep aşırı yükselir ve işletmeler mallarını satmayıp, stoklamaya başlarlar. Arzın azalacağı ve paranın değer kaybetme sürecinde satın alma gücünün azalmasıyla enflasyon hızlı bir şekilde büyür.

1.2.2.2. Gizli Enflasyon

Baskı altında tutulan enflasyona gizli enflasyon denir. Bu tip enflasyon İkinci Dünya Savaşından sonra ilk defa ortaya çıkmıştır. Gizli enflasyonda hızlı fiyat artışları ve genel dengesizlik yoktur, ama talep fazlası vardır. Talep fazlası likit varlıklar ve alacaklar şeklindedir (Rahmani, 2011, 152). Burada fiyatların dondurulması, bütçe fazlası oluşturma ve kambiyo kontrolleriyle enflasyon baskı altına alınmıştır. Gerçekte enflasyon probleminin ortaya çıkmasının suni müdahalelerle geciktirildiği, fakat sorunun tam olarak çözülmediği durumlarda gizli enflasyon oluşur.

1.2.3. Fiyatların Artış Oranına Göre Enflasyon

Enflasyon senelik fiyatların artış oranına göre üç'e ayrılır: ılımlı, aşırı ve hiper enflasyon.

1.2.3.1. İlimli Enflasyon

İlimli enflasyonda, enflasyon oranı iki haneli olmaz, ama etkilerini insanlar his ederler ve enflasyonist beklentisi oluşur. Buna sürünen veya sinsi enflasyon da denilmektedir. Yıllık enflasyon oranı %10'un altında bir rakamı ifade etmektedir. İlimli enflasyon görece fiyatlar çizgilerinden çok fazla ayrılmazlar (Rahmani, 2011: 154).

İlimli enflasyon her ülkenin yapısına göre normal sayılır. Gelişmekte olan ülkelerde %6'nın altında bir fiyat artışını ifade ederken, bu rakam gelişmiş ülkelerde %4'ün altında kalır.

İlimli enflasyon dönemlerinde fiyat artışları düşük oranla artar ve ücretler fiyat artışlarından daha hızlı artar. Tüketiciler fiyat artışlarını his etmezler. Para tasarruf şeklinde tutulur ve para değerindeki kayıplar düşük düzeyde seyir ettiği için spekülasyon kaynağı olmaz.

1.2.3.2. Yüksek Enflasyon

Bu enflasyon çeşidine dörtlü enflasyon ya da aşırı enflasyon denilmektedir. Yüksek enflasyonda fiyat artışları iki rakamlı hatta üç rakamlıdır (Parasız, 2002).

Bazı görüşlere göre yıllık %10'la %1000'lik enflasyon oranına yüksek enflasyon denilir. Bazı ekonomistler de %10'la %200 arasındaki enflasyonu yüksek enflasyon olarak nitelendirirler.

Yüksek enflasyon durumunda insanlar ulusal paraya değer vermezler. Sözleşmeler kısa vadeli hazırlanır, alışverişler döviz ile yapılır, gayrimenkul alışları artar ve yapılan yurtdışındaki yatırımlar artmaya başlar.

1.2.3.3. Hiper Enflasyon

Bu çeşit enflasyonda fiyatlar o kadar büyük ve süratlidir ki fiyat artışları aynı gün içinde yaşanabilir.

Literatürde, fiyat artışları aylık %50'ye ulaştığı zaman hiper enflasyon söz konusudur. Hiper enflasyonda, para, değer saklama fonksiyonunu ve kısmen de değişim aracı fonksiyonunu kaybeder (Rahmani, 2011: 158). Yabancı paraların ya da yabancı parayla mevduat hesaplarının yerli paranın yerini almasına neden olur (Parasız, 2002).

Hiper enflasyon ekonomilerde sözleşmelerin vadesi sıfır noktasına yaklaşabilir. Yerli para birim bazında sözleşme hazırlama sistemleri tamamen yıkılır. Birinci dünya savaşından sonra Almanya; Polonya, Avusturya; Rusya ve Macaristan gibi çeşitli Avrupa ülkelerinde oluşmuştur (Rahmani, 2011: 159).

1.3. Enflasyonun Nedenleri

İktisat teorisinde, geleneksel olarak enflasyon, fiyat artışlarının başlanmasına sebep olan olayın niteliğine göre talep kökenli (talep çekici) ve maliyet kökenli (maliyet itici) enflasyon olmak üzere iki grup altında incelenir (Pehlavani ve Rahimi, 2009).

Talep (demand-pull) ve maliyet (cost-push) enflasyonları arasındaki ayırım enflasyonun nedeni konusunda ipucu vermektedir. Birincisi toplam talep fazlasından kaynaklanırken toplam arz fonksiyonundaki kaymanın sonucudur.

Keynez teori yalnız toplam arzın esnekliğini tümünden yitirdiği durum da, toplam talebin toplam arzı aşmasından kaynaklanan birikimli fiyat artışları ile ilgilenir. Oysa 1970 sonrasında maliyetlerde otonom artışı sonucu toplam arz fonksiyonunu sola kaydırmasından fiyat artışları, diğer bir değişle maliyet itici enflasyon önem kazanmıştır.

- a. Talep kökenli fiyat artışları, para ve kredi hacminin genişlemesi yatırım ve tüketim harcamalarında gelirden bağımsız (otonom) artış, ihracatın artması veya sermaye hareketleri sonucu döviz rezervlerinin yükselmesi sebebiyle toplam talep toplam arz eşitliğinin bozulmasından kaynaklanır (Pahlavani ve Rahimi, 2009).
- Para ve kredi hacminin genişlemesinin en önemli sebebinin genellikle kamu finansman açıkları olduğu kabul edilir (Ghavam, 2005). Ancak özel firmaların da

bankalar aracılığı ile merkez bankası finansmanından yararlandığının ve özel kesime verilen kredilerin de likiditeyi arttırıcı etkisi olduğunun göz ardı edilmemesi gerekir.

- Toplam talebin arttırmasının diğer bir sebebi toplam tüketim harcamaların da gelirden bağımsız (otonom) artış, diğer bir değişle tüketim eğiliminin yükselmesidir. Nüfus artış hızının yükselmesi, daha zengin ülkelerin tüketim kalıplarının genişlemesi veya kentleşme buna sebep olabilir. Gelir bölüşüm ücretlerinin ve sosyal güvenlik ödemelerinin artması, tüketim eğilimi sonucunu verir. Tüketim harcamalarının yüksek bir düzeyde tutmaya yönelik keynesçi politikaların da tüketim eğiliminin yükselmesine sebep olduğuna, diğer bir değişle “tüketim toplumları” yarattığına işaret etmek gerekir. Dışa açık bir ekonomide ihracatın ithalattan daha fazla artması veya sermaye girişlerinin sermaye çıkışlarından fazla olması ve döviz tevdiat hesapları yolu ile para hacminin genişlemesi de toplam talebin artması sonucunu verir.
- b. Maliyet kökenli fiyat artışları arz şokları olarak tanımlanan ciddi arz dar boğazlarından, gelir çatışmasından veya dış ticaretten kaynaklanır.
 - Arz şoku, kurumsal veya doğal nedenlerden dolayı temel bir girdinin veya tüketim malının kısıtlamasıdır. Kurumsal neden tekelleri piyasa koşullarında firmaların kar marjlarını arttırmak için fiyatları yükseltip üretimi kısımdır. Buna örnek olarak 1970’lerde petrol fiyatlarındaki artış gösterilebilir. Doğal neden, elverişsiz iklim koşulları veya çevre kirlenmesi ya da aşırı kullanım sonucu tarımsal üretimin azalması ve önemli bir doğal kaynağın sınırına varılması olabilir. Eğer fiyat esnekliği düşük ve kullanımı yaygın bir temel girdi veya gıda maddeleri gibi temel bir tüketim malının arzı doğal nedenlerden dolayı azalırsa, fiyatlar genel düzeyinin arttırıcı etkisi güçlü olacaktır.
 - Gelir çatışması iş gücü piyasasının güçlü sendikalar, mal piyasasının ise oligopoller tarafından kontrol edilmesinden kaynaklanır. Sendikaların güçlenmesi ve yaygınlaşması verimlilikten bağımsız ücret artışına ve ücret artışlarının verimliliğin düşük sektörlerde de yansması sonucunu doğurmuştur. Phillips hipotezine dayalı istihdam politikalarında ücret artış talebinin kabulü için elverişli bir ortam hazırlamıştır (Rahmani, 201: 137). Sonuç olarak üretimde iş

gücü maliyeti yükselmiştir. Tekelleşmenin yaygın olduğu sektörlerde iş gücü maliyetlerindeki maliyet artı kar oranı olarak belirlenen fiyatlara doğrudan yansır ve kar payı maliyetlere orantılı olarak belirlendiğinden karlar da yükselir. Fiyat artışı ücret artışından daha yüksek bir düzeyle gerçekleşir. Kaldı ki, tekелci rekabet koşullarından firmalar talepten ve maliyetlerden bağımsız fiyat artışları ile kar marjlarını yükseltme olanağına sahiptir.

- Maliyet kökenli fiyat artışlarının diğer bir sebebi ithal girdi fiyatlarının yükselmesidir. İthal girdi fiyatlarında artış ithalatçı ülkede fiyatların yükselmesi, söz konusu mala diğer ülkelerin talebinin artması yada tekелci uygulamalar sonucu fiyatların arttırılması gibi dış piyasa koşullarından veya ithalatçı ülke parasının değer kaybetmesi yada dış ticaret hadlerinin ithalatçı ülke aleyhine dönmesinden kaynaklanır (Rahmani; 2011: 139). Özellikle fiyatı artan ürünün kullanımı yaygın ve fiyat esnekliği düşük bir temel girdi niteliğinde ise, fiyatların genel düzeyinin artırıcı etkisi güçlü olur. Ödemeler dengesinin açığını kapatmak için sermaye girişlerini artırmak amacı ile faiz hadlerinin yükseltilmesi, üretim maliyetini ve fiyatları artırdığı gibi yatırımları da olumsuz yönde etkileyerek üretim kapasitesinin genişlemesini engeller.

2. BÖLÜM

DÜNYADAKİ ENFLASYONUN DURUMU ÖZELLİKLE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER

2.1. Gelişmekte Olan Ülkenin Tanımı

Gelişmekte olan ülkeler terimini OECD (Ekonomik İşbirliği Kalkınma Teşkilatı) 1975'den sonra kullanmaya başladı. Bu ülkelerin tümünde sağlık, eğitim araçları ve gıda maddeleri açısından sıkıntıda olması kullanılan tüm terimlerde aynıdır.

Yaşadığımız dünyanın büyük bir kısmını ekonomik açıdan gelişmekte olan ülkeler teşkil etmektedirler. Bu ülkelerin ekonomilerini tanımlamak oldukça güçtür. Çünkü gelişmekte olan ülkeler dünyada çok geniş alana yayılmışlardır. Genel olarak Latin ve Merkezi Amerika, Afrika, Orta Doğu, Güney Doğu Asya, Japonya hariç, Uzak Doğu ülkeleri bu ekonomiler arasında yer almaktadır (Türk, 1992: 217).

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunun ekonomik açıdan kalkınma oranları yeterli düzeyde değiller, hatta gerilemişler. Ama bazıları kalkınma açısından küçümsenmeyecek derecededirler. Bu nedenden dolayı gelişmekte olan ülkeyi tanımlamak zordur. Gelişmekte olan ülkeleri teknolojik yapıları üzerinden veya başka unsurlardan hareket ederek tanımlamak gerekir (Yazdan Panah, 2007) .

Gelişmekte olan ülkelerin genel özellikleri; Ekonomik, Demografik, kültürel ve teknolojik özelliklerdir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik özelliklerini aşağıdaki sıralamaya göre yapabiliriz (Yazdan Panah, 2007):

1. Nüfusun büyük bir bölümü tarım sektöründe çalışmaktadırlar;
2. Kişi başına düşen sermaye oranı azdır;
3. Tarımsal üretimin modernleşmemiş;
4. Harcamaların büyük bir kısmı yiyecek mallara ayrılmıştır;
5. İhracatın büyük bir bölümü yiyecek mallar ve ham maddelerden oluşmaktadır;
6. Kredi ve pazarlama mekanizması oldukça yetersizdir.

2.1.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Enflasyonun Gerçeği

Gelişmekte olan ülkeler genelde, nüfus artışı oranları yüksek, sosyal sınıflar arasındaki farkın çarpıcı olması, onların ekonomik açıdan sıkıntıda olmalarına neden olan faktörlerdendir. Ama ülkeden ülkeye durumlar farklılık göstermektedir. Ekonomik açıdan bu ülkelerde enflasyon ve işsizlik önemli sorunlardır. Bu sorunları ortadan kaldırmak için önce tespit edip, ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik durum, özellikle görülen enflasyon ve stagflasyonla mücadele politikaları önemlidir.

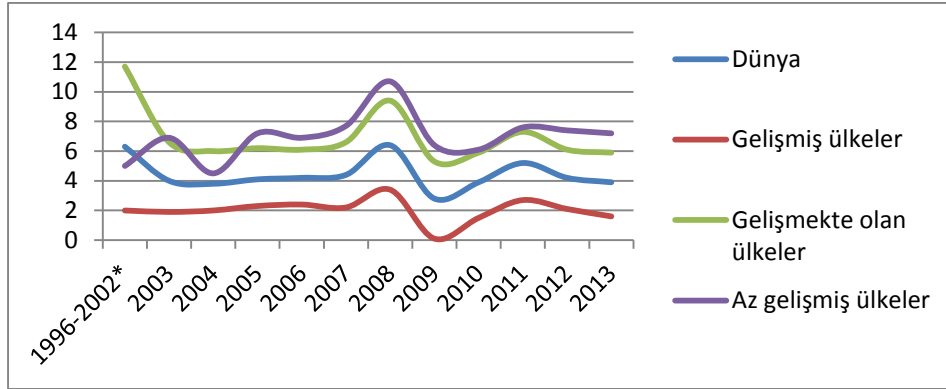
Bu ülkeler dış piyasalardan borçlanamıyorlar, çünkü hem maliyetlidir hem de vadesi kısadır. Bir taraftan da iç piyasalar yeterince derin değiller. Dolayısıyla bütçe açığını kapatmak için enflasyonu vergi gibi kullanıyorlar (Yayla, 2007). Birçok Gelişmekte Olan Asya Ülkeleri geçmişte bütçe açıklarını kapatmak için iç ve dış kredibiliteleri azalmış ve borç faizleri yükselmiş ve vadeleri kısalttığı dönemlerde, enflasyonu vergi gibi kullanmışlar ve para basma yöntemini çözüm olarak yapmışlar.

Aslında Gelişmiş ülkeler iç kaynaklara yönelmeden kamu açıklarını uzun vadeli ve düşük faizle dışarıdan borçlanarak kapatırken, Gelişmekte Olan Ülkeler yüksek faiz ve uzun vade ile iç ve dış borçlanma ile açıklarını kapatmışlar (Ejder, 2002). Sonuçta borçlanmalar, kamu borç faiz yükünü arttırıp, yerli paranın değer kaybetmesine neden olur. Çünkü Gelişmekte Olan Ülkeler tarım ürünleri ve sanayi ürünleri ihraç edip teknolojik ve hizmet ürünleri ithalatçısı olduğundan dolayı döviz kurları üzerinden iç piyasalarda ithal mallara olan talep çok esnektir. Yani döviz kurları bir etki olarak iç piyasalarda enflasyona neden olur.

2.2. Dünyadaki Enflasyon Olgusu

Dünya enflasyon olgusunu iki başlık altında, şekil 2.1'e bakarak inceleyebiliriz.

- Gelişmiş ülkelerdeki enflasyon olgusu
- Az gelişmiş ve Gelişmekte olan ülkelerdeki enflasyon olgusu



Şekil 2.1. 1996-2013 Yıllar Arası Enflasyon Oranları

*Uluslararası para fonu- Dünya genel ekonomik görünümündeki yaklaşımında tüketici fiyatlarındaki değişimler aralıktan aralığa değişimine göre değil, yıllık ortalamaya göre verilmektedir.

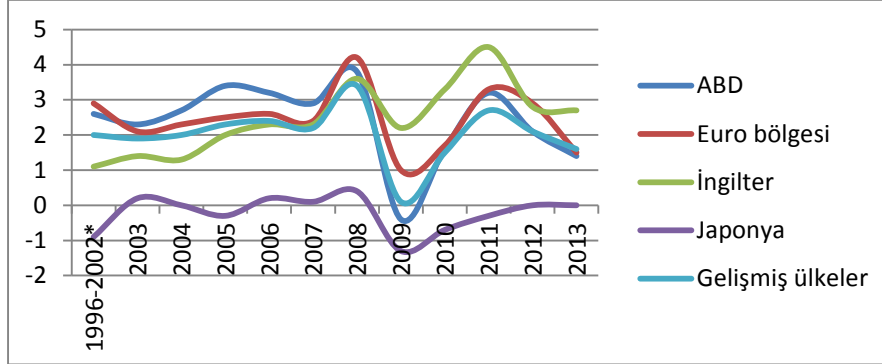
Kaynak: IMF-IFS yearbook 2013 and 2014 and world Ekonomik Outlook October 2014.

Şekil 2.1’de görüldüğü gibi dünya enflasyon oranı ortalaması 1996-2002 yılları arası %6,3 iken 2000-2007 yıllar arası düşük seyretmiş ancak 2008 yılında dünya enflasyon oranı ortalaması %9’a yükselmiş. 2000’den 2007’yılının ortalarına kadar dünya ekonomisi yüksek büyüme ve düşük enflasyon oranları ile görülürken, likiditenin bol olduğu ve riskin yüksek olduğu bir dönem idi. Anca ABD konut piyasalarının 2007 yılı ortalarında başlayan kriz ile birlikte dünya ekonomisinde belirsizlik giderek arttı. Piyasalardaki istikrarsızlık, ekonomideki durgunluk ve finans piyasalarında başlayan, ardından banka çöktürleri krizin hız bulmasıyla zaman içinde reel piyasalara da sıçradı. Özellikle durgunluk gelişmiş ülkelerde kendini gösterdi. Büyüme oranları düşerken petrol ve gıda fiyatlarındaki hızlı artış eğilimini enflasyonist baskının tüm dünyada artmasına neden oldu (IMF, 2013). Finansal krizin yanında resesyon endişeleri, yükselen enflasyon oranları ile birlikte dünya ekonomisinde stagflasyon endişeleri beraberine artırmıştı.

2009 yılında dünya enflasyon oranı ortalaması %2,9’a düşerken 2011 yılında tekrar %5’e yükselmiş. Ancak 2013 yılında bu rakam %3,9 olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılının ilk yarısında dünya enflasyon oranlarının düşük seyretmesinin asıl sebebi, talebin düşük olması ve emtia fiyatlarının azalmasıdır. Ancak enflasyonun 2013 yılı ikinci yarısındaki hızlanmasının nedeni biraz da para birimlerinin değerinin kaybetmesine bağlıdır. Enflasyon oranı gelişmekte olan ülkelere bir miktar artmış ama ABD ve Euro bölgesindeki gelişmekte olan ülkelere düşük seyir etmiştir.

2.2.1. Gelişmiş Ülkelerdeki Enflasyon Olgusu

Gelişmiş ülkelerdeki enflasyonun oluşması maliyet artışlarından kaynaklanır ve en çok meydana gelen enflasyon oranı 1974 yılında olmuştur. 1990'lı yıllarda bu oran düşmüş ama tekrar o yıllardaki körfez savaşı ve petrol fiyatlarındaki artıştan dolayı enflasyon oranı yükselmiştir (IMF, 2013).



Şekil 2.2. 1996 - 2013 Yıllar Arası Gelişmiş Ülkeler ve Örnek Gelişmiş Ülkelerin Enflasyon Oranları

*Uluslar arası para fonu- Dünya genel ekonomik görünümündeki yaklaşımında tüketici fiyatlarındaki değişimler aralıktan aralığa değişimine göre değil, yıllık ortalamaya göre verilmektedir.

Kaynak: IMF-IFS yearbook 2013 and 2014 and world Ekonomik Outlook October 2014

Gelişmiş ülkeleri 1996-2002 yılları arası ortalama %2 'iken, 2007 yılında enflasyonu kontrol ederek %2,4'ten %2,2'ye inmiş. ABD, Japonya ve Euro bölgesindeki birçok ülkede enflasyonda kısmi iyileşmeler gözlenmiştir. 2008 yılındaki olaylar nedeniyle etkisini hissettirmeye başlamış. 2007 yılında ABD'de enflasyon oranı %3,2'den, %2,9'a gerilemiş. Ancak 2008'de artan küresel gıda ve enerji fiyatları uygulanan genişleyici para politiksi ile birlikte ABD ekonomisini etkileyerek enflasyon artışına neden olmuştur. Bunun için ABD Merkez Bankası enflasyon endişesiyle o dönemde faiz indirimine ara vermiştir.

Euro bölgesindeki enflasyon oranı 2007 yılında %2,1'iken 2008'de gıda ve enerji fiyatlarındaki artışla yükselmiş.

İngiltere'deki enflasyon oranı 2007 yılında %2,3 oran ile önceki yıla göre aynı kalmış. Ücret artışlarının yüksek istihdam artışına rağmen enflasyondaki etkisi düşük olmuş.

Japonya'daki yükselen gıda ve yakıt fiyatları 2007 yılının sonlarında enflasyon oranı %0,4'e artmasına neden olsa da enerji ve gıda dışarıda bırakıldığında enflasyon oranı 2009 yılında negatif olmuş. Tüketici fiyatlarındaki gelişmelere baktığımızda enflasyon özellikle ücretlerin kontrol altına alınmasına bağlı olarak düşük seyir etmiştir.

2.2.2. Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Enflasyon Olgusu

2.2.2.1. Az Gelişmiş Ülkelerdeki Enflasyon Olgusu

Az gelişmiş ülkeler, gelişmiş ülkelere göre enflasyona yakalanma riski daha fazladır. 1967-1976 yılları arasındaki enflasyon oranı az gelişmiş ülkelerde, gelişmiş ülkelere göre iki kat fazla iken, 1977'den sonra üç katına ve 1980'lerde bu fark daha da büyümüştür (IMF, 2013).

Az gelişmiş ülkeleri, gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında enflasyon eğilimi çevresindeki dalgalamalar daha fazladır. Az gelişmiş ülkelerin bazılarında istikrarlı enflasyon vardır. Az gelişmiş ülkeler gelişmiş ülkelere kıyasla 1960-1981 yılları arası fiyat değişkenliği üç kat daha fazla olmuştur.

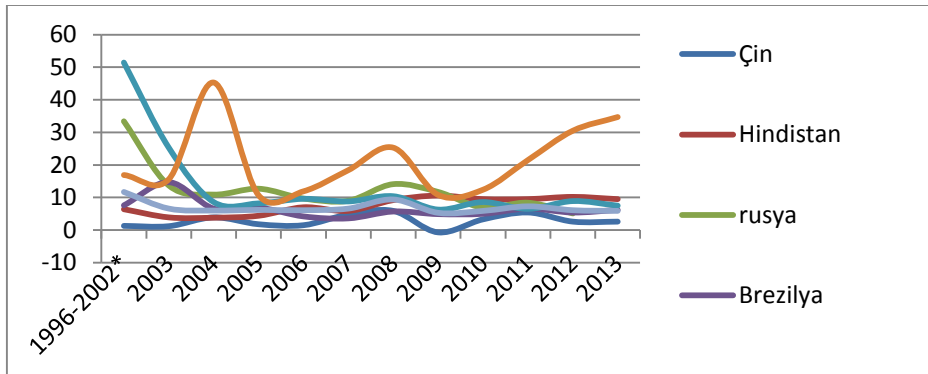
Az gelişmiş ülkelerdeki enflasyon oranlarını şekil 2.1'de incelediğimiz zaman 1996-2002 yıllar arası ortalama %5 iken 2008 yılında dünya ekonomisindeki olaylar nedeniyle çift haneli rakamlara yükselirken %10,8 olarak gerçekleşmiş. Ancak 2009'da %4.6 ve 2013 yılında %7.2 olarak gerçekleşmiş. Genel olarak az gelişmiş ülkelerdeki enflasyon oranları dünya ortalama enflasyon oranlarının üstünde seyretmektedir.

Az gelişmiş ülkelerde enflasyon nedenleri gelişmekte olan ülkelerdeki enflasyon nedenlerine ilave olarak bu ülkelerde merkez bankası başkanlarının değişim sıklığı ile enflasyon arasında güçlü bir ilişki vardır. Merkez bankası başkanı ne kadar değişirse o kadar enflasyon artmaktadır. Merkez bankasının politik etkilere açık

olması ile enflasyon değişimi arasında pozitif bir ilişki vardır. Bir merkez bankasının uyguladığı para politikası politik kararlardan ne kadar fazla etkilenirse fiyatlardaki değişimler de o kadar istikrarsız olacaktır (Cuxierman,1994). Bu konu bir ülkenin enflasyon hedeflemesi için merkez bankasının bağımsız olması ön koşullardan birisidir.

2.2.2.2. Gelişmekte Olan Ülkelerin Enflasyon Olgusu

Ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla mevcut yapılarını değiştirmek geliştirmek olan ülkelerin temel sorunlarından biridir. Dolayısıyla ekonomik kalkınmayı sağlamak için sürekli yapısal bir değişim içinde olmak gerekir. Gelişmekte olan ülkelerdeki üretim artışı ve ekonomi potansiyelinin büyümesi talebin yapısında değişimler yaratırken talepte de artış oluşturmaktadır. Bu süre içindeki oluşan darboğazlar talebin arttığı kesimlerde, arzın talebi karşılayabilecek ölçüde artmasına olanak vermemektedir. Aslında, kalkınmadaki artış, hızlanan kentleşme sürecinde ve hızla büyüyen nüfus oranından, gelirlerdeki artış oranına ve kişi başına tüketim artışı ve zevklerdeki değişimler talep miktarını ve yapısını değiştirmektedir (TÜSİAD, 1986).



Şekil 2.3. 1996 - 2013 Yıllar Arası Gelişmekte Olan Ülkeler ve Örnek Gelişmekte Olan Ülkelerin Enflasyon Oranları

*Uluslararası para fonu- Dünya genel ekonomik görünümündeki yaklaşımında tüketici fiyatlarındaki değişimler aralıktan aralığa değişimine göre değil, yıllık ortalama göre verilmektedir.

Kaynak: IMF-IFS yearbook 2013 and 2014 and world Ekonomik Outlook October 2014

1996-2002 yılları arası geliştirmek olan enflasyon oranları ortalama %11,7' iken, 2003-2007 döneminde geliştirmek olan ülkelerdeki düşük seyreden enflasyon %6,4'ten %9,4'e yükselmiştir. Artan talep karşısında yükselen gıda fiyatları 2008 yılı enflasyon oranlarındaki artışın en önemli nedenlerden biri olmuştur. Gelişmekte

olan ülkelerdeki politika yapıcılar, küresel durgunluk ve enflasyon riski karşısında yükselen enflasyona ağırlık vermişler. Şiili, Çin, Kolombiya, Meksika, Güney Afrika, Peru, Polonya ve Rusya gibi birçok ülkede enflasyonla mücadele politikalarında sıkı para politikası uygulamışlar (IMF, 2013).

Rusya’da yıllık enflasyon bir önceki yılına göre düşüş olmuş ama 2007 ortalarında yükselmiş ve 2008’de çift haneli rakama ulaşmış. İç talepteki artış, ücret artışları Rusya’da enflasyon oranlarını arttıran en önemli nedenlerdendir.

Hindistan’da 2007’den önce de artış vardı. 2007’de uygulanan sıkı para politikasına rağmen devam etmiş ve %6,4’e yükselmiş. Emtia fiyatlardaki yükselme Ağustos 2008’de son 16 yılın en yüksek seviyesine ulaşmış.

Çin’de 2007 yılında gözüken hayvan hastalıkları ve hava koşullarına bağlı olarak artan yem fiyatları enflasyon yükselmiş. 2008’de duraklamış ve 6,37 düzeyine ulaşan enflasyon bu tarihten sonra gıda fiyatlarındaki görece rahatlama ile birlikte yeniden düşmüş.

Şekil 2.3’de görüldüğü gibi İran örnek verilen gelişmekte olan ülkeler arasında ve gelişmekte olan ülkelerin enflasyon ortalamasında dalgası fazla olan ülke olarak gözüküyor. Öyle ki 1996-2002 yılları arası enflasyon ortalaması %16,9 dan 2007’de 18,4’e ve 2008 yılında %25,3’e yükselmiştir. 2009’da %10,8 ile tekrar inişe geçen enflasyon oranı, 2013 yılında %34,7’ye yükselmiştir. Bu aşırı dalgalamaların nedenleri 4. Bölümde anlatılmıştır.

2008 yılında ise dünya ekonomisindeki yavaşlamaya rağmen gelişmiş ülkelerde petrol fiyatlarının yükselmesinden, gelişmekte olan ülkelerdeki enflasyon oranları gıda fiyatlarındaki artıştan dolayı yukarı doğru seyretilmiştir.

Bu dönemde dünyadaki finans piyasalarda yaşanan sorunlar ve ekonomilere yayılmaya başlamasıyla, gelişmekte olan ülkelerin Merkez Bankaları para politikalarında finansal istikrar ve büyümeyi ön plan tutarken, gelişmekte olan ülkelerin Merkez Bankaları enflasyon artışına odaklanmışlar (Yazdanpanah, 2007).

Gelişmekte olan ülkelerde enflasyon gıda fiyatlarındaki artışların beklentiler nedeniyle özellikle ücret artışı gibi ikincil etkenlere yol açması nedeniyle bir süre daha yükselmeye devam etmiş. Gelişmiş ülkeler ise ekonomide yavaşlama ve emtia fiyatlarındaki nedeniyle enflasyon riski daha az olmuş.

2.3. Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Enflasyon Nedenleri

2.3.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Enflasyon Sürecini Besleyen Başlıca Nedenler

Gelişmekte olan ülkelerde enflasyon sürecini besleyen başlıca nedenler yapısal faktörlerdir. Bu faktörler: Yüksek enflasyon, Dış ödemeler dengesinin açık vermesi, Kişi başına milli gelir oranının düşüklüğü, Kamu harcamalardaki aşırı artış, Kamu gelirlerinin yeterli düzeyde olmaması, makro dengeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Yapısal etkenler yanında başlıca nedenler aşağıda açıklanmıştır:

a. Dış etkenler: Dışsal etkenler, ithal mal ve hizmetlerin fiyatındaki artışlar yurt içi fiyatları etkileyen etkenlerdir. Bazı dışsal etkenlerin önlenmesi zordur. Doğal afetler veya savaş gibi nedenlerle yapılan kamu harcamaları örnek olarak gösterilebilir (Tabibian ve Suri, 2009).

b. Birikimli etkenler: Beklentiler, fiyat artışlarının kendisini uyardığı fiyat arttırıcı baskılardır. Fiyat sisteminin bozulması özellikle gelecekle ilgili fiyat artışı beklentilerinin toplumda gelecekle ilgili fiyat artış beklentilerinin toplumda yerleşmiş olmasıdır (Tabibian ve Suri, 2009).

c. Arttırıcı etkenler: Arttırıcı etkenler; ekonomik kesimlerin ve grupların reel gelirlerinin veya harcamalarının fiyat artışları konusunda sürekli olarak yeniden ayarlamalarıdır. Ücretliler grubunun ücretlerini yeniden ayarlamaları, özel girişimcilerin fiyatları arttırmaları kamu kesiminin nominal harcamaların arttırmaları, örnek verilebilir (Tabibian ve Suri, 2009).

2.3.2. Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Enflasyon Nedenleri

Gelişmekte olan ülkelerinin ekonomik, siyasi ve kültürel yapıları enflasyon nedenlerini oluşturmaktadır. Ancak temel neden iktisadi süreçten kaynaklandığını yapılan araştırmalar ve çalışmalar işaret ediyor. Bu temel nedenlere aşağıdaki sıralamada yer verilmektedir:

2.3.2.1. Para Arzı

Klasik ve Neoklasik teoriye göre para arzı enflasyonu oluşturan tek nedendir. Üretimde hiçbir etki oluşturmada para arzındaki artış fiyatları arttırır. Monetarist kuramında para arzındaki artış kısa dönemde üretim düzeyini de etkileyerek fiyatları arttırır, uzun dönemde sadece fiyatları arttırır. Para arzındaki artış Keynes teoriye göre faizler aracılığıyla yatırım ve tüketim harcamaları arttırıp, talep tarafından fiyatları yükseltebilir. Rasyonel beklentiler kuramında, para arzındaki bir artış ekonomik birimler tarafından algılandıği zaman fiyatlar yükselir. Ama para arzındaki artış şok olarak beklenmedik nitelikte olursa sadece tüketimi arttırabilir (Mehrgan, 2014). Yapısal enflasyon kuramcılar para arzı artışına hangi faktörlerin yol açacağını belirlenmesini vurgulayarak fiyatların yükselmesine inanıyorlar. Sonuçta teorilerin hepsi para arzındaki artışın fiyatları yükselteceği görüşünde müşterekler.

Her hangi bir ekonomide eğer para miktarı mal ve hizmet üretim miktarı artış hızından daha yüksek hızla arttırırsa enflasyon oluşur. Para arzının artış nedenleri; kamu açıkları, sübvansiyonlar ve kamu iktisadi teşebbüslerinin (Kit) finansmanının açık göstermesi krediler dolayısıyla para talebine bağlı olduğundan dolayı para arzı arttırabilir yani özel sektörün kredi talebindeki artış bankaların kredi arzını arttırır bu da para arzını arttırır (Güneş, 1990).

Türkiye geliştirmekte olan bir ülke olarak örnek verilirse, 1980 sonrası dönemde enflasyonun nedenlerinden biri para arzındaki artış (parasal genişleme) olduğunu vurgulamak gerekir. 1990'lı yıllarda kamu borçlarının artmasıyla özellikle Körfez Savaşından dolayı, para arzı artmış, döviz fiyatları yükselmiş ve üretim

maliyetlerindeki yükselme gibi nedenlerden dolayı 1994’de enflasyon üç haneli rakamlara yükselmiştir.

2.3.2.2. Kamu Açıkları

Klasik ve Neoklasikler kamu harcamaları, para arzı artışıyla finanse edildiği zaman kesinlikle enflasyonun oluşacağına inanıyorlar. Ama eğer kamu açığı vergiler veya borçlanarak finanse edilirse, toplam talepte bir artışın olmayacağı için enflasyon oluşmayacaktır. Monetarist teoride, kamu açıklarının borçlanma yoluyla kapatılması enflasyonist sonucu ile karşılaşmayacaktır. Ama finansman para basılarak olursa enflasyon oluşacaktır.

Keynezyen kuramında ekonomi tam kapasite veya biraz altında iken kamu açıkları vergiler aracılığı ile finanse edilirse enflasyonist baskı oluşacaktır. Para arzının arttırılmasıyla (açık finansman yöntemiyle) finanse edildiğinde vergilerle finansman durumunda olduğu gibi, kısıtlayıcı etki olmayacağı için enflasyon etki daha da güçlü olacaktır. Nasıl ki para arzında artış olursa faiz oranları düşecek yatırımları, ulusal gelir ve bunun devamında tüketim harcamaları sonuçta toplam talebi arttırarak fiyatlar genel düzeyi yükselecektir. Rasyonel beklentiler kuramında enflasyonu oluşturan etkenlerden biri de kamu harcamalarıdır. Yani kamu harcamalarındaki artış beklenen ya da algılanan nitelikte olursa harcamalar enflasyon üzerinde etkili olur (Rahmani, 2011: 141).

Yapısal enflasyon kuramında özellikle gelişmekte olan ülkelerin kamu açıkları yapısal bir sorun olduğu için, yani harcamaların sürekliliği, kamu gelirlerinin yetersizliği kamu harcamalarının açık finansmanla kapatılması enflasyonu oluşturur ve sürdüren bir mekanizma haline getirir. Örneğin Türkiye’de kamu sektörü açıkları enflasyona yol açan en önemli nedenlerden birisidir (Akat, 1992: 5).

Gelişmekte olan ülkelerde genelde vergi tabanının genişletilmemesi vergi kaçığının fazla olması, kayıt dışı ekonominin büyük boyutlarda olması gibi nedenlerle vergi gelirleri yeterince arttırılmamaktadır. Yani gelirler kamu harcamalarını karşılamakta yeterli olmuyor (Gürbüzer, 1997). Bu açıklar; iç borçlanma, dış borçlanma ve parasal genişleme ile finanse edilmeye çalışılıyor.

İç borçlanma ilk aşamada toplam talebi veya satın alma gücünü etkilemeyecek ancak faiz ve geri ödeme işlemleri enflasyon etkisi yaratacaktır. İçi borçlanmaya yöneldiğimiz zaman sermaye piyasası kaynaklarına başvurmak çoğunluk oranda, bu da piyasa faiz oranlarının yükselmesine ve maliyet kaynaklı enflasyona sebep olur. Kamu kesimi borçlanmanın, kısa vadeli borçlanma yoluyla finansmanı faiz oranlarını yükseltir, bu da açık finansmanı zorunlu hale getirir (Uygur, 2001).

Sonuç olarak kamu açığı ve buna neden olan borçlanma gereksinimi, enflasyonu dolaylı veya dolaysız şekilde etkiliyor. Kamu borçlanma gereği; Konsolide Bütçe, KİTler (Kamu İktisadi Teşebbüs), mahalli idareler, bütçe dışı fonlar, döner sermaye ve sosyal güvenlik kuruluşlarının finansman açıklardan oluşmaktadır.

Türkiye ekonomisinin 1994 yılında önemli bir borç baskısı altında kalmasına neden olan etken, 1980 yılından itibaren kamu açıklarının hızlı artışı, vergi gelirlerinin iç borcu karşılayamaması açığı kapatmak için iç borçlanmayla kapatılmasını amaçlayıp sonuçta iç faiz oranlarının artmasıdır.

2.3.2.2.1. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Bütçe Açıklarının Önemi

Gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıkları enflasyonun nedenlerinden biri olarak gelişmiş ülkelere oranla çoktur ve sonuçlarının ağır olduğu için değerlendirilmesi çok önemlidir. Gelişmiş ülkelerin:

- Dış borç oranlarının çok olmaması,
- Dış ticaret dengelerinin pozitif olması,
- Döviz rezervlerinin yeterli düzeyde olması,
- Sermaye birikimlerinin yüksek olması,
- Enflasyon oranlarının düşük olması, bütçe açıkları makro ekonomik dengeleri üzerinde olumsuz etkisi olmamaktadır (Yazdanpanah, 2007).

Gelişmiş ülkeler iç ve dış kaynakları verimli bir şekilde kullanarak bütçe açıklarını kontrol edebilirler. Çünkü bu açıkların ekonomik ve mali dengeler üzerindeki etkilerini kontrol edebilme gücüne sahiptirler. Hal bu ki gelişmekte olan ülkeler iç ve

dış borçlanma ve emisyon mekanizmasını kullanarak bütçe açıklarını finanse ediyorlar (TÜSİAD, 1986).

Gelişmekte olan ülkeler bütçe açıklarının parasal genişleme yoluyla finanse etmeye çalışıyorlar, böylece enflasyon baskı hızlanır. Bütçe açıkları bu ülkelerin istikrara kavuşmasının önemli engellerinden birisidir.

2.3.2.2.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Bütçe Açıklarının Nedenleri

Hinrichs gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere göre bütçe açıklarının daha fazla olduğunu çalışmasında vurguluyor ve bu farkın gelişme sırasında artmasını söylüyor (Özkan, 1987).

Morrison bütçe açıklarının nedenini 31 gelişmekte olan ülke üzerindeki çalışmasında, bu ülkelerin ekonomi açıdan yapısal faktörler nedeniyle bütçede açık vermelerinin meyilli olduklarını söylüyor. Bu faktörler:

- Ekonomideki gelişme düzeyi,
- Devlet gelirlerindeki istikrarsızlığın olması,
- Devlet giderlerindeki artış hızı,
- Devletin harcamalardaki denetim sistemi,
- Devletin ekonomideki katılım derecesidir.

Araştırmada her ülkenin bütçe açıklarını yapısal faktörlerden etkilendiğini ve ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarının özelliklerine göre farklılık gösterdiği sonucuna varmıştır (Morrison, 1982: 467).

Gelişmekte Olan Ülkelerin Bütçe Açıklarının Kontrolünde Başarısız Olmalarının Nedenleri

- a. **İktisadi gelişme düzeyleridir.** Ancak bu düzeyin düşük olduğu ülkelerde bütçe açıkları üç nedene bağlıdır (Pahlavani ve Rahimi, 2009).
 - **Harcama baskısının yüksek olması:** Bazı harcamalar enflasyon, ücret baskısı ve kalkınma planı gerekleri gibi etkenlere bağlı olarak sürekli büyümektedir. Örneğin her yıl tekrarlanan personel giderleri gibi cari harcamalarda kısıntıya

gitmek mümkün değildir. Gelişmekte olan ülkelerde daha fazla harcamada bulunma konusundaki politik baskıların açık finansmanın enflasyonist maliyeti karşısında daha ağır baskı yaratmaktadır.

- **Vergi gelirlerinin yetersizliği:** Bütçe açıklarındaki önemli etkenlerden biride devlet gelirlerinin yeterli olmamasıdır. Gelirleri hızla artan ülkeler, geliri yavaş artan ülkelere nazaran açıkların finansmanına daha az ihtiyaç duyacaklardır.
- **Özel tasarruf oranının düşük olması:** Gelişmekte olan ülkelerin özel tasarruflarının düşük olması, bütçe açıklarının borçlanarak finansman maliyetini yükselterek borç-faiz sarmalına ve ikincil açıkların büyümesine yol açmaktadır.

b. Gelişmekte olan ülkelerde kamu harcamaları yeterince kontrol edilmiyor.

Oysa bir ülkedeki kamu harcamalarının kontrol altına alınması kurumsal ve yapısal etkenlere bağlıdır. Gelişmekte olan ülkelerdeki kamu harcamalarının kontrol altına alınmasının nedenleri; bütçe sisteminin etkinsizliği, hazine, maliye bakanlığı ve planlama örgütü gibi kurumlar arasındaki koordinasyonsuzluk ve her yıl tekrarlanan harcamaların kontrolündeki güçlükler söylenebilir. Sonuçta kontrolün olmaması bütçe açıklarının daha da büyümesine neden olur. Kamu harcamalarının denetimi aynı zamanda bilinçli bir tercih konusu da olabilir. Bazı ülkelerin açık finansmana bilinçli başvurarak iktisadi büyümeyi fiyat istikrara tercih ediyorlar.

c. Gelişmekte olan ülkelerde devlet gelirlerindeki istikrarsızlıklar da bütçe açısından önemlidir ve gelirlerdeki yavaş artış hızına oranla daha kötü sorunlara yol açabilir.

Kamu gelirlerdeki istikrarsızlığın en önemli nedeni ihracat gelirlerdeki yetersizliktir. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda kamu gelirlerinin büyük bir kısmını dış ticarete dayalı vergiler oluşturur (Loungani ve Swagel, 2001). İhracat gelirlerdeki düşüşler, hem ihracat hem de ithalat vergi gelirlerinde bir azalmaya neden olmakta. Sonuç olarak bütçe açıklarındaki artışlar, açık finansmanın etkisiyle enflasyon baskılara yol açmaktadır.

d. Bütçe açıklarının büyüklüğünü etkileyen diğer faktör devletin ekonomideki rolünün aktif olup olmadığıdır.

Gelişmekte olan ülkelerde devletin ekonomi içindeki yerini kamu harcamaları GSMH'ya oranının %5 ile %4 oranında belirlemektedir. Harcama baskıları daha sıkı ve şiddetli olan ülkelerde devletin ekonomik faaliyetlere katılımı daha büyüktür (Tabibian ve Suri, 2009). Devletin

büyükluğu üretim, fiyatlar ve faiz oranları gibi ekonomik değişkenler üzerinde devlet müdahalesinin ve denetiminin ön planda olmasından kaynaklanır.

Gelişmekte olan ülkelerde bazı kamu iktisadi teşebbüslerinin verimlilik ve karlılık esaslarına uygun olarak faaliyet göstermemesi ve açık vermesi yüzünden, devlet bütçesi üzerinde sübvansiyon şeklinde yük oluşturmaktadır. Devletin faiz oranları ve fiyatlardaki denetimi de bütçe üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir.

2.3.2.3. Döviz Kuru

Yapısal enflasyon görüşünde gelişmekte olan ülkelerdeki dış ticaret yapıları kur üzerinde bir baskı yaratmaktadır. Bu baskı sabit kur sisteminde ulusal paranın devalüasyona, esnek kur sistemde ulusal paranın değer kaybetmesine neden olur (Loungani ve Swagel, 2001). Buradaki değişimler, özellikle ithal girdilerde ulusal para cinsinden fiyatların artması ve enflasyona neden olur. Örneğin Türkiye diğer gelişmekte olan ülkeler gibi bu gelişmeleri yaşamıştır. Türkiye'deki 1980'den sonra uygulanan kur politikası ihracatın caydırılması yoluyla dış dengenin, pozitif reel faiz politikası ise fiyat istikrarının sağlanmasında etkin rol oynamışlar. 1984 yılından itibaren kambiyo rejimin serbestleşmesiyle yerleşik kişilerin döviz tevdiat hesabı açmaları ve döviz tutma olanaklara sahip olmaları döviz kuru ve faiz politikalarının etkinliğini sınırlamış (Karagöz, 2009: 12). Bu dönemdeki enflasyon nedeniyle döviz talebi artmış yani bu süreci döviz kuru ve enflasyon üzerinde baskı yaratmıştır.

Döviz kuru değişiklikleri ve enflasyon düzeyi arasındaki ilişki çok önemlidir. Çünkü döviz kuru, ekonomideki girdi maliyetlerini ve maliyet yapısını etkileyen fiyattır.

Tavakoli ve kheradmand 2013 yılında yaptıkları çalışmada enflasyon oranının dolaylı olarak dolaşımdaki paranın değeri ve reel GDP'den etkilendiğini söylemektedirler. Çalışmalarında Asya'daki ekonomik açıdan güçlü olan 6 gelişmekte olan ülkeyi seçmişler. Bu ülkeleri iki gruba ayırmışlar:

1. Grup: İran, Türkiye ve Pakistan.
2. Grup: Malezya, Endonezya ve Güney Kore.

Çalışmada dolaşımdaki paranın değerinin düşmesi, büyüme oranının düşmesine ve reel GDP'nin de düşmesinin sonucuna varmışlar (Tavakkoli ve Kheradmand, 2013).

Gelişmekte olan ülkelerin döviz kurlarının düşmemesi ve rekabetçi hale gelebilmeleri için önerilen yöntemlerden birisi; ihracattaki artış ve talepteki değişiklikleri oluşturmak için yerli üretimi arttırmak gereklidir. Dolayısıyla alışverişe konu olan malların üretimini arttırmaları gerekmektedir.

Bahmani ve Miteza 2006'daki çalışmalarında geliştirmekte olan ülkelerin özellikle ekonomik açıdan güçlü olanlar ve resesyonla karşılaşan ülkeler iktisadi yolculuklarında sürdürülebilir ekonomik büyümede başarılı olan ülkeler göre, döviz kurunun düşmesi ve finansal krizlerle karşı karşıya gelebilmeleri daha az olabilir ve önlenabilir sürece sahipler. 1982-1995 Mexico'daki ekonomik olaylar örnek olarak verilebilir (Bahmani and Miteza, 2006).

Gelişmekte olan ülkelerdeki kur sistemi resesyonun oluşmasında etkili olmayabilir. 1990 yılının ikinci yarısında bazı ülkeler önemli mali krizlerle karşılaşmışlardı. Örneğin Tayland ve Güney Kore gibi ülkeler 1997'de finansal krizleri dolaşımdaki paranın değer kaybetmesi onların sabit kur sistemini terk etmelerine neden oldu. Bunun yanı sıra 1998'de Mexico ve Güney Afrika gibi dalgalı kur sistemi olan ülkeler de resesyonla karşılaştılar.

Resesyonun arkasından üretimini arttıran ülkeler ekonomileri daha iyileşmeye doğru giderken, bazıları resesyon karşısında üretimlerini kısımları resesyonu derinleştirdi (Forbes, 2002).

Ekonomistler genelde resesyonun ekonomiyi daralma sürecine götürdüğünü savunurlar. Önemli olan üretimdeki malların kalite açıdan iyi olmasıdır. Gelişmekte olan ülkeler üretilen malların resesyon dönemindeki şartları yerine getirmede güçlük çekiyorlar özellikle sanayileşme yolunda olan ülkeler. En önemli nedenleri:

- Dolaşımdaki paranın değer kaybetmesi toplam talepte arttırıcı etki oluşturur. Yüksek tasarrufa meyilli olduğu için bu ülkelerde yatırım maliyeti yüksektir (Miteza, 2006).

- Dolaşımdaki paranın değer kaybetmesi arzı azaltabilir. Çünkü resesyon döneminde üretim faktörlerinin fiyatı artabilir ve arz düşer. Ücretlerin azalması, yatırım maliyetleri yüksek olduğu için yatırımların gelişmesini de engelliyor (Loungani ve Razin 2001).

2.3.2.3.1. Kısa ve Uzun Dönemde Dolaşımdaki Paranın Değerini Etkileyen Faktörler

- **Döviz Kurundaki Değişmeler:** 1990 yılında ekonomik büyüme üzerinde etkili olan dolaşımdaki paranın değer kaybetmesi 48 gelişmekte olan ülke üzerinde bir çalışma yapılmış. Çalışmanın sonucu beklenen reel döviz kurundaki düşüş, bu ülkelerde pozitif bir etkinin olduğunu ispatlamış (Numenkamp and Schweickert, 1990). Dolayısıyla kısa dönemde dolaşımdaki paranın değer kaybetmesi ve üretim arasındaki ilişki negatiftir ama uzun dönemde pozitifdir.

Mitchell ve Pentecoste 2001 yılında gelişmekte olan ülkeler üzerindeki çalışmada dolaşımdaki paranın değer kaybetmesi uzun dönemde üretim üzerinde kısıtlayıcı bir etkisi vardır. Yani uzun dönemde üretimdeki artış, dolaşımdaki paranın değer kaybetmesini minimuma indirebilir (Mitchell and Pentecost, 2001). Genel olarak iktisatçılar dolaşımdaki paranın değer kaybetmesini bazen kısıtlayıcı bazen genişleyici etkisi olduğuna inanıyorlar.

Bahmani- Oskoe, 2002 senesinde Asya'daki ülkeler üzerindeki dolaşımdaki paranın değer kaybetmesini üretim üzerinde incelemiştir. Dolaşımdaki paranın değer kaybetmesinin daraltıcı durum olduğuna inanıyor (Bahmani- Oskoe, Chomsisengphet, Kandil 2002). Ama genel olarak iktisatçılar dolaşımdaki paranın değeri ve üretimin ilişkisinin uzun dönemde pozitif olduğu görüşündeler. Burada önemli olan uzun dönemde dolaşımdaki paranın değer kaybetmesinin etkisiz olduğuna inanmaktır.

- **Üretim Düzeyi:** İran ve Güney Korenin'de olduğu 108 ülke üzerinde çalışma yapan Bussie're, Saxena ve Tovar, dolaşımdaki paranın değerinin kaybetmesinin en önemli nedeni uzun dönemdeki üretimin sabit kalmasıdır (Bussie're, Saxena, Tovar, 2002).

Enflasyon ve GDP arasında negatif ilişki vardır (Loungani ve Swagel,1996). Enflasyonun devam etmesi durumunda dolaşımdaki paranın değerinin azalması ihracat üzerinde negatif etki yaratarak yüksek maliyetli ithal malların fiyatlarını yükselterek var olan enflasyonu daha da yükseltir. Böyle bir enflasyon durumunda dolaşımdaki paranın değeri düşerek ihracat ve ithalata konu olan malların fiyatlarını etkiliyor ve dış ödemeler dengesi üzerinde etkili oluyor. Dolayısıyla bu durumdaki enflasyon dolaşımdaki paranın değerini düşürür ve buna bağlı olarak ithal ve ihracata konu olan malların üzerinde etkisini oluşturur. Aslında dolaşımdaki paranın değeri dolaylı olarak gelişmekte olan ülkelerdeki enflasyonun asıl nedeni olur.

Gelişmekte olan ülkelerdeki reel GDP'nin azalmasının en önemli nedeni enflasyon oranının yüksek olmasıdır. Dolaşımdaki paranın değer kaybetmesi gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarında negatif etki yaratır. Bunun için politika yapıcıları dolaşımdaki paranın değerinin düşmesini ülke ekonomisinin büyüme oranını da düşürdüğü için engellemeleri gereklidir.

Enflasyon beklentisinin ortaya koyduğu sonuçlardan bir diğeri de gelecekte yapacakları harcamaların bu gün yapmak istedikleridir. Yani para talebini artırır. Bu durumda ekonomideki para miktarı azalır. Hükümetler, Kamu Kesimi Borçlanma Gereği gibi nedenlerden dolayı piyasaya para sürme konusunda cesaretli olurlar. Dolayısıyla para arzı artışı enflasyonun güçlenmesine neden olur. Enflasyon beklentisiyle paranın donanım hızı daha da artar. Böylece ekonomide para miktarı dışında talebi artan bir öge devreye girmiş olur (Eren, 1998: 63).

Çizelge 2.1. Dolaşımdaki Paranın Değer Kaybetmesi ve Büyüme İle İlişki Üzerinde Yapılan Literatür Çalışma Özeti

	Zaman dilimi	Ülke	Kısa dönem	Uzun dönem
Edwards (1986)	1965-1980	12 G.O.Ü	Daraltıcı	Etkisiz
Khan (1988)	1973-1986	67 Ülke	-	Anlamsız
Edwards (1989)	1965-1984	12 G.O.Ü	Daraltıcı	Etkisiz
Nunnenkamp & Schweickert (1990)	1982-1987	48 G.O.Ü	Daraltıcı(ihraç Ürünler)	Genişleyici (Tarım ürünleri İhracatı)
Agenor (1991)	1978-1987	23 G.O.Ü	Daraltıcı?	Daraltıcı ?
Kamin & khan (1988)	1970-1996	27 Latin Amerika ve Asya	-	Etkisiz
Bahmani Oskoe (1998)	1973-1988	23 LDCs	-	Etkisiz
Chou &Chao (2002)	1966-1998	5 Asya	Daraltıcı ?	Etkisiz
Magendzo (2002)	1970-1999	15 G.O.Ü	-	Etkisiz

Çizelge 2.1. (devam). Dolaşımdaki Paranın Değer Kaybetmesi ve Büyüme İle İlişki Üzerinde Yapılan Literatür Çalışma Özeti

	Zaman dilimi	Ülke	Kısa dönem	Uzun dönem
Ahmed (2003)	1983-1999	5 Latin Amerika	-	Daraltıcı
Christopoulos (2004)	1968-1999	11 Asya	-	5'i Daraltıcı 3ü Genişleyici
Bahmani Oskoe (2006)	1988-1997	42 (18 OECD-24 OECD Dışı)	-	Daraltıcı
Miteza (2006)	1993-2000	5 Geçiş Ekonomiler	-	Daraltıcı
Bussiere, Saxena & Tovar E. (2012)	1960-2006	108 G.O.Ü	-	Daraltıcı

Kaynak: Tavakkoli ve kheradmand, 2013

2.3.2.3.2. Enflasyon, Bütçe Açığı ve Döviz Kurları Arasındaki İlişkileri ve Literatür Çalışması Sonuçları

Enflasyon, bütçe açığı ve döviz kurları arasındaki ilişkileri üzerinde birçok çalışma yapılmış ama aralarındaki sonuçlar farklıdır. Bu farklılığa neden olan etkenler ülkelerdeki:

- Gelişmişlik düzeyi
- Kullanılan döviz kuru sistemi
- Ekonomisinin gelişmiş olup olmadığı
- Merkez bankasının enflasyon hedeflenmesi
- Dünya ticaretindeki konumu
- Makro ekonomik farklılıklar (para ve maliye politikaları).

Gelişmekte Olan Ülkeler ve Gelişmiş Ülkeler üzerindeki bazı çalışmalar bütçe açıklarının enflasyon üzerinde etkili olduğunu ve enflasyona neden olduğu sonucuna varmışlar (Chang, 1994, Olandipo, Akinbabola, 2011). Buna karşılık, Abizade ve Yousefi 1998'de, Gümüş 2008'de yaptıkları çalışmalarında bütçe açıklarının enflasyona neden olmadığını söylüyorlar (Abizade, Yousefi, 1998 ve Gümüş, 2008).

- Literatürdeki çalışmaları incelediğimiz zaman Gelişmekte Olan Ülkelerde genelde bütçe açıkları enflasyonla pozitif ilişkisi, döviz kurları bütçe açığı ile ters ilişkisi olduğunu görüyoruz. Bütçe açığı ve enflasyon arasındaki pozitif ilişkiyi Habibullah 13 Asya ülkesi üzerinde 1950-1999 dönem için bir çalışma yapmıştır.

Bu çalışmanın sonucu bütçe açıkları ve enflasyon ilişkisini pozitif olduğunu doğrulamaktadır (Habibullah, Baharom, 2011).

- Türkiye’de döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişki 1982-2003 arası dönemde Işık ve Acar tarafından incelenmiş, döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişki uzun dönemde güçlü bir ilişki olduğunu sonucuna varmışlar (Işık ve Acar, 2004).
- Nijerya ekonomisini 1975-2010 arası dönem için döviz kuru, bütçe açığı ve enflasyon arasındaki ilişkiyi inceleyen Oladipo ve Akinbobola, bütçe açığı enflasyonu direkt etkilediği yanı sıra döviz kurunda dalgalamalar yaratarak enflasyonu dolaylı yoldan da etkilemektedir (Oladipo ve Akinbobola, 2011).
- Ağayev, 1996-2008 yılları arası dönemde Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Kazakistan, Moldova, Rusya, Tacikistan, Özbekistan, Gürcistan, Kırgızistan üzerindeki çalışmasında enflasyonun belirleyicilerini tahmin etmeye çalışmış. Sonuçta döviz kurundaki değer artışları ve nominal ücret artışları enflasyona neden olduğunu söylüyor (Ağayev, 2011).
- Döviz kurlardaki hareketlilik ve bütçeleri açık olan ülkelerin ekonomilerinde derin olmayan finansal piyasalar üzerinde enflasyonist etki yaratabilir. Doğru ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada bütçe açığının ve döviz kurunun kısa ve uzun dönemde enflasyona yol açıp açmadığını 22 Gelişmekte Olan Asya Ülkeleri üzerinde 1980-2011 yılları arası için analiz etmişler. Çalışmada döviz kuru ve bütçe açığının kısa dönemde enflasyonla bir ilişki olmadığını ama uzun dönemde döviz kuru ve bütçe açığı enflasyona neden olur sonucuna varmışlar (Doğru vd., 2013).

2.3.2.4. Faiz Oranları

Keynes kuramında genişletici para politikası uygulandığı zaman faiz oranlarında düşüş, yatırımları özendirir. Artan yatırım çarpan mekanizması ile gelir ve tüketim harcamalarını artırır. Sonuç olarak toplam talep her iki etki ile artar ve enflasyonist ortamı hazırlar. Özellikle düşük faiz oranın, talebi arttıran bir etki olarak enflasyon oluşturabilir. Yine Keynes kuramında faizlerdeki herhangi bir artış yatırımları, üretim ve geliri azaltır (Rahmani,2011: 134). Yani talebin azalması ve fiyatların düşmesi

demektir. Yatırımların azalması faizlerin yükselmesine bağlı olarak üretim kapasitesini ekonomide azaltarak arzın azaltıp ve fiyatı yükseltebilir.

Maliyetler tarafından baktığımızda, düşük faiz oranları düşük enflasyon, yüksek faiz oranları yüksek enflasyon demektir. Faizler iş yapmanın maliyetidir diyebiliriz. Yüksek faiz oranları yüksek ücretler gibi fiyatları da yükseltecektir. Dolayısıyla yüksek faiz oranları maliyetleri yükselterek arz tarafından fiyatları arttırır. Yüksek faizi elde edenlerin gelirlerini arttırarak harcamalarındaki artışa ve fiyatların talep tarafından yukarı doğru çekilmesine neden olur. Yüksek faiz oranları maliyet ve gelirleri arttırdığından, maliyet ve talep enflasyonunu genişletecektir (Parasız, 2013: 426).

Monetarist kurama göre para arzındaki bir genişleme faiz oranlarını başta düşürerek yatırımlardaki etkisiyle harcamalarda artış göstererek, gelirleri ve kredi taleplerini yükseltir. Dolayısıyla faiz oranları ve fiyatlar artış eğilimine girecekler. Böylece ilk aşamada faiz oranlarını aşağı doğru çeken baskının yönü tersine çevrilmiştir (Mehrgan, 2014: 19). Sonuç olarak düşük faiz oranları, toplam talep üzerindeki yükseltici etkisi nedeniyle enflasyonist bir etki yaratmaktadır. Faiz oranlarının artışı, üretimin ister mal ister hizmet olsun, sermaye maliyetini yükseltir. Bu açıdan yüksek faiz iki sonuç doğurur:

1. Üretimde sermayenin yerini teknolojik koşullar el verdiği ölçüde iş gücüne bırakılması,
2. Eğer elde edilecek net kar yatırımları karşılamıyorsa, üretken yatırımlardan tümüyle vazgeçilir.

Üretken yatırımlardan vazgeçilmesi toplam arzın azalması ve enflasyonist ortamı hazırlıyor. Her iki süreci de 1980'den sonra Türkiye bir gelişmekte olan ülke olarak yaşamıştır. Yani iç borca ağırlık vererek kamu açıklarının kapatılması piyasa faiz oranları yükselmesi sonucunu doğurarak, kredi maliyetlerinin yukarı doğru gitmesine yol açmıştır ve yatırımların maliyeti yükselmiş, sonuçta maliyet kaynaklı enflasyonun yükselmesine neden olmuştur.

2.3.2.5. Beklentiler

Değişik kurumlar, enflasyonist bekleyişlerin enflasyon üzerinde etkisini kabul ediyorlar. Monetarist uyarlanmış beklentiler kuramına göre bekleyişler oluştururken, geçmiş enflasyon oranları yanında gelecekle ilgili tahminler de bekleyişlerin oluşturulmasında kullanılmaktadır. Keynez analizde geçmişten çok geleceği farklı öngörmekle beklentilere yer vermektedir. Geleceğe yönelik enflasyon beklentisi insanların bu günkü davranışlarını etkiliyor. Çünkü ekonomik birimler gelecekte daha yüksek enflasyon beklentisi içerisinde oldukları için mal ve hizmetleri yüksek fiyat ödememek amacıyla onların bu davranışı fiyatları arttırmaya doğru yönlendirmektedir (Chou ve Chao, 2001), Özet olarak enflasyon beklentileri talebi kamçılıyarak enflasyon oranının yükselmesine yol açmaktadır.

Gelişmekte olan her hangi bir ülke ekonomisinde de geleceğe ait tahminler, enflasyon beklentisinin ve psikolojik faktörlerin enflasyonun oluşu ve yayılmasında büyük rolü vardır (Kılıçbay, 1984: 179).

Türkiye’de enflasyon beklentileri, parasal ve reel nedenlere ve psikolojik ortamın bunu daha da güçlenmesine, enflasyonun kronikleşmesine neden olmuştur.

Herhangi bir ekonomide enflasyon beklentisi varsa arz talep dengesizliğinde artış olur. Çünkü enflasyon beklentisi olduğundan talep de artış olurken arz azalır ve piyasa fiyatları artacaktır.

Enflasyon beklentisinin sonuçlarından birisi de belirsizliktir. Toplumdaki belirsizlik ortamı, yatırımları negatif etkileyerek toplam üretimi azaltır. Ekonomik birimleri piyasa fiyatları üzerinden üretim ve yatırım miktarını belirlerler. Bu da piyasa mekanizmasını güçlü kılan en önemli faktörlerden birisidir. Dolayısıyla olumlu olmayan beklentilerin yol açtığı belirsizlik ortamı, toplam arzın azalması ve sonuçta arz yönlü enflasyonu oluşmaktadır (Erçel, 1999).

2.3.3. Gelişmekte Olan ve Az Gelişmiş Ülkelerin, Gelişmiş Ülkeler ile Enflasyonun Karşılaştırması

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki enflasyon birbirinden tamamen farklıdır. Örneğin sanayileşen gelişmiş ülkelerde ekonomi tam kapasiteye vardıkdan sonra enflasyon oluşuyor. Ama makro ekonomistler gelişmekte olan ülkelerde iş arayanların yüksek işsizli düzeyinde artı yüksek enflasyon oranı ile oluşan orana "Felaket Oranı" olarak adlandırıyorlar (Yazdanpanah, 2007). Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler ekonomi tam istihdama varmadan şiddetli enflasyonla karşı karşıyalar.

2.3.3.1. Gelişmiş Ülkelerin Gelişmekte Olan Ülkeler İle Enflasyon Farkının Nedenleri

- Gelişmekte olan ülkelerdeki işsizliğin yapısı gelişmiş ülkelerdeki işsizliğin yapısı ile özellikle durgunluk dönemindeki yapılan ekonomik faaliyetler çok farklıdır. Gelişmiş ülkelerdeki yapısal nedenlerden dolayı yapılan ilave yatırım maliyeti efektif talebin artmasına neden olarak enflasyonist baskıyı oluşturmuyor. Çünkü gelişmiş ülkelerin üretim arz eğrilerinin yapısı esnektir. Bunun için yatırım ve efektif talepteki artış resesyon ve işsizliğin azalmasında önemli rolü vardır.
- Gelişmiş ülkeler resesyon döneminde belirgin olarak ekonomideki ek kapasiteden dolayı üretimdeki artış sorun oluşturmuyor. Dolayısıyla artan efektif talebe karşı arzın talebe uyarak artması enflasyon baskı oluşturmuyor.
- Gelişmekte olan ülkelerdeki ek yatırım talep de artış oluşturmuyor. Ama arz tarafında üretim farklı nedenlerden dolayı artan talebi karşılamıyor. Gelişmekte olan ülkelerdeki talep artışlarını karşılayacak arzın artmamasının nedenleri:
 - a. Üretim faktörlerdeki sabitlik,
 - b. Nitelikli işgücünün yetersiz olması,
 - c. Alt yapının az gelişmiş olması,
 - d. Teknik bilginin yeterli ölçüde yaygın olmaması,
 - e. Ekonomik düşüncenin geleceğe bağlı sınırlı olması,
 - f. İthalat kapasitesinin sınırlı olmasıdır.

- Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde işsizliğin kökü efektif talebin olmadığından değil, reel yatırımların olmadığındandır (Yazdanpanah, 2007). Bu ülkelerde reel yatırımı arttırarak milli gelir düzeyini yükseltip ve işsizlik oranını düşürebilirler. Önemli olan yatırım yapmak için iktisadi istek, uygun çevre ve yeterli kaynağın olması gerekir.
- Günümüzde gelişmekte olan ülkeler beş yıllık ekonomik kalkınma programları çerçevesinde yatırımları arttırıp biraz da olsa planlanan büyüme oranlarını gerçekleştirebilmektedirler. Yüksek düzeydeki yatırımlar tüketim mallara olan talebi özellikle tarım ürünlerindeki talebin artmasına neden olmaktadır.
- Az gelişmiş ülkelerdeki ekonomik programların esnek olmaması ve kapasitenin fazla olmadığı için tüketim malların üretimi talebi karşılamıyor ve enflasyon oluşuyor. Fiyatların genel düzeyindeki artış gıda ürünlerinden başlayarak diğer tüketim malların fiyatlarını da etkiliyor (Yazdanpanah, 2007). Bunun nedenlerini alttaki sıralamayla açıklayabiliriz:
 - a. Bu ülkelerdeki toplam talebi arttıran yatırım harcamaları et, ekmek ve pirinç gibi temel gıda ürünlerine harcanıyor.
 - b. Bu ürünlerin üretimindeki artış kısa dönemde gerçekleşemiyor. Tarım arazilerinin küçüklüğü, uygun olmayan sulama sistemi, geliştirilmiş tohumla ulaşılmazlık, uygun gübre ve ilaç a ulaşılmazlık, yasal ve finansal kurumların yetersizliği ve başka nedenlerden dolayı arz ve talep arasında denge oluşmuyor.
 - c. Bu ülkelerde gıda ürünlerinin gelir esnekliğinin yüksek olması piyasa dengeyi oluşturmayan bir başka nedendir. Çünkü insanları çoğunluğu yetersiz besleniyorlar, dolayısıyla yatırım harcamaları senelik bütçe ve beş yıllık kalkınma planlamada temel gıda ürünlerin talebindeki artışa ve bu ürünlerin fiyatlarındaki artışa sebep oluyor.
- Gelişmekte olan ülkelerde tarımın GSYİH içindeki payı önemlidir. Yani gıdanın tüketim sepetinde değerli konumdadır, çünkü :
 - a. Bu ülkelerin ekonomilerinde fiyatların genel düzey yapısının temelini gıda ürünleri fiyatları oluşturuyor. Dolayısıyla gıda ürünleri fiyatlandırma sistemindeki her hangi bir hasar bu ürünlerin fiyatlarını yüksek düzeyde arttıracaktır.

- b. Gıda ürünlerindeki fiyat artışı yaşam maliyetini de yükseltiyor. Özellikle tüketici gelirleri artmaz ise ekonomideki yaşam standardı düşer.
 - c. Ücret alanlar yaşam maliyetinin yüksek olduğunun farkına vardığında ücret artış isteğinde bulunacaktır. Üretim maliyetlerdeki artış ürünlerin fiyatları da yükselir.
 - d. Sanayi ürünlerinin hammaddesini oluşturan tarım ürünlerinin fiyatlarındaki artış, sanayi ürünleri fiyatları ve gıda ürünleri fiyatları artmasına neden olup enflasyon döngüsünü oluşturarak güçlendirir.
- Gelişmekte olan ülkelerdeki büyüme planlamalarında mali yapının nasıl oluştuğu çok önemlidir. Bu ülkelerdeki sosyal ve ekonomik yapıdan dolayı zorunlu olmayan tasarruflardan ve vergilerden, bütçe açıkları ve gelişme planlamalarının finansmanını zorlaştırıyor. Dolayısıyla mali açığı kapatmak için açık işlem sistemi (para arzı) uyguladıkları yaygın yöntemlerden birisidir.
 - Az gelişmiş ülkelerdeki devlet harcamalarının gelirlere oranla yüksek olması aşırı derecede mali açıkları karşılaşıyorlar. Para arzı artışı açıkları kapatmak için bir yol olarak gözüktü de tüketim malları için artan talebi arz karşılayamadığı için enflasyonist baskı bütçe aracılığıyla topluma yükleniyor.
 - Yatırım harcamalarındaki artış sadece talebi yükseltmiyor, ekonomideki üretken kapasitesini de yükseltiyor. Genel olarak yatırımların çift etkisi vardır: Gelir ve talebi artırıyor ve toplumdaki üretken kapasitenin artmasına neden oluyor.

2.3.3.2. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Anti Enflasyonun Etkileri

1. Üretimdeki artış arzın reaksiyon gücünü yüksek talep karşısında arttırarak piyasanın dengeye ulaşmasına yardımcı oluyor.
2. Geliştirme sürecinin ilk başlarında yatırımların çoğu alt yapıların yapımına örneğin; barajlar, yollar, çelik fabrikaları ve ağır sanayinin verimine uzun dönemde ulaşılıyor. Bunun için bu tip yatırımların enflasyon etkileri özel politikalarla telafi edilebilir (Yazdanpanah, 2007).

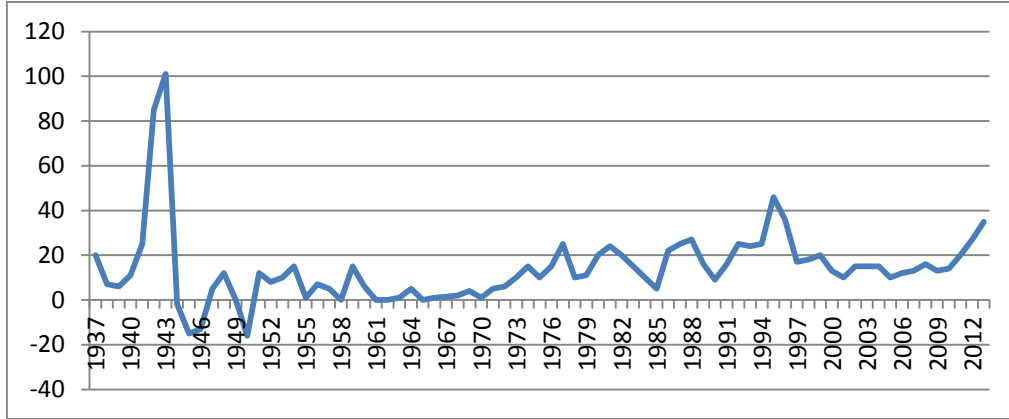
Anti enflasyon politikalarının sonuçları ve etkileri kısa veya uzun dönemde maliye ve para politikalarının akıllı yönetim modellerini talep ediyor ki enflasyonla mücadeleyi bu ülkelerde sıkıntılı yapmıştır.

3. BÖLÜM

İRAN ENFLASYONU

3.1. İran'daki Fiyatlar ve Enflasyonun Süreci

1930'lerden bu güne İran'da fiyatların genel düzeyi ve yaşam maliyeti endeksi yüksek oranlarda seyretmiştir. Ancak fiyatlardaki artış hızı bazen yavaş bazen de şiddetli olmuştur. Bu konunun neden böyle olduğunu bilmek için fiyatların değişim süreci devrim öncesi ve devrim sonrası iki bölümde incelenebilir. Şekil 3.1'de yıllık enflasyon oranları 1937-2013 yılları arasında gösterilmiştir.



Şekil 3.1. İran Enflasyon Oranları 1937-2013 Yılları Arası (2011=100)

Kaynak: Central Bank of Iran: <http://www.cbi.ir/>

3.1.1. Devrim Öncesi Fiyatların Değişim Süreci

Fiyatların değişimini 1936'dan (İran'daki fiyat endeksinin ilk kez hazırlanması) başlayarak, İran devrimine kadar 6 farklı dönemde inceleyebiliriz (Tayebniya, 1995):

- Birinci Dönem (1936-1941)

Bu dönemde ikinci dünya savaşının etkileri ve devletin genişleyici politikalarından dolayı fiyatlardaki artış oranı ortalama %20,5 civarında gerçekleşmiştir. En önemli yaşam maliyeti endeksindeki artış 1940-1941 yılı ikinci dünya savaşı dönemi idi. Ham madde eksikliğinden dolayı hızla inişe geçen üretim ve güvenilirliğini kaybeden

ekonomik politikalar yüksek oranlı enflasyonun oluşmasında etkili olan en önemli nedenlerdir (Pesaran, 1997).

- İkinci Dönem (1941-1943)

1941-1943 yılları arası ikinci dünya savaşının ülkeye sıçraması ve saldırgan güçler tarafından işgali, talep artışı sonucu, arzın azalması ve ithal mallardaki kısıtlamalar, yabancı dövizler karşısındaki yerli paranın (Riyal) değer kaybetmesi, para hacminin artması ve taşımacılık sektöründeki eksiklikler fiyatların genel düzeyinin şiddetle artmasına neden oldu. Bu dönemdeki fiyatlar ortalama %70.33 olarak gerçekleşti (Tayebniya, 1995). Enflasyonla mücadele etmek için fiyatlarda kontrol politikaları, malların stoklama işlemiyle mücadele etmek, bankaların kredi itibarlarının azaltılması ve daha da önemlisi zorunlu malları karneye bağlama yollarına başvuruldu (Tayebniya, 1995). Bu politikalar etkili olmadı ve yaşam maliyeti endeksi iki sene içinde üç katından daha fazla oldu.

- Üçüncü Dönem (1944-1946)

Savaşın bitmesi, dünyadaki tüketim mallarının üretim oranlarındaki artış ve ülke içinde tarımsal üretimin artması, dünyadaki mübadele işlem hacminin yükselmesi, kara borsa işlemlerinin azalması, müttefiklerin askeri harcamalarındaki kısılmalar ve para hacminin büyüme oranındaki düşme sonucu fiyatların genel düzeyini hissedilebilir derecede düşürdü. Bu dönemdeki fiyatlar ortalama eksi %10 olarak belirlendi.

- Dördüncü dönem (1947-1951)

Bu dönemde fiyatların genel düzeyinde istikrar vardı. Bunun nedeni uluslararası ticarete geliştirme politikaları ve dış ticarete büyüme oranları, ithalat oranlarında artış, petrol gelirlerinden elde edilen döviz oranında düşme ile satın alma gücünde azalma ve ihracat rakamlarında düşüş yaşanması gösterilebilir (Tayebniya, 1995).

- Beşinci Dönem (1952-1971)

(1952-1959) dönemin başlarında Kore savaşından dolayı dünyadaki enflasyon oranlarının artması, petrolün millileştirilmesi, İran ambargosundan dolayı oluşan döviz darboğazları nedeniyle fiyatlar yeniden artış trendine girdi. Böylece ABD'nin mali yardımları, petrol gelirlerinin yeniden ülkeye enjekte edilmesi, para arzının arttırılması, yeni oluşan bankalar arasındaki rekabetin artması ve bankaların kredi itibarlarında genişleme politikaları, yatırımlar ve verimlilik arasındaki zamanın geniş olması ve yönetim zaafı nedeniyle fiyatlardaki artış devam etti (Karshenas, 1990).

Ancak dönem başındaki ekonomideki olumsuz durumu iyileştirmek için Musaddık'ın dengeli bütçe ayarlama politikaları, yani tahvilleri satışa çıkarma, kredi limitlerinin azaltılması, tüketimin düşürülmesi, tasarrufun artması yönündeki yerli üretime yönelik teşvik politikaları ve nihayetinde petrol gelirlerine bağımlılıktan kurtulma çabaları 1952 'deki darbe nedeniyle başarısız oldu (Tayebniya, 1995).

1960-1962 döneminde kredi itibarlarının sınırlandırılması, bütçenin dengeli ayarlanması, ithalatın azaltılması gibi istikrar politikaları , ülke ekonomisini durgunluğa doğru yöneltti. Aslında ekonomik istikrar politikalarının hedefi bankaların kredi itibarları hızının düşürmesi, satın alma gücünü sınırlama ve sonuç olarak talep deki artışın ve yükselen fiyatların düşürülmesiydi. Bu yıllardaki ortalama fiyatların düzeyi %2'idi (Tayebniya, 1995).

1963-1971 yılları arası fiyatlardaki nispi dengenin oluşması ve ekonominin gelişme dönemi idi. 1963 yılından itibaren yatırımda teşvik, bankaların kredi itibarlarının arttırması gibi politikalar genişledi ve ekonomik faaliyetlerin arttırılması için uygun alanlar oluşturuldu (Pesaran, 2000).

1962-1967 yıllar arası üçüncü ekonomi kalkınma planı uygulama dönemi idi (Karshenas, 1990). Bu dönem fiyatların denge düzeyinde kararlılık vardı ve yaşam maliyet endeksi gıdalardaki artış endeksine bağlı olarak arttı. 1968-1972 yılları arası yani dördüncü ekonomi kalkınma planı döneminde fiyatlar hızla artmaya başladı. Ortalama %36 oranındaki gerçekleşen fiyatların hızlı artmasının en önemli nedenleri; üretimde azalma ve kuraklıktan dolayı tarım ürünlerindeki arzın düşmesi,

kentlere doğru göçün hızla artması ve konut üretimindeki yetersizlikten dolayı oluşan konut sıkıntısı, devletin para ve kredi itibarlarında genişleyici politikalarıydı.

- Altıncı Dönem (1972-1978)

İran'daki enflasyon oranındaki artış seyrinin 1961'lerin sonlarına doğru sınırlı bir şekilde başlaması 1971 yılının başında özellikle 1973'de petrol gelirlerinin hızlı yükselmesidir. Bu tarihe kadar kalkınma planlarındaki en önemli sıkıntı döviz kaynaklarının yetersizliği idi. Petrol gelirlerindeki hızlı artış, buna bağlı olarak devletin mali imkânlarındaki genişleme ülkenin kalkınma sıkıntılarını ortadan kaldırdı (Tayebniya, 1995).

Dolayısıyla ülkenin alt yapısını yenileme, yüksek oranlı üretime yönelme, gelir ve servetin dengeli dağılımını uygulama politikalarına uygun bir fırsat oluşmuştu. Ancak dönemin hükümeti beşinci ekonomi kalkınma planları doğrultusunda doğru bir şekilde politikaları uygulama yerine sadece nicel hedefleri değiştirerek, petrol satışından elde edilen gelirlerinin hızlı tüketimine yöneldi.

Devletin cari ve yatırım harcamalarına bütçeden ayrılan payın ve bankaların kredi itibarlarını arttırmasıyla birlikte efektif talep kısa zamanda hızlı bir şekilde yükseldi. Diğer yandan ülkedeki üretim imkânları, toplam talebi karşılayamaz hale gelmişti. Aynı zamanda alt yapı ve teknik sıkıntılar nedeniyle yüksek oranlı petrol gelirleri üretken sermayeye dönüştürüleliyordu. Dolayısıyla arz ve talep arasındaki dengesizlik enflasyon baskılarının hızlanmasına ve fiyatların genel düzeyinin artmasına neden oldu (Habibi, 2008: 3). Mal ve hizmetlere olan talebin hızla artması sonucu yatırımların özendirilmesine neden oldu. Üretim faktörlerine talebin artmasıyla üretim maliyetleri yükseldi. Böylece talep enflasyonuna, maliyetten dolayı oluşan enflasyon eklendi.

Dönemin hükümeti enflasyonla mücadele ve fiyatların sürekli artışını engellemek için, daraltıcı para ve maliye politikalarındaki başarısızlıklarını göz önünde bulundurarak, gerekli mal ve hizmetlerin ithalatı, tüketim mallarına sübvansiyon uygulama ve fiyatların kontrolü gibi politikalar uyguladı. Doğal olarak bu politikalar kökü olan enflasyonu engelleyemezdi (Pesaran ve Salehi Esfahani, 2008). Çünkü

bu dönemdeki ithalat oranındaki hızlı artış nedeniyle oluşan ek talep karşılanamazdı ve ithalatın daha da arttırılması limanlardaki kapasite ve ulaşım olanakları sınırlı olmasından dolayı arzı arttırma imkânı yoktu. Endüstriyel ürünlerin üretimi ve dağılımı sistemindeki tekelleşme, altyapı tesislerindeki kısıtlamalar ve işgücü, ulaşım ağı, enerjideki darboğazlar ve bütçenin dengesiz dağılımı gibi nedenler bu dönemdeki enflasyonun hızlanmasında en önemli etkenlerdir. Bu dönemdeki enflasyon rakamları ortalama %9.43 olarak gerçekleşti (Tayebniya, 1995).

1975 'de devlet harcamalarındaki artış hızı ve buna bağlı olarak devletin mali faaliyetlerinin genişleyici etkileri azaldı. Ancak özel sektörün bankalardaki mevduat oranlarının yükselmesinden dolayı bankaların kredi verme güçlerinin hızlı bir şekilde artmasıyla efektif talepteki artış devam ediyordu. Buna rağmen tarım ürünleri arzı ve ithal malların arzının yükselmesiyle, fiyatların genel düzeyinin düşürme politikaları ve tüketim malları fiyatlarının alt düzeyde kalması için sübvansiyon uygulamaları enflasyonun yukarı doğru hızını azalttı. Tüketim malları ve hizmetlerin fiyat endekslerindeki artış oranlarının sınırlandırılmasına rağmen konut sektöründe olan talebin gelirlerdeki yükselme, kentlerin nüfus oranındaki artış nedeniyle ve konut yapım malzemeleri için oluşan talep artışı enflasyon oranını daha da arttırdı (Mehnatfar ve Dehghani, 2009). 1975 yılında fiyatlardaki kontrol politikaların uygulamaları biraz da olsa enflasyonu düşürdü ama fiyatlardaki kontrolün azalmasıyla yeniden fiyatlar artış trendine geçti. Böylece para ve maliye politikaların zayıflaması ve devletin anti enflasyon politikaları 1976 yılındaki fiyatları önemli oranda arttırdı.

1976 yılının sonlarına doğru devletin bütçe uygulamaları doğrultusunda mali faaliyetlerinin genişleyici etkileri ve bankaların kredi itibarlarının azalması likidite oranının artış hızını ve efektif talebi düşürdü ve Tüketici fiyat endeksi %15 oranda gerçekleşti. Buna rağmen 1977 yılının ilk döneminde fiyatlar yükseldi (Tüketici fiyat endeksi % 25) ve dönemin ortalarına doğru durgunluğun ilk etkileri başlayarak yılın sonuna kadar devam etti (Tayebniya, 1995).

1978'de ekonomik durgunluk geniş boyutlara ulaştı. Dolayısıyla aynı senede efektif talep ve toplam arz aynı düzeyde azaldı. Bunun nedenleri:

1. Yüksek oranda bankalardaki mevduatın çekilmesi ve nakit paraya dönüştürerek para hacminin artması. Buna bağlı olarak durgunluktan dolayı paranın dolaşım hızının azalması nedeniyle efektif talebin azalması.
2. Ülkedeki istikrarsızlık ve bir sene öncesinden oluşan durgunluk nedeniyle üretim hızlı bir şekilde azaldı.
3. Ülkedeki genel grevler nedeniyle özellikle Petrol şirketi, gümrükler ve limanların faaliyetleri durdu ve ithal malların arzı sorunla karşılaştı. Efektif talep düştüğü halde mallardaki fiyat endeksi yükseldi.

3.1.2. Devrim Sonrası Fiyatların Değişim Süreci

Ülkenin ekonomik açıdan sağlıksız yapısı devrim sonrası da devam etti ve bazen enflasyonunun hızı daha da yükseldi. Enflasyonun şiddetlenmesinin en önemli nedenleri:

- İran ve Irak savaşı,
- Ekonomide ambargo,
- Özel sektörün likidite oranlarının dengesiz büyümesi,
- Üretimde daralma,
- Üretim maliyetlerindeki artış,
- İthal mal fiyatların yükselmesi,
- Taşımacılık ve sigorta maliyetlerin artması,
- Döviz gelirlerindeki dalgalanmalar.

Bunun için enflasyonu engellemek devletin en önemli politika hedeflerinden birisi oldu.

- Birinci Dönem (1978- 1982)

1978 yılı ilk döneminde İslam Cumhuriyetinin kurulması ve geçici devletin işe başlaması, grevlerin sona ermesiyle ve faaliyetlerin başlamasıyla üretim yeniden devreye girdi ve toplam arz artmaya başladı. Bu dönemdeki tüketici fiyat endeksi ortalama %17 oldu (Tayebniya, 1995). Ham madde ve ara malların eksikliği, mali

problemler, üretim birimlerinin yöneticileri ve uzmanlarının işten çıkarılması ülkedeki sanayi sektörünün normale dönüşmesini engelledi. Sonuçta arz talebi karşılayamaz hale gelmişti. Ama limanlarda çalışmaya başlayarak grev dönemindeki biriken malların gümrüklerden çıkarılması sonucu ülke içindeki arzın eksikliğini telafi etti. Aynı senede ücretlerdeki artış toplam talebi yükseltti. Ancak yatırım eğilimi mülkiyet durumundaki kararsızlıktan dolayı azalması toplam talebin hızlı artmasını engelledi. 1979 yılında fiyatlardaki artış hızı çok yavaştı. Ama aynı yılın ikinci yarısından itibaren ABD büyük elçiliğinin işgali, politik problemler ve onun ardından ekonomi ambargo, döviz rezervlerinin hızlı bir şekilde azalmasından dolayı psikolojik olarak istifleme ve kara borsa işlemleri şiddetlendi.

1980 yılında devletin bütçe açığı, ABD tarafından uygulanan ekonomik ambargo, devlet harcamalarının şiddetli artması, İran ve Irak savaşı, istifleme, kara borsada faaliyetlerinin artması ve dağıtım sistemindeki darboğazlar gibi enflasyonu oluşturan etkiler fiyatların genel düzeyini yukarı doğru daha da hızlandırdı. Devrim sonrası bütçe açığına neden olan özel sektörün likidite oranının hızla artması ve ülkedeki üretimin azalması enflasyonu önemli oranda yükseltti. Ekonomik ambargo, hammaddeye ve ara mallara bağımlı olduğu ve elde edilmesinde güçlük çektiği sanayi sektörünü önemli problemlerle karşılaştırdı ve bazı malların üretimini engelledi (Mehnatfar ve Dehghani, 2009). Ekonomik ambargonun bir diğer etkisi de bireyler uluslar arası arabulucularla zorunlu malları yüksek fiyatlarla elde ediyorlardı.

1981 yılı 1980 senesine göre enflasyonun oranı çok az farkla yükselme seyrini devam etti ve tüketici fiyat endeksi %24.2 olarak gerçekleşti (Tayebniya, 1995). Bu artışın devam etmesinde savaştan dolayı ekonomik şartların olumsuz etkilenmesi, yatırımın güvenilirliğinin olmaması, yatırım için uygun alanların olmaması, hammadde ve ara malların eksikliği, insan kaynağı eksikliği ve yönetim zaafı, likidite oranının artması en önemli nedenler sayılabilir.

1982 yılında petrol satışından ve dövizdeki kısıtlamaların azalmasından dolayı devletin gelirleri yükseldi. Yatırım malları, ara mallar, tüketim malları ve sanayinin ihtiyacı olan hammadde ithalatın artmasına bağlı olarak tarım ve sanayi üretimi yükseldi. Başka bir deyişle ithalat ve üretimdeki artış sonucu toplam arzda artış oldu. 1982 senesinde bütçedeki açığı kapatmak için bankadan borçlanarak ve bunun

sonucunda özel sektörün likidite oranı artması enflasyon oranını yükseltti (Mehnatfar ve Dehghani, 2009). Ama fiyatların sabitlenmesi için uygulanan kontrol politikaları enflasyon oranlarında düşüşe neden oldu ve enflasyon oranı %18.7'ye indi (Tayebniya, 1995).

- İkinci Dönem (1983- 1988)

1983'de savaştan dolayı zorluklar devam ediyordu ama sanayi ve ithal malların arzındaki artış nedeniyle tarım ürünleri üretimindeki azalma ve likidite oranlarının düşmesi enflasyonun artış hızını düşürdü.

1984 yılında savaşın ve ekonomik ambargonun etkilerinin devam etmesine rağmen petrol gelirlerinin yüksek olmasından dolayı ekonomik ve sosyal şartlarındaki nispi istikrarın sağlanması, hammaddeyi daha kolay elde ettiği için sanayi faaliyetleri hareketlendi ve devlet tarafından malların dağıtımının kontrol edilmesi fiyatları düşürdü. Fiyatlardaki düşüş seyri 1980 den başlayıp 1985 yılına kadar devam etti. 1986 yılında ülkenin ekonomi durumu kritikti. En önemli neden uluslararası petrol fiyatlarındaki hızlı düşüş ve döviz gelirlerinin azalmasıydı. Döviz darboğazı ülkeyi yüksek oranlı enflasyona ve işsizliğin genişlemesine özetle

a sürükledi (Mehnatfar ve Dehghani, 2009) . Bir taraftan döviz gelirlerinin azalması tüketim malların ithalatı ve buna bağlı olarak sanayideki üretim miktarının düşmesine neden oldu. Diğer taraftan bütçe açığı, likidite oranı ve sonuçta toplam talebin yükselmesine neden oldu. Dolayısıyla enflasyon baskılarını daha da hızlandırdı.

1987 yılında savaşın getirdiği olumsuz ekonomi şartları ve döviz kaynaklarının sınırlı olması nedeniyle devlet enflasyonla mücadele etmek için fiyatları sabitleme ve denetim politikalarına başvurdu. Bu yıldaki tüketici fiyat endeksi %25 olarak belirlendi (Tayebniya, 1995). Ancak böyle bir politikanın hedefi sadece zorunlu mal ve hizmetlerin yüksek fiyatlardaki satışını engellemek içindi. Çünkü enflasyon ekonominin altyapısındaki eksikliklerden kaynaklanan bir sorundur ve böyle bir sorunun çözümü üretimin yapısına, bütçe, dış ticaret, finansal sistemi gibi ekonomi yapısının köklü değişikliklerine bağlıdır.

1988'de döviz sistemindeki sorunların devam etmesi toplam arz ve talep arasındaki dengesizliği arttırdı. Dünya piyasalarında petrol fiyatlarının düşmesi devletin gelirlerini olumsuz yönde etkiledi. Dolayısıyla devlet, yüksek orandaki bütçe açığını kapatmak için merkez bankasından borçlanması likidite ve toplam talebi yükseltti. Döviz sıkıntıları, yerli üretim ve ithalat gibi yapısal sorunlar nedeniyle toplam arz azaldı. Dolayısıyla Birleşmiş milletlerin ateşkes kararının İran tarafından kabul edilmesi ve barış anlaşmalarının başlamasına rağmen fiyatlardaki artış daha da hızlandı.

- Üçüncü Dönem (1989-1993)

1989 yılında petrol gelirlerindeki artış, yerli üretim ve ithalatın artması ve devletin döviz destekleme politikalarıyla piyasadan likiditenin bir bölümünün çekilmesi devlet gelirlerinin yükselmesine neden oldu. 1990 senesi enflasyon önemli oranda düştü. Bunun nedeni; bir taraftan devletin dövizini destekleme politikası (sanayiciye döviz daha ucuz fiyattan satması) ve dalgalı sistemle dövizin piyasada satılması diğer taraftan petrol gelirlerinin artması nedeniyle devlet gelirlerinde hızlı bir yükselme oldu. Böylece bütçe açığının önemli bir bölümünü kapandı. Özel sektörün bankalar aracılığıyla finansmanı likiditeyi hızlı bir şekilde artırdı. Ancak devletin bütçe açığının kapanması, genişleyici maliye politikaları etkisi ile yerli üretim ve ithalat oranı arttı. Böylece toplam arzda yükselme oldu ve fiyatların genel düzeyinde önemli bir oranda düşüş yaşandı.

1991 'de devlet gelirlerinin artmasına rağmen devlet ödemelerin kısa zamanda yapılması bütçe açığını yükselterek enflasyon baskılarını arttırdı. Yerli üretim ve ithalat oranlarında yükselme olsa da yabancı paranın değerlenmesi ve üretim maliyetlerindeki artışa bağlı üretici fiyat endeksindeki artışlar sonucu enflasyon yukarı doğru hızlanmaya başladı.

Aslında 1983-1993 yılları arası birinci kalkınma planı dönemi idi. Bu dönemde maliye ve para politikaları doğrultusunda, döviz sistemi sabitleşti ve ithalatta serbestleşme oldu.

- Dördüncü Dönem (1994- 1999)

1994 ve 1995 yıllarında dış borçların geri ödeme vadesinin gelmesiyle, para ve maliye politikalarının uygulanması enflasyonist baskıyı arttırdı. Dövizin serbestleşme sistemi politika uygulaması ve yerli paranın yabancı para karşısındaki değer kaybetmesi, ekonomiye ikinci darbeyi vurdu. Aslında para ve maliye politikası ve dövizdeki politikalar birbiriyle uyumsuzdu. Bu nedenle enflasyonist baskılar yükseldi. İran ekonomisi 1994 ve 1995 yıllarında %49.4'luk bir enflasyon oranı ile karşılaştı (Mehnatfar ve Dehghani, 2009). 1993 yılında petrol gelirlerinin azalması nedeniyle, 1994 yılı kısa ve uzun vadeli borçların ödeme zamanı geldiğinde güçlük yaşandı. Dolayısıyla birinci kalkınma planı ekonomik açıdan başarılı olamadı. 1995 senesinin Ağustos ayında hükümet döviz sistemini sabitledi ve resmi olmayan döviz piyasasını yasalara aykırı ilan etti. Dolayısıyla döviz iki farklı sistemle satılıyordu. Devlet Resmi fiyat ve ihracat fiyatı belirleyerek fiyatların kontrol etmesine çalıştı. Buna ek olarak hükümet daraltıcı para politikaları doğrultusunda bankaların kredi itibarlarının kontrolünü yaparak bankaların kredi verme güçlerini düşürdü. Dolayısıyla likidite oranını azaltmaya çalıştı.

1997-1998 yıllarında petrol fiyatlarının sürekli düşmesiyle GSYİH'nın büyüme oranı sürekli azaldı. Durum böyle olunca İran ekonomisinin petrol gelirlerine ne kadar bağımlı olduğunu gösterdi. 1998 yılı petrol gelirleri açısından istisnaiyi bir seneydi. Öyle ki ham petrolün fiyatı %35 oranla, yirmi yıl önceki ortalama petrol fiyatlarından düşüktü. Bu durumda petrol gelirlerinden üretime ayrılan pay hissedilir derecede azaldı. GSYİH oranı 1997'de %34'ten 1999 yılında %1.6'ya indi. 1998'de petrol fiyatlarındaki hızlı düşüş likidite oranı %27.1 olarak gerçekleşti (Tayebniya, 1995: 32). En önemli bölümünü devletin merkez bankasına borcu ve petrol gelirlerinden dolayı bütçe açığı oluşturuyordu.

- Beşinci Dönem (2000-2005)

2000 yılının başlarında petrol fiyatları artışıyla ekonomik durum toparlanmaya başladı. Üçüncü kalkınma planının ikinci senesinde yani 2001 yılında petrol piyasasındaki olumlu gelişmeler İran'da üretim, yatırımlardaki artış ve enflasyon oranlardaki düşüş ile birlikte ekonomi büyümeye doğru bir yola giriyordu 2002

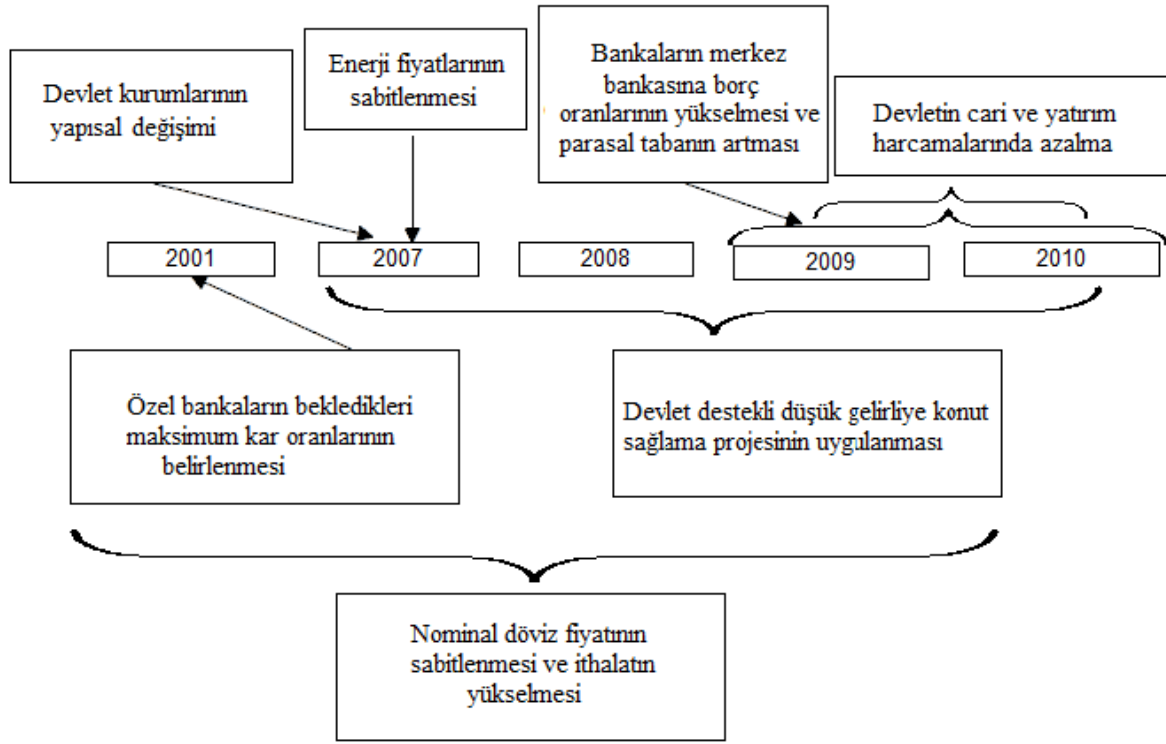
yılında ise fiyatların genel düzeyi yeniden artmaya başladı (Pesaran, 2008). Döviz fiyatının sabitlenmesi, ithal mallara belli bir oranda gümrük tarifeleri uygulanması, konut satışlarının kontrolü ve yerli üretimi destekleme politikalar fiyatların genel düzeyi artmasında en önemli nedenler olarak sayılabilir.

- Altıncı Dönem (2006-2013)

Bu dönemde petrol fiyatlarındaki artış nedeniyle devlet gelirlerinin yükselmesi sonucu devlet bütçesi petrole bağımlılığının artmasına neden oldu. Devlet destekli düşük gelirliye konut sağlama projesi, geniş çapta nakit para yardımları nedeniyle bütçenin açık vermesi ve devletin bu projede başarısız olması devlet bütçesinin öngörülme-yen gelirlere bağımlı olduğunun göstergesiydi. Böylece merkez bankasının yabancı varlıkları daha sonra bankaların merkez bankasına borç oranı yükseldi. Bu nedenle parasal tabanın artması ardından likidite oranının yükselmesi enflasyonu şiddetlendirdi (Tayebniya, 1995).

Önceki hükümetin enerji fiyatlarının arttırma politikasının yeni devletin devam etmemesi bu dönemde enerji fiyatlarının düşmesine ve sonuçta üretimin ucuz enerjiye bağımlılığının artmasına neden oldu. Yüksek oranlı petrol gelirlerinden dolayı döviz fiyatının sabitlenmesi, yüksek enflasyon oranları, maliyetlerin artması yerli sanayinin rekabet gücünün azalmasına neden oldu ve ekonomideki arz gücü zayıfladı. Diğer yandan reel döviz fiyatının düşmesi nedeniyle ithalatın artış oranı, hane halkı ve üreticilerin tüketime bağımlılığı daha da yükseldi. Ayrıca bu dönemdeki ortalama tüketici fiyat endeksi %18.95 olarak gerçekleşti. 2013 yılı enflasyon oranı İran merkez bankası verilerine göre %35 olarak açıklandı (İran Merkez Bankası, 2014).

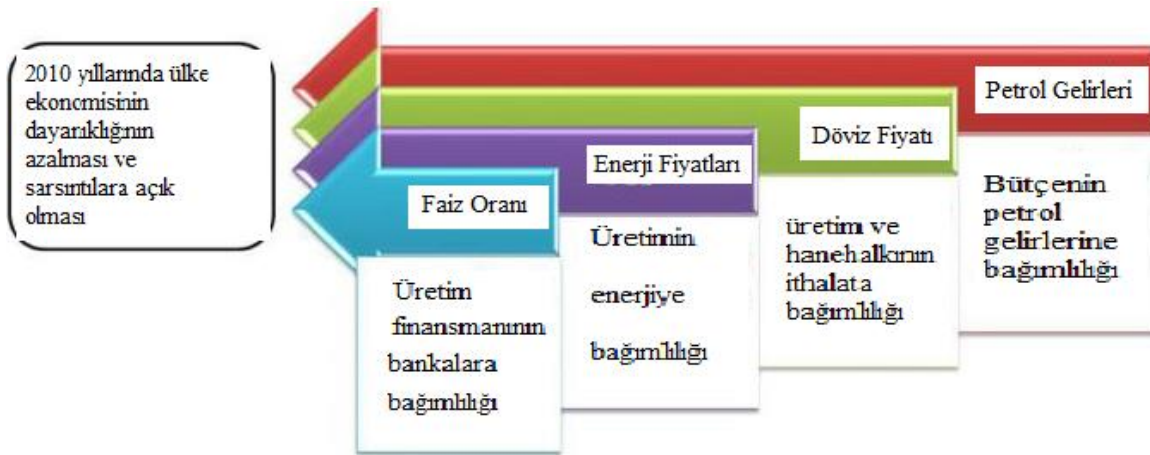
Banka faiz oranlarının hükümet tarafından düşürülmesi, enflasyonun iki haneli olması mevduatların reel faiz oranlarının negatif olmasına neden oldu. Bunun sonucunda birçok projenin uygulanabilmesinde düzensizlik ve başarısızlık, banka kaynaklarının verimsiz tahsisine ve üreticilerin finansman açısından bankalara bağımlılık oranı yükseldi. Böylece merkez bankasının bankaların borç konusundaki yönetim zaafı parasal tabanı arttırarak enflasyona neden oldu. 9 numaralı şekil, 2000'li yılların ikinci döneminin en önemli ekonomik gelişmelerini açıklamaktadır.



Şekil 3.2. 2000'li Yıllarda En Önemli Ekonomik Gelişmeler

Kaynak: İran Ekonomi Bakanlığı (2010).

İran'da son yıllarda yaşanan durgunluk ve yapısal enflasyon ortamını hazırlayan nedenler Şekil 3.3'de açıklanmaktadır.



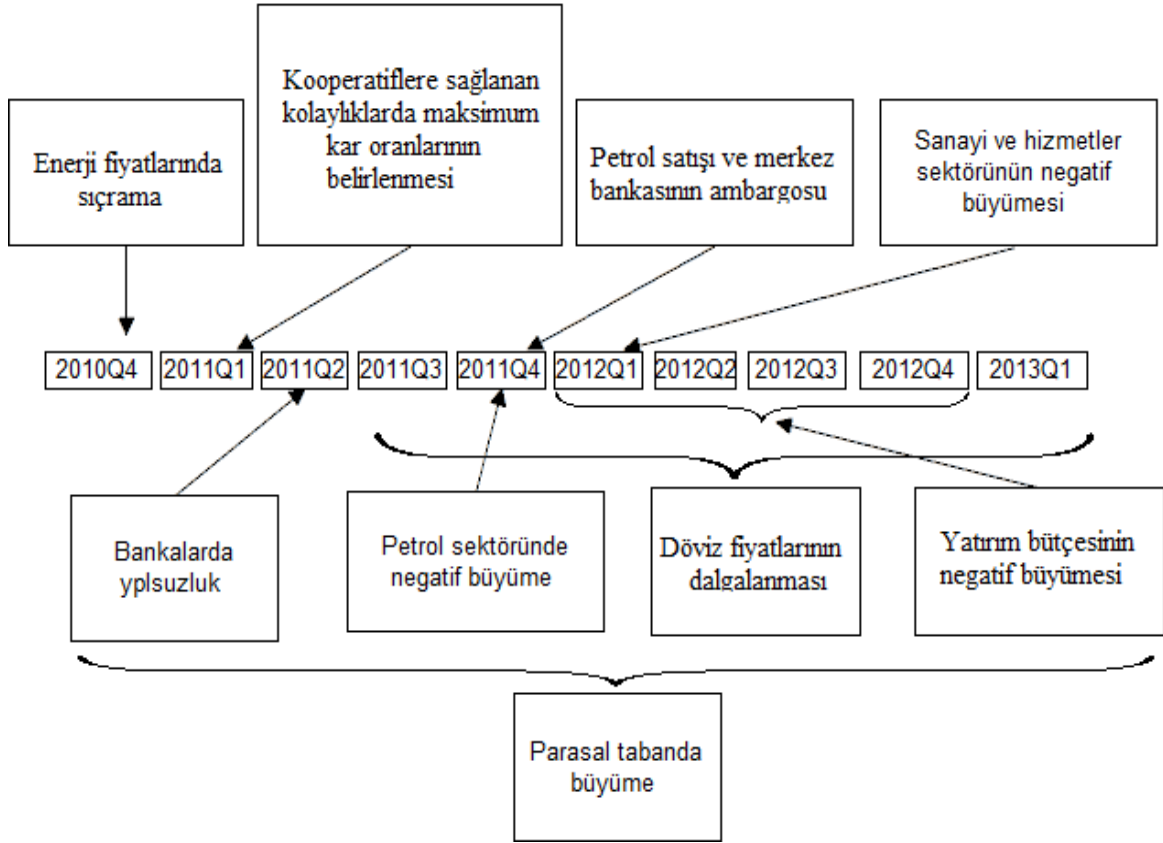
Şekil 3.3. Son Yıllardaki Durgunluk ve Yapısal Enflasyonu Hazırlayan Nedenler

Kaynak: Ortadoğu Bankası ekonomi araştırma grubu (2014).

2010 yılında devletin nakit para yardım (sübvansiyon) gerçekleştirme politikası sonucunda enerji fiyatlarının sıçraması, petrol satışı ve bankaların ambargosu,

dövizdeki dalgalanmaların artışı en önemli ekonomik gelişmelerdi. Döviz gelirlerinin azalması sonucu devlet bütçesini etkileyerek hizmet sektörünün katma değeri, ithalat ve devletteki altyapı bütçesi önemli oranda düştü. Bu faktörlerin yanında ambargonun artış seyri, likiditenin aşırı derecede yükselmesi ve makro ekonomideki istikrarsızlıktan dolayı oluşan güvensizlik ortamı döviz fiyatının aşırı dalgalanmasına neden oldu. Böylece oluşan döviz krizi ve enflasyonu engellemek amaçlı yükselmeye devam eden döviz fiyatlarının bastırılması sonucu kısa dönemde üretim maliyetlerin artmasına ve ekonominin arz tarafında oluşan baskıları şiddetlendirdi. Özetle devlet bütçesi ve ithalatın petrol gelirlerine bağımlılığı, döviz fiyatları dalgalamaları ve yükselen enflasyondan dolayı olumsuz şekilde etkilenen üretim, ekonomideki arzı kısıtlayarak üretim maliyetlerindeki artış ekonomideki durgunluğu şiddetlendirdi.

GSYİH'nın azalması firmaların kar oranlarını düşürdü ve kredi borçlarını vadesinde ödeyemez hale geldiler. Bu nedenle bankaların vadesinde alacaklarının gecikme oranı arttı. 2011 yılında bankacılık sistemindeki yolsuzlukların ortaya çıkmasından dolayı bankaların kredi itibarlarındaki sınırlamalar, uluslar arası mali ambargolar, bankaların faaliyetlerinde daralma oldu ve imkânlarını kısıtı. Dolayısıyla firmaların finansman maliyetleri arttı ve arz tarafında oluşan baskıların oranı yükseldi. Diğer yandan GSYİH'nın azalması hane halkının harcanabilir gelirlerini düşürdü. Bu durum önce tasarruf ve yatırımların azalmasına daha sonra dayanıklı ve dayanıksız malların talebinde daralmaya neden olarak toplam talebi düşürdü. 11 numaralı şekilde 2010 yılının dördüncü ayından 2013 senesi ilk dönemindeki en önemli ekonomik gelişmeleri açıklamaktadır.



Şekil 3.4. 2010-2013 Yıllar Arası En Önemli Ekonomik Gelişmeler

Kaynak: İran Ekonomi Bakanlığı (2014).

3.2. İran'da Enflasyonun Sürekliliği ve Nedenleri

İran'daki enflasyonu kontrollü düzeye inmesini zorlaştıran en önemli özelliği kalıcı ve sürekli olmasıdır. Enflasyonun kalıcı olmasının temel nedenlerinden toplam talep düzeyinin sabit kalması, devletin aşırı büyümesi ve banka kaynaklarına bağımlılığının yüksek olması, merkez bankasının bağımsızlığı ve ülkenin para politikaları itibarının düşük olması, yüksek orandaki enflasyon beklentileri ve nominal ücretlerin yapışkanlığı söylene bilir (İran Merkez Bankası, 2007).

3.2.1. Toplam Talep Düzeyinin Yüksek ve Sabit Kalması

1970'ler de petrol gelirlerindeki artış edeniyle devletin cari ve yatırım harcamalarının hızla arttırması, kısa dönemde bankaların kredi itibarlarının arttırılmasıyla birlikte efektif talep hızla yükseldi. Üretim kapasitesi artan talebi karşılayamadığı için arz ve talep arasındaki dengesizlik toplam talepteki artış şeklinde kendini göstererek ithalat

oranının yükselmesine neden oldu. Ancak petrol ihracatından dolayı elde edilen gelirlerin yüksek olması nedeniyle ödemeler dengesindeki baskı hissedilmiyordu. Bu durum yani talepteki artışı ithalatla karşılama tüketim hızla yükseldi. İnsanların yükselen tüketim düzeyi ve üretimin talebi karşılayamama süreci devam etmesi, ekonomideki enflasyonun kalıcı olmasının en önemli nedenlerindendir.

3.2.2. Devletin Aşırı Büyümesi ve Banka Kaynaklarına Bağımlılık Oranının Yüksek Olması

Ülkenin ekonomik yapısındaki devletin ağırlılığının fazla olması özellikle devrim sonrası toplam talep düzeyinin hızlı artışına neden oldu. Bir taraftan savaş olayları ve ekonomik yaptırımlar devlet harcamaların artmasına diğer taraftan devlet gelirleri özellikle petrol gelirlerini düşürdü. Bu durum kendini, devletin bütçe açıklarındaki yüksek rakamlarla gösterdi.

Değişik dönemlerde devlet bütçe açığını karşılamak için farklı yöntemler uyguladı. Merkez bankası devlet tarafından oluşan talebi karşılamak için gereken likiditeyi elde etmek zorunda kaldı. Artan likiditenin bağımsız olmayan merkez bankası tarafında rahatlıkla temin edildiği için, İran'daki enflasyonun önemli bölümünü parasal ve kalıcı olmasına neden olmuştur.

3.2.3. Merkez Bankasının Güvenirliğinin Düşük Olması

İran senelerdir yüksek oranlı enflasyon tecrübe etmektedir. Enflasyonun var olmasından dolayı genel olarak insanların enflasyon beklentileri yüksektir ve bu beklentilerin en önemli bölümü geçmişe yöneliktir. Ekonomik büyümeyi göz önünde bulundurarak merkez bankasının önceden belirlenen enflasyon hedeflerine bağımlı olmaması, geçtiğimiz yıllarda merkez bankasının güvenirliğine en çok zarar veren neden olmuştur. Aslında para politikasının güvenirliği, enflasyon hedefleri ve performansının karşılaştırılmasıyla ölçülür. Eğer enflasyon hedefleri ve performansı arasındaki Standard sapma yüksek düzeyde olursa merkez bankasına güvenirlilik oranı düşer. Böyle bir durumda ekonomik birimler enflasyon hedeflerine odaklanmak yerine tüketim ve yatırım kararlarını geçmişe dayanarak beklentilerini oluştururlar. Bu durum enflasyonun kalıcılığını artırır.

Enflasyon oranlarının düşmesi uzun dönem refahı etkileyip ve reel büyüme oranını yükseltmesine rağmen, enflasyonun sürekli inmesi kısa dönemli maliyetlerle üretimin zararına olabilmektedir.

3.2.4. Stagflasyon

Stagflasyon sözcük olarak ne kadar nahoş ise ekonomi için de o derece uygunsuz bir durumdur. Bronfenbrenner, “stagflasyonu önemli ölçüdeki işsizliğe rağmen fiyat düzeyinde artış durumudur” demektedir (Bronfenbrenner, 1979). Blinder, stagflasyonla ilgili araştırmalarına şu tanımla başlamıştır: “Stagflasyon ekonomik durgunluk ile nispi olarak yüksek enflasyon oranlarının birlikte yer alması demektedir” (Blinder, 1979:1). Bruno ve Sachs stagflasyonu, durgunlukla enflasyonun birlikte oluşmasını tarif ediyorlar (Bruno ve Sachs, 1985). Her ne kadar stagflasyon sorunları 1960’larda çok iyi bilinmekte ise de 1974-75 dünya resesyonundan sonra uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Stagflasyon olgusu enflasyonun yüksek oranı ve büyüme oranının düşük olması, ekonomide yan etkileri ve komplikasyonları ile birlikte topluma politik, kültürel ve ekonomik sıkıntı yaratan uygunsuz bir durumdur. Burada ekonomik tarafı daha da önemlidir.

Genel olarak stagflasyonun yapısal özellikleri:

1. Para ve maliye politikasının etkilik derecesi,
2. Devletin bütçe yapısı,
3. Yatırımların faiz oranlarına esnekliği,
4. Tüketim, tasarruf ve yatırımın ikamesinin niteliği,
5. Devletin ekonomideki rolünde gizlidir.

Bu bağlamda dikkat edilecek nokta; bazı ülkelerde stagflasyonun oluşması veya güçlenmesine etkili olan faktörler başka ülkelerde bu durumdan çıkmalarına yardımcı olmuş.

İktisatçılar ve politikacılar stagflasyonla karşılaştıkları zaman para ve maliye politikalarını kullanarak iki faktörden birindeki (enflasyon veya işsizliğin) geçici olarak yükselme pahasına ve diğerinde azalma olmasına inanıyorlar ve bunun tersi

de geçerlidir. Bazıları yolları birleştirerek enflasyon ve işsizliği de aynı zamanda çözebildiklerine inanıyorlar. Stagflasyon iki türe ayrılabilir (Frisch, 1990):

1. Daha önceki bir talep enflasyonu izleyen bir uyum süreci olarak stagflasyon.
2. Arz fonksiyonundaki bir otonom kayma (arz enflasyonu) sonucu ortaya çıkan stagflasyon.

3.2.4.1. Talep Kökenli Enflasyonun Stagflasyona Dönüşmesinin Sebepleri

1. Üretim yapısının esnekliğini yitirmesi.
2. Dar kapsamlı istikrar politikaları.
3. İstikrar politikalarından kaynaklanan maliyet artışları.

3.2.4.1.1. Üretim Yapısının Esnekliğini Yitirmesi

Geleneksel Keynesçi Yaklaşım toplam talep arttığında tüm mal ve hizmetlere olan talebin aynı oranda arttığını varsayar (Ghanbari, 2001: 62). Diğer bir deyişle bu yaklaşıma göre talep artışı mikro dengeleri etkilemez. Oysa, toplam talep artışı ister nominal gelirin yükselmesinden, ister tüketim eğiliminin artmasından kaynaklansın, büyük bir olasılıkla tüketim kalıpları değişir, bazı mallara olan talep artarken, diğerlerin talebi görece olarak azalır.

Neo- Klasik Teori, esnek fiyatların ve kaynakların akıcılığının, nispi fiyat yapısına göre kaynakların faaliyet kolları arasında yeniden dağılmasını sağlayarak arz bileşiminin talep bileşimine uygun bir şekilde kısa sürede değişeceğini varsayar. Oysa çağdaş ekonomilerde tekellerin piyasaların ağırlığı giderek artmıştır ve birçok faaliyet altında piyasa çoğu çok uluslu şirket niteliğine sahip büyük işletmeler tarafından kontrol edilmektedir. Tekeller piyasalarda fiyatlar kısa dönem talep esnekliğini büyük ölçüde kaybeder. Fiyatlar talebe göre değil, maliyete göre belirlenir. Uzmanlaşma ve uzun süreli sözleşmeler gibi kaynakların akıcılığını sınırlar (Frisch, 1990). Kaldı ki, büyük ölçek firmalarda sabit maliyetlerin toplam maliyet içindeki oranı çok yüksek olduğundan, kısa dönemde üretim kapasitesini artırmak mümkün değildir.

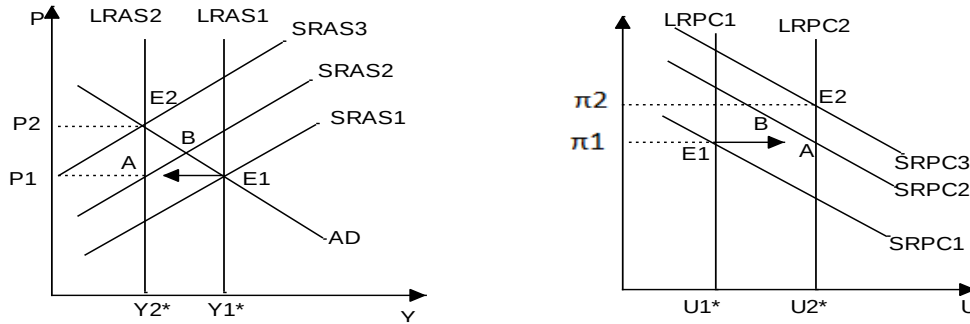
İstikrar politikası gelir esnekliği düşük olan mallarda talep artışını frenlemez. Talebi görece olarak azalan firmalarda ise, talepteki azalmaya fiyatlarını düşürerek değil, üretimini kısırarak tepki gösterir. Diğer bir değişle, piyasa miktar ayarlamaları ile temizlenir ve fiyatlar artarken durgunlukla başlar. Büyük ölçek firmalarda toplam maliyet içinde sabit maliyetlerin payı yüksek olduğundan, üretim hacmi daralınca artan birim maliyet, maliyet artı kar uygulaması sonucu fiyatlara yansır ve durgunluğun olduğu sektörlerde de fiyat artışları başlar.

3.2.4.1.2. Dar Kapsamlı İstikrar Politikaları

Toplam talebi değil, bazı grupların talebini düşürmeye yönelik dar kapsamlı istikrar önlemleri de aynı sonucu verir. Örneğin, vergiler geniş kapsamlı değilse veya faktör gelirlerinin ve malların bir kısmının vergisi arttırılmışsa, vergi önlemlerinin talep üzerindeki etkisi genel olmaz. İstikrar önlemlerinden etkilenmeyen malların fiyatları artmaya devam eder, talebi kısılan grupların ihtiyacını karşılayan sektörlerde de durgunluk başlar.

3.2.4.1.3. İstikrar Politikalarından Kaynaklanan Maliyet Artışları

Talep kökenli enflasyonun stagfasyona dönüşmesinin diğer bir sebebi, talebi kontrol etmeye yönelik bazı istikrar önlemlerinin maliyetlerde otonom artışa sebep olmasıdır. Dolaylı vergilerin, özellikle ad-valorem olanların ve ücretlerden alınan gelir vergisinin artırılması eğer net ücret aşağıya doğru esnek değilse, maliyetlerin yükselmesine ve fiyatın artmasına sebep olur (Frisch, 1990). Aynı durum tüketiciye yansıtıldığı oranda kurumlar vergisi için de geçerlidir. Para politikası gereği faiz haddinin yükseltilmesi üretimde maliyetlerin artmasına sebep olduğu gibi, yatırımları olumsuz yönde etkiler ve büyüme hızı düşer.



Şekil 3.5. Talep Kökenli Stagflasyon

Kaynak: Yıldırım, K. Karaman, D. Taş Demir, M.(2013), s. 409.

Şekil 3.5’de görüldüğü gibi ekonomi her iki panelde de başlangıçta E_1 noktasında dengededir. Nominal para stokundaki kalıcı bir artış toplam talep eğrisini sağa AD_2 ’ye kaydırmaktadır. Kısa dönemde fiyat düzeyi P_1 den P_1 ’e yükselmekte ve ekonomi $SRAS_1$ kısa dönem toplam arz eğrisi üzerindeki A noktasına yönelmektedir. Bu noktada hasıla doğal düzeyinin üzerinde, Y_2 düzeyindedir. Sağ panelde bu duruma uygun olarak ekonomi, $SRPC_1$ kısa dönem Phillips eğrisi üzerinde sola, E noktasına göre daha yüksek bir enflasyon oranını ve daha düşük bir işsizlik oranını temsil eden A noktasına yönelecektir. Uzun dönemde işçiler yükselen fiyat düzeyi ve enflasyon oranını algıladıkça, bu gelişmenin reel ücretlerini azalttığına farkına varacaklar ve daha az emek arz edeceklerdir. Bu, toplam arz eğrisini sola $SRAS_2$ ’ye kaydırır. $SRAS_2$ üzerinde fiyat düzeyine ilişkin beklentiler, gerçekleşen fiyat düzeyine eşitlenmiştir ($P^e=P_2$). Sağ panelde kısa dönem Phillips eğrisi beklentilerdeki değişmeyi yansıtacak biçimde yukarıya $SRPC_2$ ’ye kayar. Ekonomi E_2 noktasındaki yeni uzun dönem dengesine ulaşana kadar reel hasıla düşerken işsizlik ve enflasyon oranı yükselmektedir (Yıldırım, Karaman, Taşdemir, 2013: 409).

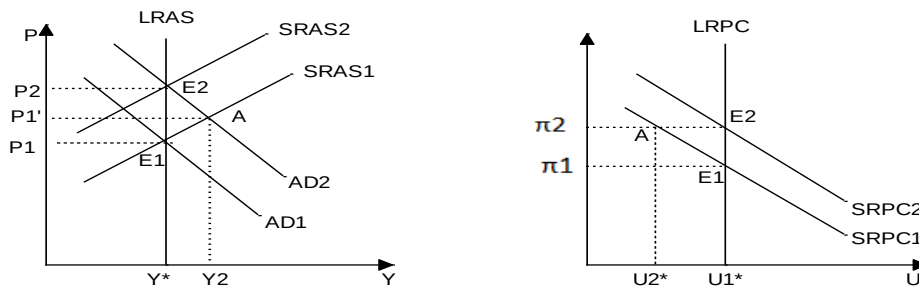
3.2.4.2. Maliyet Kökenli Enflasyonun Stagflasyona Dönüşmesi

Maliyetlerdeki artış stagflasyon için daha elverişli bir ortam hazırlar. Maliyet artışları, özellikle fiyatların maliyet artı kar oranı olarak belirlendiği durumlarda doğrudan fiyatlara yansır. Fiyatlar yükselince ad-valorem tüketim vergileri, ücretler yükselince ücretlere uygulanan artan oranlı gelir vergisi ve ücretler üzerinden ödenen sosyal güvenlik primler artar. Eğer net nominal ücret aşağıya doğru esnek değilse, ücret vergileri ve sosyal güvenlik ödemelerindeki artış maliyeti ve fiyatları daha da

yükseltir. Reel para hacmi daraldığı için talep ve üretim düşer (Frisch, 1990). Maliyet kökenli fiyat artışları para politikası ile sınırlandırmaya çalışırsa, durgunluk daha da şiddetlenir. Kaldı ki, para hacmi para otoritesinin kontrol ettiği tümünden sistem dışı (exojen) bir değişken değildir. Para tabanı daralınca ekonomi ihtiyacı olan likiditeyi diğer yöntemlerle sağlamaya çalışır ve sistem içi (endojen) para devreye girer. Para tabanı daraldığı ve para benzeri kâğıtlarda talep arttığı için faiz haddi yükselir, üretim ve yatırım maliyeti artar (Nikpoor, 2000).

Maliyet artışının ithal girdi fiyatlarının yükselmesinden kaynaklandığı durumda, stagflasyonist baskı daha güçlüdür. Bu durumda gelirdeki artış dışarıya transfer edilir, yurt içi talebi etkilemez.

Durgunluğu gidermek için nominal para hacmi genişletilirse, fiyat artışları talep yönünden desteklenerek maliyetlerde yeni artışı uyarır, ancak maliyetler ve fiyatlar sürekli yükseldiği için reel gelirlerde artış olmaz, durgunluk devam eder. Durgunluk ve enflasyon döngüsü ancak maliyetlerdeki artış devam ederse gelir çatışması güçlenir, bütçe açık verir, tasarrufların reel değeri azalır ve yatırım kararları uzun vadeli üretken yatırımlardan, gayrimenkul alımı, stoklama gibi spekülasyon yatırımlara kayar.



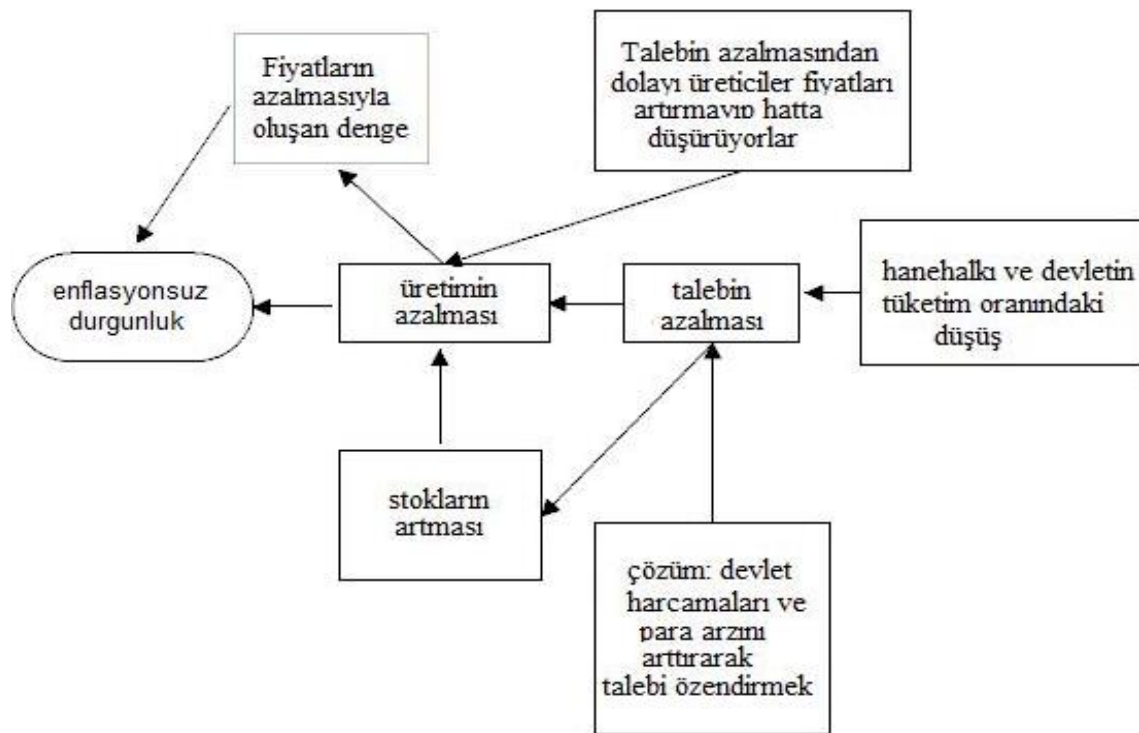
Şekil 3.6. Maliyet Kökenli Stagflasyon

Kaynak: Yıldırım, K. Karaman, D. Taşdemir, M.(2013), s. 407.

Ekonominin başlangıç dengesi Şekil 3.6'da her iki panelde E₁ noktasıdır. Cari fiyat düzeyinin P₁ ve enflasyon oranının da π₁ olduğunu varsayalım. Bu durumda kısa dönem toplam arz eğrisi P₁'de; kısa dönem Phillips eğrisi de π₁'de uzun dönem eğrileriyle kesilmektedir. Ekonominin üretim kapasitesindeki bir azalma kısa ve uzun dönem toplam arz eğrilerini sola SRAS₂'ye ve LRAS₂'ye kaydırır. Toplam arz

eğrilerinin kayması hem kısa hem de uzun dönem Phillips eğrilerini sağa, SRPC₂ ve LRPC₂'ye kaydıracaktır. Her iki panelde de eğrilerdeki kaymanın büyüklüğü E_{1A} uzunluğu ile verilmiştir. Kısa dönemde toplam talep düzeyi veri iken reel hasıla düşecek ve hem işsizlik hem de enflasyon oranı yükselecek, ekonomi yeni uzun dönem dengesine ulaşana kadar stagflasyon yaşanacaktır (Yıldırım, Karaman, Taşdemir, 2013: 407) .

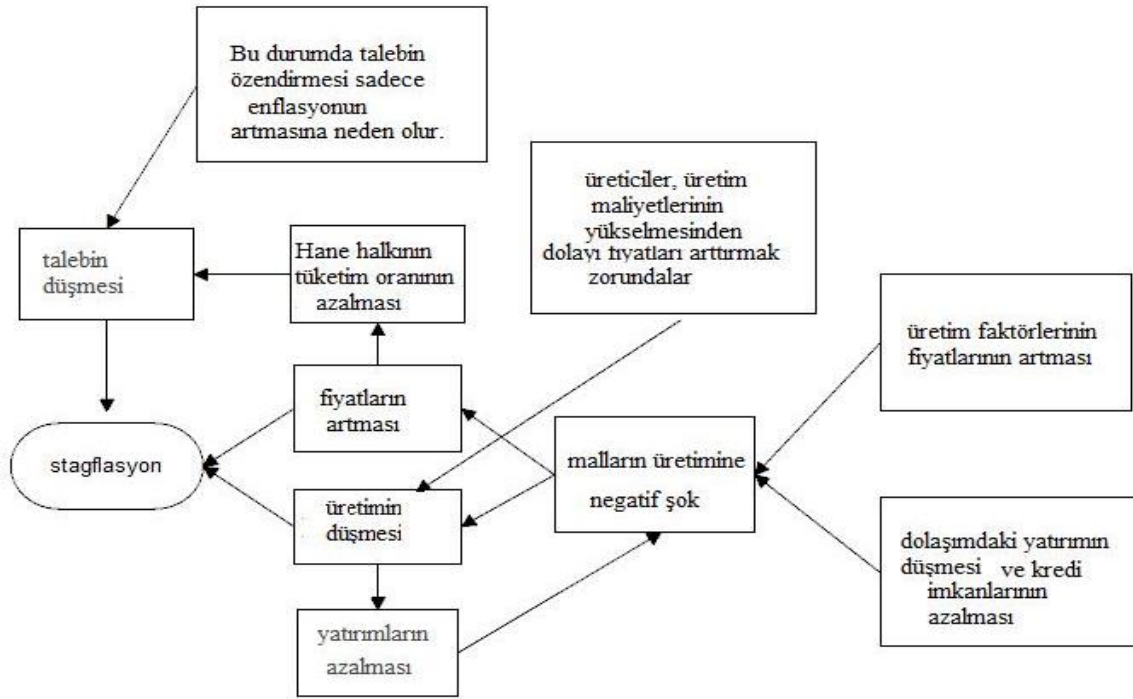
12. ve 13. numaralı şekillerde talep ve arz tarafında oluşan yapısal durgunluk gösterilmiştir. Şekil 3.5'de görüldüğü gibi eğer talebin düşmesi durgunluğa neden olursa fiyatların genel düzeyinde artış olmayıp ve oluşan durgunluk enflasyonsuz olacaktır. Böyle bir durumda devlet harcamalarını ve para hacmini arttırarak talebi özendirip durgunluktan çıkılabilir.



Şekil 3.7. Talep Tarafından Oluşan Durgunluk

Kaynak: Ortadoğu Bankası ekonomi araştırma gurubu , (2014).

Şekil 3.8'de görüldüğü gibi eğer durgunluk arz tarafından olursa üretim maliyetlerinin yükselmesinden dolayı malların fiyatlarında artış olur. Böylece talebi özendirerek enflasyonu daha da hızlandırır.



Şekil 3.8. Arz Tarafından Oluşan Durgunluk

Kaynak: Ortadoğu Bankası ekonomi araştırma gurubu , (2014).

3.2.4.3. Stagflasyonun Yedi Aşamalı Süreci

Stagflasyonun oluştuğunu yedi aşamalı süreci aşağıda açıklanmıştır (Nikpoor, 2000):

3.2.4.3.1. Enflasyonun Olumlu Etkileri

- enflasyonun olumlu sonuçları etkin bir faktör olarak aşırı derecede enflasyonist politikalarının uygulama alanında sayılır. Bütçe açık verdiği zaman hükümet parasal genişleme uygulayarak likiditeyi yükseltip enflasyonun oluşmasıyla olumlu etkilerini dikkate alıyor:

- a. Öngörülmeven enflasyon devletin borç yükünün reel değerini düşürür,
- b. Enflasyon vergisinin oluşmasına neden oluyor.

Bir ülkede iç tasarruflar zorunlu ve gönüllü tasarruflardan oluşmaktadır. Fiyatlar genel seviyesi arttığında kişiler aynı gelirleriyle daha az mal alabileceklerdir. Yani sabit gelirlilerin satın alma güçleri azalacaktır. Bu gelir kaybı, devletin gelirlerinin

artması veya nakit para tutanların satın alma güçlerini transfer etmesi anlamına gelecektir. Bu zorunlu tasarrufa enflasyon vergisi denmektedir (Ekodialog, 2015). Enflasyon vergisi sosyal ve ekonomik refahın temini için kullanılır.

Hükümetin enflasyon vergi yoluyla finansmanında özel sektör likidite sorunu yaşamıyor. Çünkü enflasyon vergi yöntemiyle önce devlete daha sonra dolaylı olarak özel sektörün finansmanı ile özel yatırımları teşvik ederek GDP artıyor.

- İlimli enflasyonun olumlu etkilerinden bir diğeri de GSYİH'nın büyümesidir. Ekonomide arzın esnek olması ve atıl kapasite kullanılmasında darboğazların olmaması şartıyla, yani uzmanlaşmış işgücü ve ham madde arzında hiçi bir engel önünde olmadan enflasyonla birlikte üretim düzeyinin artırması mümkün olabilir. Eğer ekonomi istikrarlıysa ve para talebi işlem ve ihtiyat amaçlı ise ve paranın dolaşım hızı sabitse likiditeyi yükseltme politikası enflasyonun artışına sebep olmayacaktır.

Diğer taraftan eğer devlet harcamaları sadece sosyal yatırım amaçlı olursa ve paranın dolaşım hızı sabitse, GNP'nin büyümesi doğrudan parasal genişleme oranının bir fonksiyonu olacaktır. Veya eğer fiyatlardaki artış üretim faktörlerini etkilemeden, işgücünde para yarılsama varsa öyle ki reel ücretler sabit kalıp fiyatların genel düzeyinin yükselmesiyle üretim maliyetleri ve satış fiyatı arasındaki fark artar ve yatırım karı yükselir. Sonuçta üretim artışıyla GNP artarak ekonomik büyümeyi sağlayacaktır.

3.2.4.3.2. Phillips Eğrisi, Enflasyonun Olumlu Etkileri Tarafından Tamamlayıcı Bir Etken Olarak Onaylanması

Phillips eğrisinin özelliği enflasyon ve işsizlik oranı arasındaki ters ilişkidir. Ekonomi de büyüme ve toplam talep de artış varsa işsizlik oranları düşer. Ama fiyatlar ve ücretlerde artış olur. Ancak ekonomideki durgunluk ve toplam talep de azalma var ise işsizlik artar. Phillips eğrisindeki enflasyon ve işsizliğin yer değiştirme özelliği politika yapıcıları enflasyon oranlarının artış pahasına olursa bile işsizliğin düşük oranlarda kalmasına teşvik ediyor (Nikpoor, 2000). Çünkü işsizlik oranları ne kadar az olursa siyasi amaçlar daha da kabullenebilir hale gelebilir.

3.2.4.3.3. Enflasyonun Kurallaşması

Piyasaya her hangi bir müdahale olmadığı zaman talebin arzdan fazla olması fiyatların genel düzeyini yükseltir. Talep veya arz baskısından oluşan böyle bir enflasyon kendini yok etme mekanizması olarak istihdam ve reel üretimin azaltma pahasına olursa, talep fazlasını ortadan kaldırır (Ortadoğu bankası, 2014). Ama politika yapıcıları para ve mali politika araçları ile yeniden istihdama ulaşmak için talep tarafından müdahalede bulunarak bu mekanizmayı etkisiz hale getirir.

Enflasyonun kurallaşması ekonominin parayı çekme gücünün derecesine bağlıdır. Bu güç Monetizasyon indeksi ile ölçülür. Eğer Monetizasyon oranı yüksek olursa artan likidite üretime doğru çekilirse enflasyon oranını artırmaz, eğer düşük olursa enflasyon oranı ciddi oranda artar. Parayı çekme gücü derecesi arzı esnek olan ülkelerde yüksektir. Ama arzı esnek olmayan ve ya esneklik derecesi az olan ülkelerde likiditenin artırması ve talep kesiminde para politikası kullanımı devam etmesi üretim ve istihdam düzeyini artırmadan enflasyonun şiddetlenmesine neden olur. Para politikaları iki yoldan; ekonominin arz tarafındaki darboğazları ve enflasyon beklentileri ile enflasyonun artırmaya yardımcı olur, hatta ön görülen enflasyon gerçek oranından yükselir ve enflasyon kendi kendini besleyen sürece girer (Nikpoor, 2000). Sonuçta tüketim, yatırım ve tasarruf beklentilerinin psikolojik etkileri enflasyonun şiddetlenmesine neden olur.

İnsanlar para değerindeki oluşan güvensizlik nedeniyle enflasyondan korunmak için paranın tasarrufundan vazgeçip kısa zamanda harcıyorlar. Böylece yatırım için gerekli rezervlerin oranı azalır ve tüketim mallara olan talep artar. Hatta malların fiyatlarındaki artışa rağmen kredi talebinde bulunarak mallara olan talep artar. Oysa enflasyonun olmadığı dönemlerde tüketim oranlarını göz önünde bulundurarak nispi fiyatlarla karşılaştırıp en ucuz olan mekânlardan alışverişte bulunurlar. Kendini besleyen enflasyonun değişmesi ile enflasyonun olumlu etkilerini negatife dönüştürür ve malların spekülâtif amaçlı talebi aracılığıyla, enflasyon olgusu ekonomideki durgunluğa eklenir yani stagflasyonu oluşturur.

3.2.4.3.4. Kendini Besleyen Enflasyon Sürecinin Malların Spekülatif Amaçlı Talep Arasındaki Karşılıklı İlişki ve Stagflasyonun Oluşumu

Keynez işlem ve ihtiyati amaçlı para talebi yanında spekülatif amaçlı para talebini teklif etmesiyle, 1930'lardaki durgunluğunu da tanımladı. Spekülatif amaçlı para talebi her iki arz ve talep tarafından stagflasyon olgusunu geliştirdi.

- Talep tarafından bakıldığında; para faiz oranının bir fonksiyonudur doğrultusunda, faiz oranları en düşük miktardaydı. Bu nedenle para politikasına paralel olarak paranın spekülatif amaçlı talebi yükseliyordu ve ekonomideki arz kesimini teşvik eden ve ekonomik büyüme oranında en önemli faktörü paranın işlem amaçlı talebinin, yerine geçti. Dolayısıyla paranın işlem amaçlı talebi sabit kalırken paranın spekülatif amaçlı talebi yükseldi (Ganbari, 2001: 69). Sonuçta malların fiyatlarının düşmesiyle talep artmadı ve durgunluktan çıkmak için bir dürtü olmadı.
- Arz tarafından bakıldığında; paranın spekülatif amaçlı talebi, paranın kara borsasının oluşmasına ve üretim ve ekonomi döngüsünden çıkmasına neden oldu. 1930 durgunluğu yatırım ve tasarruf arasında derin bir açık oluşturmuştu. Devletin genişleyici para politikası uygulamasından hedefi para arzını arttırarak faiz oranların inmesi ve ardından yatırımların yükselmesi idi. Ama yatırım ve tasarruf arasındaki açık derinleşti ve ekonomiye enjekte olan para üretimde kullanılmadı. (LM'in yatay durumu). Bu nedenle spekülatif amaçlı para talebi her iki arz ve talep kanalıyla durgunluğu arttırdı. Bu durumun devamında keynezin önerdiği çözümler 1930 durgunluktan çıkmak için genişleyici para politikaları uygulamasına dayanarak bütçe açığının olumlu değerlendirilmesi ve likidite hacmi arttırmak için haklı bir neden idi. Ancak bu durum atıl kapasiteyi kullanamayan bir ekonomide olursa ve paranın çekme gücü zayıf olursa enflasyon sürekli hale gelir ve paradan kaçış yaygın hale gelir. Dolayısıyla altın, Konut ve arsa gibi reel varlıkları satın alıp daha pahalıya satacaklar. Bunun devamında tasarruf edenler ve rant peşinde olanlar birlikte olup tasarruf isteğini düşürülerek uzun dönemde büyümenin en önemli kaynağı olan yatırımın düşmesine neden olup ve durgunluğa doğru gider (Nikpoor, 2001: 22).

- Enflasyon oranı yüksek olduğu nedeniyle tüketimde aşırı artış olur yani insanlar spekülâtif amaçlı konut, araba ve altın satın almada hızlı davranırla. Bu davranış enflasyonu daha da hızlandırır. Ekonomi yapıcılarını faaliyetlerinin olumlu etkilerini azaltma yönünde politikalarını düzenliyorlar ve bu davranış tam olarak devletin genişleyici politikalarında beklediğinin tam tersidir. Dolayısıyla durgunluktan çıkmak için uygulanan genişleyici politika enflasyonun şiddetlenmesine ve durgunluğa neden olur.

Dikkat edilecek nokta paranın spekülâtif amaçlı talebi kara borsanın oluşmasına neden olurken paranın dolaşım hızını azaltıyor. Ama malların spekülasyon amaçlı talebinin artması paranın dolaşım hızını arttırıyor.

3.2.4.3.5. Pozitif Etkilerin Negatife Dönüşmesi

Ön görülmeyen yüksek oranlı enflasyon devletin borç stoklarının reel değerini azaltıyor. Böylece fiyatların genel düzeyi yükselmesi devlet harcamalarını azalmasına sebep olur. Ama devlet harcamalarının azalmasının sürekli devam etmesi, paranın maliyetinin büyüme oranı karşısında ek enflasyon oranının önceden tahmin edilmesine bağlıdır. Buna rağmen bütçedeki açığın var olması mantıklı gözükse de, enflasyon vergisinin reel dengesi devletin enflasyon vergisinden elde ettiğı gelirin toplamından az olur. Ancak enflasyon vergisi toplumsal refahın temini için kullanılan bir araçtır, ama gerçekte üretimde kullanılmıyor ve ekonomik faaliyetleri yavaşlatır.

İlimli enflasyonun üretim artışı üzerinde etkisine kuşku ile bakılır çünkü rasyonel beklentiler kuramına göre işgücünün para yanılsaması yoktur ve genişleyici para politikaları kullanarak enflasyonun kendini attırma süreci şekillenir ve büyüme üzerindeki etkisizdir. Diğer taraftan keynezciler para yanılsamanın varlığı hatta enflasyon beklentilerini arttırıp ve komisyonculuk gibi spekülâtif faaliyetleri çoğaltır. Aslında para yanılsamanın temelinde her hangi bir durumda çözüm olarak kullanılması olumlu etkisi yoktur (Shakeri, 2013). Enflasyon gelir dağılımı üzerinde negatif etkisi vardır ve gelir dağılımının tekrarlanması yaşlılar ve ortalama gelirleri az olan gençlerin zararınadır, çünkü enflasyona karşı olumsuz etkileniyorlar.

Enflasyonun vergiler üzerinde de negatif etkisi vardır ve reel vergi gelirlerini düşürüyor. Bu da devletin mali kaynaklarının azalması ve daha çok borçlanmasına neden oluyor.

3.2.4.3.6. Stagflasyon

Keynez ve Neoklasiğin ilk büyüme teorileri enflasyonu, reel varlıkların mali varlıkları yerine geçmesinde önemli faktör olduğunu ve enflasyonun yatırımlar, fiziki varlıkların artmasında, gelir düzeyi yükselmesinde ve yatırım birikimi üzerindeki etkisinin pozitif olduğuna inanıyorlar. Ama bu görüş sadece sınırlı ve kontrollü enflasyonlarda geçerlidir. Çünkü daha sonra enflasyon oranındaki artışla birlikte bu teorilerin geçerliliğine şüphe ile bakıldı. Yeni iktisat okulların geliştirilmiş oldukları büyüme teorilerinde enflasyon ve büyüme oranı birbirini pozitif etkilemediğini ispatladılar. Son zamanlarda endojen büyüme teorilerindeki modellerinden enflasyonun büyüme oranı üzerinde negatif etkisi olabileceği her kes tarafından kabullenilen bir gerçektir (Nikpoor, 2000). Genelleştirilmiş Phillips eğrisi bu görüşü ispatlıyor.

3.2.4.3.7. Genelleştirilmiş Phillips Eğrisi ve Stagflasyon Olgusu

1861-1957 dönemi İngiltere de enflasyon ve işsizlik arasındaki ters ilişki her kes tarafından kabul görmüştü ve denge oranı negatif eğime göre yorumlanıyordu. Ama enflasyonun sonuçları ile birlikte kurallaşma haline gelmesi enflasyon beklentilerini artırıyordu. Böylece para hacmindeki sınırsız artış bir başka etken olarak insanlar tarafından olumlu karşılanmıyordu ve enflasyona karşı duydukları hassasiyet enflasyon beklentilerini oluşturdu. Bu durum ılımlı enflasyonun pozitif etkilerini hızlı enflasyondaki negatif etkilere dönmesine ve malların spekülatif amaçlı talebini ekonomi belirsiz döneminde oluşturdu (Shakeri, 2013). Bu dönemlerde enflasyonla birlikte işsizliğin artması Phillips eğrisinin gelişim sürecine girmesine neden oldu.

Doğal oran hipotezine göre; enflasyonun işçiler tarafından algılanmadan aniden oluşması sonucu fiyatlardaki artış nominal ücretlere oranla yüksek olabilir ve reel ücretlerdeki düşüş istihdamı geçici olarak tahrik edebilir. Ama böyle bir durum kısa dönem için geçicidir ve uzun dönemde aniden oluşan enflasyonlar yok olur ve

beklentiler oluşur. Böylece reel ücretler önceki dönemin fiyatlarına göre dengelenir, işsizlik doğal düzeyine döner. Bu durum doğal işsizlik oranının uzun dönem Phillips eğrisinin dikey olduğunun gösterir. Yani yüksek orandaki sabit enflasyon işsizlerin sayısının sürekli azalmasına neden olmaz. Kısa dönem eğri üzerindeki işsizlik oranının doğal düzeyinden aşağı doğru çekme çabası sadece eğrilerin yerini değiştirir. Böylece beklentiler daha yukarı enflasyon oranına ayarlanırken ekonomideki durum yüksek enflasyonlu ve işsizlik doğal düzeyindedir. Bu nedenle Phillips eğri üzerindeki yer değiştirme zaten geçicidir ve bu durumdan çaba gösterip faydalanmak, işsizlik oranında kalıcı düşüş oluşturmada sadece sürekli enflasyonu yükseltir. Sonuç olarak kısa dönemde toplam talep politikaları işsizlik oranlarını düşürebilir ama sürekli düşüremez. Uzun dönemdeki ekonomiyi yüksek enflasyona ayarlama sürecinin belirli bir dönemde enflasyon oranı ve işsizlik oranı aynı yönde yükseliyorlar. Bu dönemdeki yüksek enflasyonla ve yüksek işsizlik oranı ile birlikte stagflasyon durumunu gösterir. Bu nedenle doğal işsizlik oranı teorisinin ortaya girmesiyle ve kısa dönemde Phillips eğrisinin yer değiştirebileceği konusu, stagflasyon olgusu Phillips eğrisi ile açıklanabilir bir gerçektir. Kısa dönem Phillips eğrisinin aralıklarla yer değiştirdiği zaman enflasyon ve işsizlik oranı birlikte artıyorlar (Nikpoor, 2001).

Ekonominin yapısal darboğazlarla karşı karşıya kaldığı ve tam istihdama yakın olduğu dönemlerde devletin mali genişleme politikası paranın uzun dönemde büyümesini etkile bütçe açığı oluştur. Çünkü:

1. Böyle bir durumda genel olarak mali piyasalar gereken performansından yoksullar ve bütçedeki açığı karşılamak için yeterli düzeyde özel sektöre hazineden tahvil satılamıyor.
2. Ekonomi yeterli büyüme oranda olmadığı için devlet satın aldığı ödeyemez hale gelir. Buna göre bütçe açığının önemli oranını karşılamak için merkez bankasından zorunlu olarak kredi alarak daha güçlü para basıp böylece enflasyon sürekli yükselen hale gelecektir.

Buradaki dikkat edilecek nokta, bütçe açığı enflasyona neden olan en önemli faktör değildir. Ama böyle bir yapının sürekli olarak devam etmesi ve uzun dönemde

paranın büyüme oranında etkili olmasıdır. Böylece enflasyon beklentileri ve toplam talebi artarak hızlanan enflasyona neden olur ve ekonomiyi kırılgan hale getirir. Yukarıdaki açıklanan yedi aşama ılımlı enflasyonun negatif hızlanan enflasyona dönüştürüp ve durgunluk problemini birlikte oluşturur.

3.2.4.4. Stagflasyonu Oluşturan Nedenler Üzerinde Literatür Çalışma

Genel olarak yapılan çalışmalarda iktisatçılar stagflasyonun oluşumunda para politikasının önemli ve tek bir faktör olduğuna inanıyorlar.

- Stagflasyon çalışmaların büyük bir bölümünde öngörülmeyen enflasyon hedefleri altında para politikası, stagflasyonun oluşmasına neden oluyor. Son araştırmalar 1970'lerdeki FED'in enflasyon hedeflenmesinin stagflasyonun oluşmasına neden olduğunu söylüyorlar (Ireland, 2007).
- Ekonomistler son dönemlerde FED'in ekonomi durumunu 1970'lerin şartlarına geri dönmesine faaliyetlerde bulunduğuna inanıyorlar (Meltzer, 2011).
- Knotek ve arkadaşları çalışmalarında para politikasının her zaman stagflasyonun oluşmasında tek bir faktör olduğunu kabul etmiyorlar. 1970'lerde ABD ekonomisinde oluşan stagflasyon aslında bir dönüşüm noktasıydı. Petrol fiyatlarındaki ani yükseliş o dönemdeki stagflasyonu riskini oluşturan temel faktörlerden biri olduğuna inanıyorlar (Knotek, 2012).

Stagflasyonu oluşturan temel koşullar (Knotek, 2012):

1. Ekonomideki enflasyonun yüksek düzeyde olması ve olumsuz koşullara meyilli olduğu ve devam etmesi,
 2. Ekonomideki negatif olayların varlığı stagflasyonu oluşturmak için bir çeyrek dönem yeterlidir.
 3. Uzun dönemde enflasyon ortalamanın üzerinde olursa stagflasyon ortamını hazırlıyor.
- Bruno ve Sachs stagflasyonu, durgunlukla enflasyonun birlikte oluşmasını tarif ediyorlar. Onlar stagflasyondan hesaplama tarzıyla anlatarak 1973- 1975 döneminde ortadan kalktığına inanıyorlar (Bruno ve Sachs, 1985).

- Yapılan çalışmalarda stagflasyon konusundaki simülasyonlar durgunluğun nadir bir olay olduğunu, tipik bir olay olmadığını ve her zaman da oluşmayacağını savunuyorlar. (Knotek, 2012). Para politikası ve enflasyon hedefleri uygulamasıyla stagflasyonun oluşmasını engellemebiliriz. Bunun için enflasyon hedeflerinde belli olmayan faktörlerin stagflasyonun oluşmasında anahtar rollerinin olduğunu bilmemiz gerekir (Knotek, 2012).
- Sabitlenen enflasyon hedefleri güvenilirliğinden kuşku duyarak sınırlı Para politikası, olabildiğince stagflasyonun ortaya çıkmasını engellemek için yardımcı olabilir (Knotek, 2012). Gelecek için daha çok araştırmak ve mevcut potansiyeli en iyi şekilde kullanarak stagflasyon ve onun sonuçlarından kurtulabiliriz (Blanchard, 2002).

3.2.4.5. İran'ın Stagflasyon Olgusu

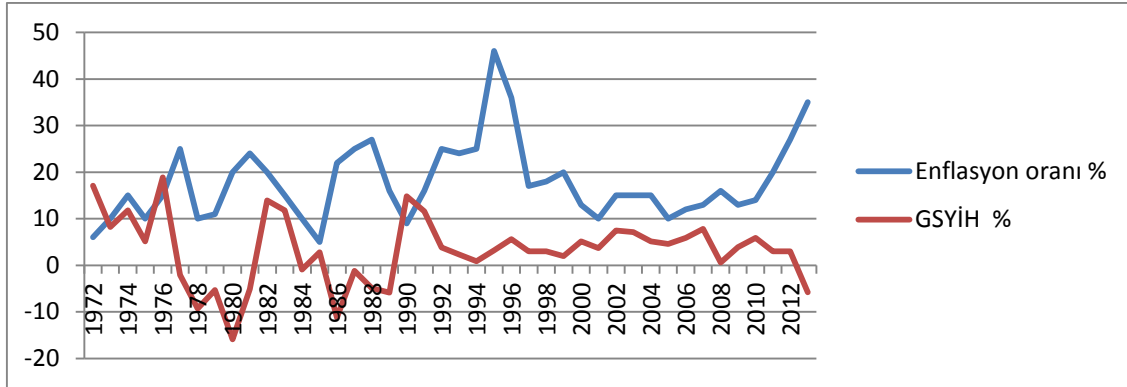
Yapılan çalışmaların sonucu İran ekonomisi şartlar gereği ve potansiyeline bağlı olarak stagflasyonun oluşması müsaittir. İran ekonomisinde stagflasyonu oluşturan nedenler:

- Yapısal özellikler;
- Bütçe açığının sürekliliği;
- Petrol gelirine bağlı olan döviz şokları;
- Devletteki mali disiplinsizlik;
- Genişleyici para politikası uygulanması.

3.2.4.5.1. İran'daki Stagflasyon Seyrinin Analizi (1972-2013)

GSYİH ve Enflasyonun İlişkisi

İran'daki stagflasyonun analizini yapmak için şekil 3.9 'da görüldüğü gibi 1972-2013 yılları arası GSYİH ve enflasyon oranını değişim sürecini incelenmiştir.



Şekil 3.9. İran'daki GSYİH ve Enflasyonun Değişim Süreci (1972-2013)

Kaynak: World Bank ve İran Merkez Bankası Verileri, 2014.

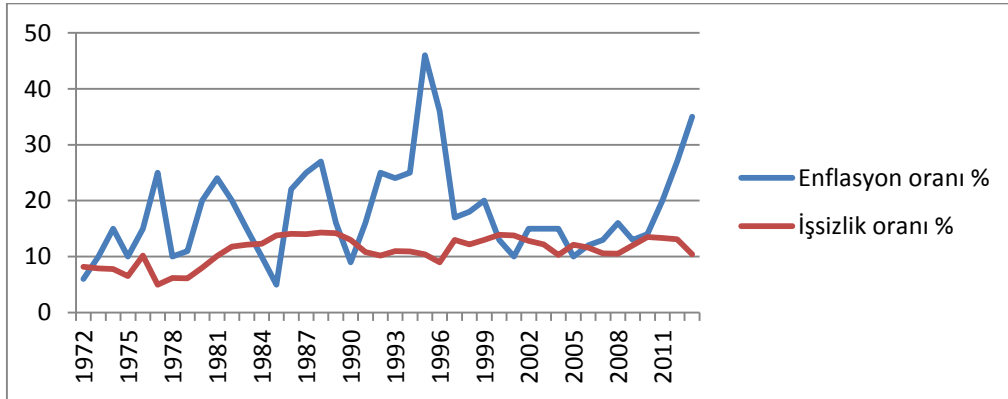
16. numaralı şekilde görüldüğü gibi 1976- 1977 yılları arası GSYİH %18.6' dan %.-2.3'e inmiş. Aynı dönemde enflasyon oranı %15.9'dan %25.52e yükselmiş. Bu nedenle bu dönemde stagflasyonun olduğu görüyoruz. İran ekonomisi stagflasyonu tecrübe ettiği 1979-1980 dönemindedir. Bu dönemde GSYİH oranı %-4.2'den %15.1'e ve enflasyon oranı %12.9'den %23.7'ye yükselmiş.

1985-1986 yılında üretimdeki değişim oranı %2'den %-9.1'e inmiş ve enflasyon %7 oranından %23.7 olarak gerçekleşmiş. 1987-1988 yılında yeniden GSYİH %-1'den %-5.5'e ve enflasyon %27.6'dan %29'a yükselmiştir. 1989-1992 'de GSYİH %14.1'den %4'e ve enflasyon %8.9'dan %24.4 artmıştır. Diğer bir stagflasyon olayını 1993-1994 yılında tecrübe ederek GSYİH azalan oranla %1.5'den %0.5 ve enflasyon artış oranla %22.9'dan %35.2 olarak gerçekleşmiş. İran ekonomisi stagflasyona 1998-1999'de GSYİH'daki azalma seyriyle %22.9'dan %1.6'ya ve enflasyondaki artış seyriyle %18.1'den %20.1'e bir kez daha şahit olmuştur. Sonuç olarak stagflasyon 2010-2013 yıllarında GSYİH %5.9'dan %-5.1'e inerek ve enflasyon oranı %14'den %35.1 artarak gerçekleşmiş.

Yukarıdaki verilere dayanarak İran ekonomisi stagflasyonu defalarca yaşamış. Bu olayın şiddeti ve zaafı üretimin azalmasına veya enflasyon oranındaki artışa bağlıdır. Stagflasyonun kalıcı ya da geçici olması bu probleme şahit olduğumuz yılların sayısına bağlıdır.

İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki İlişki

Böylece İran ekonomisi koşulları nedeniyle stagflasyonu kabullenebilir bir yapıya sahiptir. Bu durum stagflasyona neden olan faktörleri ve uygulanabilecek ilgili politikaları dikkatle incelemek gerekir. Bu durumla ilgili İran ekonomisinin işsizlik ve enflasyonla ilgili rakamları karşılaştırarak durumu daha iyi anlayabiliriz. Şekil 3.10'da görüldüğü gibi İran'daki işsizlik neredeyse sabit artan oranlarla gerçekleşmiş. Ama enflasyon çoklu yükselen dalgalanmalar ile kendini göstermektedir. Bu durum ülkenin ekonomik koşullarına bağlı olarak işsizliği indirmek için enflasyon araçlarının etkinliği azalmıştır ve yeteneğini kaybetmiştir. Böylece stagflasyon teorileri İran'ın ekonomisinde geçerliliğini korumaktadır. Yani genişleyici politikaların uygulanması ekonomik tedbirler alınmadan, yapısal ekonomik darboğazlar ve yanlış ekonomik faaliyetlerin olumsuz sonuçları nedenlere eklenerek enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişki giderek enflasyonun büyümesine ve işsizliğin azalmasında ilişkinin küçülmesine neden olmuştur. Sonuçta genişleyici politikalar sadece enflasyonun kronikleşmesine neden olarak işsizlik oranlarını indirmeyip, durgunluk ile enflasyonu birlikte oluşturmuştur.



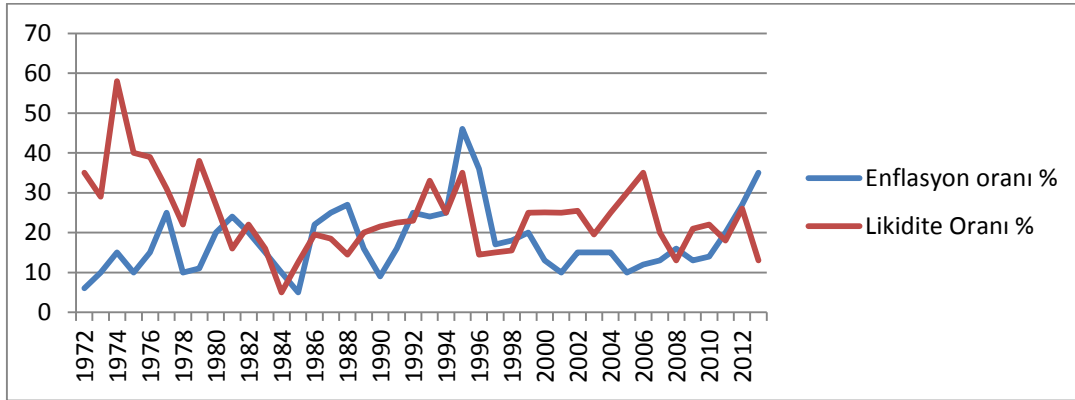
Şekil 3.10. İran Enflasyon ve İşsizlik Oranları Karşılaştırması (1972-2013)

Kaynak: World Bank ve İran Merkez Bankası Verileri, 2014.

Likidite ve Enflasyon Arasındaki İlişki

Genişleyici para politikaları uygulaması genelde gereksiz devlet harcamaları, devlet gelirleri ve bütçenin açık olmasından kaynaklanır ve nedeni talep ve arzın baskı yapmasındandır. Yani ekonominin arz tarafındaki darboğazlar nedeniyle malların

spekülatif amaçlı talebi, rant peşinde olan faaliyetler ve sonuç olarak likiditenin iktisadi faaliyetler kanalından uzaklaşması anlamına gelmektedir. İran'da enflasyonun hızlanmasıyla birlikte üretimdeki kar oranı azalır ve sonuçta uzun dönemde üretim için yatırım yapmak azalmayıp, yatırım verimliliği çok ve hızlı elde eden ticari faaliyetler için yapılır. Bunun için paranın dolaşım hızı artıyor. Devrim öncesi yılları incelemeye dahi olmadan paranın dolaşım hızı %5.3 oranına yükselmiş. Likidite ve enflasyon arasındaki açığın nedeni şekil 3.11'de görüldüğü gibi ithalattaki artış ve paranın dolaşım hızının azalması nedeniyle durgunluk oluşmuştur.

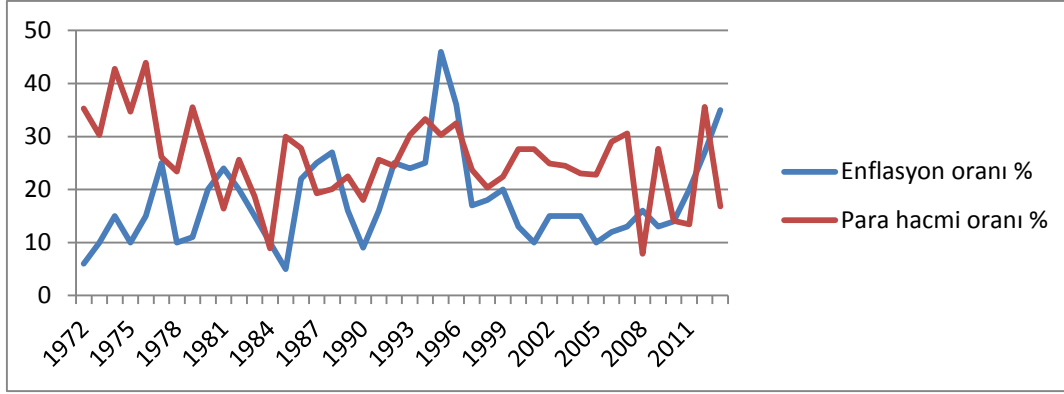


Şekil 3.11. İran Enflasyon ve Likidite Oranları Değişimi (1972-2013)

Kaynak: İran Merkez Bankası verileri, 2014.

Para Hacmi ve Enflasyon Arasındaki İlişki

Şekil 3.12'de görüldüğü gibi İran'daki enflasyona neden olan faktörlerden biri de para hacmi oranının kararlı bir süreci olmamasıdır. Enflasyon oranı sabit gecikmeyle para hacmi oranıyla aynı yönde hareket ediyor. Yani petrol gelirlerindeki artış, üretimden elde eden gelire ek olarak para hacmini artırıp ve enflasyonu yukarı doğru hareket ettirmektedir. Diğer taraftan enflasyonu bastırmak için ithalatı arttırma yöntemiyle tüketim alışkanlıkları değişmiştir. Sonuç olarak Petrol gelirlerinin azalmasıyla bütçe açığı yükselmiş, para hacmi ve ardından enflasyon oranlarını artmıştır.



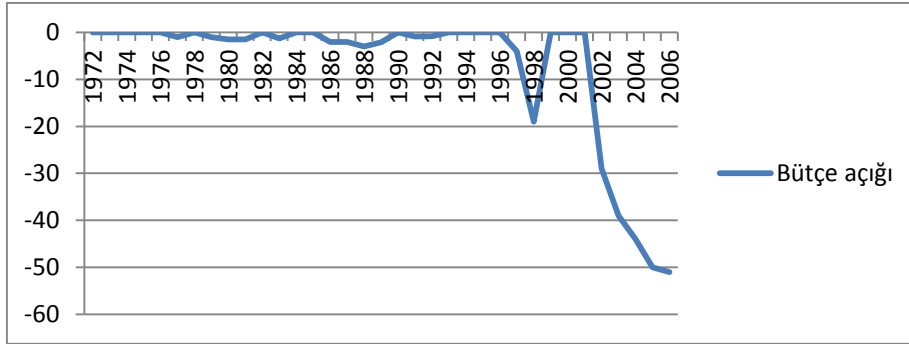
Şekil 3.12. İran'daki Enflasyon ve Para Hacmi Oranları Değişimi (1972-2013)

Kaynak: World Bank ve İran Merkez Bankası verileri, 2014.

Bütçe Açığı ve Enflasyon Arasındaki İlişki

Bütçe öngörüsünde devlet harcamalarının gelirlerden fazla olduğu zaman sürekli devam eden bütçe açığı oluşabilir. Devlet bankalardan borçlanarak bütçe açığını karşılamaya çalışır. Bu durum özel sektör için kredi konusunda sıkıntı yaratır ve kredi talebini ve maliyetini (faiz oranı) artırır. Böylece üretim maliyeti yükselir ve üretimin azalmasına neden olur. Diğer taraftan kredi talebinin arzına göre artması devlet harcamalarının özel harcamalar yerine geçmesine neden olur. Bu durum yatırımların azalmasına ve üretimi düşürür.

Üretimin azalmasını göz önünde bulundurarak, eğer devlet harcamaları ve para arzı birlikte artarsa talebin arza göre fazla olması fiyatların genel düzeyini artırır ve enflasyonu yükseltir. Böylece durgunluğa enflasyon eklenip stagflasyon oluşur. 20 numaralı şekilde görüldüğü gibi devletin bütçedeki açığı yükselen bir süreci vardır. Reel bütçe açığı durgunluk ve reel GSYİH'nın azalmasından kaynaklanır. Eğer bütçe açığı döviz rezervleri hesabından karşılanırsa para hacminin artması sonucu enflasyonu oluşturur.



Şekil 3.13 İran Bütçe Açığı 1972-2006 Yıllar Arası: (Bin Milyar Riyal)

Kaynak: İran Merkez Bankası verileri, 2009.

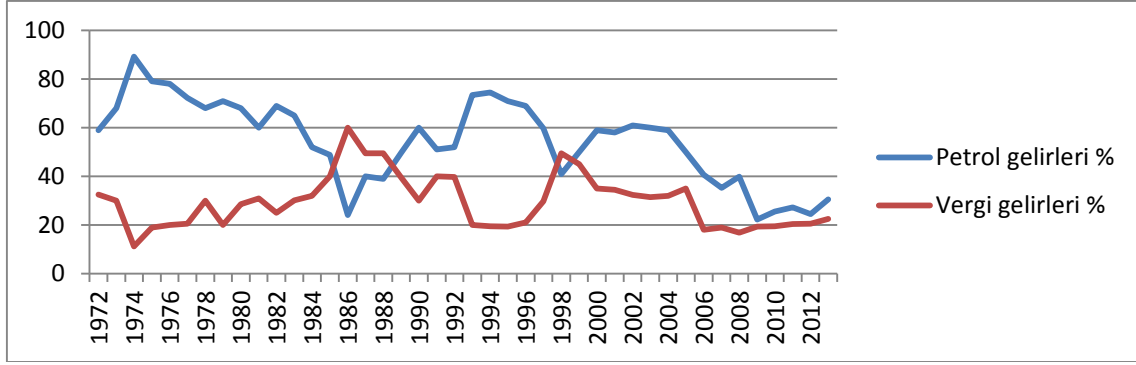
Yatırım ve Enflasyon Arasındaki İlişki

Ülkedeki yatırımın azalması sırasıyla işsizliğin artması ve üretimin düşmesine neden olur. Devamında bütçe açığını arttırırken likidite oranı yükselir ve enflasyonunu oluşturur. Bu konu sırasıyla yatırımın azalması, işsizliğin yükselmesi, üretimin azalması ve bütçedeki açığın artmasına neden olacaktır. Bunu için bu mesele de sebep sonuç bir ilişki vardır. Bu nedenle İran ekonomisinin yapısına bağlı olarak kronik enflasyonun önemli nedenlerinden biri bütçenin sürekli açık vermesidir.

İran'daki bu konuyla mücadele etmek için ülkedeki yatırımı arttırarak, ardından üretim, istihdam yükselir ve gelir sağlayarak bütçedeki açık azalır ve sebep sonuç döngüsünde enflasyon azalır ve üretimin artmasına neden olacaktır. İran'daki yatırımın temel sorunu, yapılan yatırımların çoğu beklenen üretimle sonuçlanmıyor. Yatırımların üretimin büyümesinde etkili olmadığı için ekonomik gerekçesi olmayan sanayide yatırım yapılır.

Petrol Gelirleri ve Enflasyon Arasındaki İlişki

İran'ın bütçe yapısında petrol gelirleri devlet gelirleri içinde önemli bir paya sahiptir. Petrol gelirlerinin yüksek olduğu senelerde petrol gelirlerinin payı da yüksektir. 1986-1987 yıllar arası, 1998 yılı ve 2006-2012 yıllar arası istisna olarak petrol gelirlerinde hızlı düşüş vardı ve İran ekonomisi krizle karşılaşmıştı (Şekil 3.14).



Şekil 3.14. İran Vergi Gelirleri ve Petrol Gelirlerinin Karşılaştırması (1972-2013)

Kaynak: World Bank ve İran Merkez Bankası verileri, 2014.

İran'daki Petrol Gelirlerinin Stagflasyonun Oluşmasındaki Rolü

Döviz gelirleri petrole bağımlı olan özellikle gelişmekte olan ülkeler için döviz darboğazları ve ödemeler dengesi önemlidir. Bu ülkelerde stagflasyon döviz gelirlerindeki dalgalanmalardan oluşur. Bu konu arz ve talep tarafından incelenebilir:

1. Döviz gelirleri üretim faktörlerini elde etmek için önemli bir kaynaktır. İran ekonomisi petrole bağımlıdır ve ülkenin döviz gelirlerinin önemli bölümü sanayi üretimi için makine, cihazlar, ara mallar ve hammadde elde etmek için harcanıyor. Petrol gelirlerinin yükselmesiyle GSYİH oranı arttığı için ekonomi gelişme sürecine girer ve bu dönemde devletin bütçesi artar. Ancak petrol gelirleri azaldığı zaman ve buna bağlı olarak döviz gelirleri düştüğü için, yatırım malların ithalatı azalır ve dışa bağımlı olan sanayi üretimi azalır. Böylece üretim düşer ve ekonominin arz tarafında durgunluk oluşur.
2. Döviz gelirlerindeki dalgalanmalar talep yapısını da etkilemektedir. Devlet harcamaları ve özel sektörün tüketim harcamaları toplumdaki talebin önemli bölümünü oluşturmaktadır. Özel sektör ekonomik gelişme döneminde tüketim alışkanlıkları değişerek artıyor ve devlet gelişme döneminde yapısını genişleterek harcamaları artıyor. Böylece döviz gelirleri azaldığı zaman bu alışkanlıklar da devam ediyor. Aslında uzun dönemde oluşan maliyetlerin hızlı bir şekilde azalması mümkün değil. Bunun için talep kısmında tüketim harcamaları ve özel maliyetlerindeki artışlar fiyatların genel düzeyini arttırarak enflasyonun oluşmasına neden olur. Devlet gelirleri azaldığı zaman iki şekilde arttırabilir:

- Mali varlıkların özellikle döviz rezerve hesabını kullanarak yükseltmesi,
- Malların fiyatlarının arttırmasıdır.

Sonuçta her ikisi de enflasyona neden olur. Böylece petrol gelirlerinin azalması nedeniyle arzdan dolayı oluşan durgunluk ve talepten dolayı oluşan enflasyon, stagflasyonun ortaya çıkmasına neden olacaktır. İran petrol gelirleri yüksek olduğu zaman ekonomide gelişme ve petrol gelirleri düşük olduğunda ekonomide durgunlukla karşı karşıya kalmıştır.

3.2.4.5.2. İran'daki Stagflasyonla Mücadele Etmek İçin En Önemli Çözüm Yolları

1. Bütçeyi doğru bir şekilde düzenleyerek ve sürekli açık vermesini önlemek için devlette mali disiplini sağlamak,
2. Kurumların cari harcamalarını azaltılması,
3. Petrol gelirlerinin para tabanı ve likiditeyi arttırmasına yardımcı olmayacak şekilde kullanılması,
4. Vergi sisteminin yapısal olarak düzeltilmesi,
5. Para ve mali piyasaların denetlenmesi (para ve maliye politikalarından uzak durmak),
6. Üretim artışına yardımcı olacak şekilde yatırımın artırılması,
7. Rant peşinde ve komisyonculuk faaliyetleri gibi sonuçları olan politikalardan uzak durmak,
8. Üretimin arttırılması ve üretim faktörlerinin tam kapasite kullanarak verimlilik oranını yükseltilmesi.

3.3. İran Enflasyonunu Etkileyen Değişkenler Üzerindeki Ampirik Çalışmalar

İran enflasyonu üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bazı çalışmalarda likidite oranının düzensiz büyümesini, bazıları maliyet baskıları ve bazıları yapısal vb'i nedenleri İran ekonomisindeki enflasyonun temel kaynakları olarak tanıtmışlardır. Bu çalışmalar aşağıda sırasıyla verilmiştir:

- Kazeruni ve Asghari yaptıkları çalışmada İran ekonomisindeki enflasyon ve para arzı değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemişler. Çalışmada uzun dönemde para arzında %1 artış, fiyatların %9 yükselmesine neden olduğunu ve İran'daki enflasyonun parasal bir olgu olduğunun sonucuna varmışlardır (Kazeruni ve Asghari. 2002).
- İran Merkez Bankası enflasyon oranı ve enflasyonu etkileyen faktörleri (1981-2001) yılları arasında dönemsel olarak yapılan çalışmada şöyle sıralamışlardır (İran Merkez Bankası, 2002):
 - a. Likiditede %1 artış (diğer değişkenlerin sabit olması şartıyla) ortalama %0.96 oranında enflasyon oluşturmaktadır.
 - b. GSYİH' da %1 artış (diğer değişkenlerin sabit olması şartıyla) %0.07 enflasyonu düşürür.
 - c. Döviz oranında %1 yükselme (diğer değişkenlerin sabit olması şartıyla) %0.12 oranında enflasyon oluşturur.
- İran enflasyonu etkileyen faktörleri (1959-1996) döneminde inceleyen Moradi aşağıdaki sonuca varmıştır:
 - a. Para arzındaki artış, serbest piyasadaki döviz kuru ve ithal malların fiyatı uzun dönemde enflasyonu etkileyen en önemli faktörlerdir.
 - b. Kısa dönemde petrol fiyatlarındaki değişiklikler İran'ın en önemli ihracat kalemi olduğu için enflasyonu etkilemektedir.
 - c. Döviz kuru ve fiyatlar genel düzeyi arasındaki ikili ilişki vardır. Böylece döviz kurundaki artış fiyatların yükselmesine ve fiyatlar genel düzeyindeki artış döviz kurunun yukarı doğru gitmesine neden olur.

Moradi çalışmasında enflasyonun kaynağını mal piyasası, para piyasası ve dış etken olarak araştırması gerektiğini vurgulamış. Çalışmanın devamında yabancı fiyatların ülke içi fiyatlarına yansması ve enflasyonun oluşturması için değişik yollar olduğunu belirtmiş ve mal piyasaları ve sermaye piyasalarının en önemli iki yol olduğuna inandığını belirtmiştir (Moradi, 2002).

- İran Ekonomi Bakanlığı 2002 senesi çalışmasına dayanarak enflasyonun temel nedenlerini üretim sektöründeki yapısal darboğazlar, devlet bütçesinin ve ödemeler dengesindeki yapısal nedenlere dayanarak açık vermesi ve iktisadi sektörlerin dengesiz gelişmeleri olarak açıklamaktadır.
- Esfahani ve Yavari 1971-2001 dönemin datalarına dayanarak İran enflasyon nedenleri üzerinde inceleme yapmışlardır. Likiditenin artması, serbest piyasadaki döviz fiyatının yükselmesi, reel değişken olarak GSYİH'daki açık ve enflasyon beklentilerini çalışmalarında kullanmışlardır. İncelemelerinde İran enflasyonunun parasal olmadığını ve reel faktörlerin enflasyonun oluşmasında etkili olduğu sonucuna varmışlardır. (Esfahani ve Yavari, 2003).
- Teşkini ve Abbasinejad likiditenin yüksek oranda artışı ve döviz kurdaki dalgalanmaların yükselmesini İran ekonomisindeki enflasyonu etkileyen en önemli faktörler olduğunu çalışmalarında göstermişlerdir. (Abbasinejad ve Tashkini, 2004).

%10 ithal malların fiyatlarındaki artış uzun dönemde mal ve hizmetlerin fiyat indeksini %4.4-%5 arası yükseltir, Üretimde %10'luk bir artış uzun dönemde fiyatları %-3.5 ile %-4.6 oranında düşürür, Likidite oranındaki %3-%3.5 artış fiyatların genel düzeyini yükseltir ve son olarak Döviz fiyatlarında %10 yükselme fiyatların genel düzeyini %1.6- %1.9 arası etkilediğinin sonucuna varmıştır.

- Yapılan diğer çalışmalarda Bafekr İran enflasyonunun nedenlerini model kullanarak bulmaya çalışmıştır. Çalışmanın sonuçları şu şekilde belirtilmiştir (Bafekr, 1998):
 - a. Likiditede %10'luk bir artış, uzun dönemde tüketici fiyat endeksini %2.7 ve üretici fiyat endeksini % 3.2 yükselmesine neden olur,
 - b. Üretimin %10 artması %1.7 tüketici fiyat endeksini ve %2.4 üretici fiyat endeksini yükseltir,
 - c. İran ekonomisinde enflasyon parasal bir olgu değil.
- Chavoshzadeh İran ekonomisini (1971-2005) yıllar arasında Likidite oranı, reel GDP ve İthal malları fiyatının enflasyon oranı ile ilişkilerini var modeli kullanarak inceleme yapmıştır. Çalışmanın sonucu (Chavoshzadeh, 2012):

- a. Likidite oranı ve ithal malların fiyatı enflasyon üzerindeki etkisi pozitifdir.
 - b. GDP'nin etkisi enflasyon üzerinde negatiftir.
 - c. GDP, likidite oranı ve ithal malların fiyat indeksi enflasyon dalgalamaları üzerinde yılın ilk çeyreğinde %15'dir.
- Armesh ve arkadaşları çalışmalarında OLS ekonometri yöntemini kullanarak (1961-2005) uzun dönemde İran'ın enflasyonunu etkileyen en önemli faktörlerini incelemişlerdir. Bu dönemdeki ortalama İran enflasyon oranını %15.3 olarak bildirmişlerdir. Para arzı ve ithal malların fiyat endeksini en önemli nedenler olarak açıklamışlardır. Böylece Para arzı ve ithal mal fiyatları enflasyonu doğrudan etkilemektedir. Diğer taraftan reel GDP'nin enflasyon üzerindeki etkisi negatif olarak açıklamışlardır (Armesh, Salarzahi, Yaghoobi ve Heyderi, 2010).
 - Dawoodi 1997 çalışmasında İran'daki enflasyonu kısa, orta ve uzun dönemde incelemiştir. Likiditede %1 ve döviz kurunda %1 artış , enflasyon oranını sırasıyla %95 ve %361 yükseltmektedir (Dawoodi, 1997).
 - Naiyini İran'daki fiyatların sürecini ikinci dünya savaşından önce ve para politikasının üretim ve enflasyon gibi makro değişkenlerde etkisini incelemiştir. Ekonometri çalışmanın sonucunda fiyatların genel düzeyini etkileyen en önemli faktörün likidite oranındaki değişiklikler olduğunu vurgulamıştır (Chavoshzadeh, 2012).
 - Nazifi (1959-1999) dönemini inceleyerek parasalcı teorinin İran ekonomisinde geçerli olduğunu ispatlamıştır. Yani para arzındaki artış fiyatları yükselterek İran'da kalıcı enflasyona neden olmuştur. Diğer taraftan İran'da enflasyon baskın parasalcı bir olgudur ve parasal değişkenlerin reel sektör üzerindeki etkisi düşüktür (Nazifi 1999).
 - Nili İran'da uygulanan para politikasının etkisini (1959-1983) yıllar arası incelemiştir. Enflasyonun parasal bir olgu olduğunu ve para arzının enflasyon üzerindeki etkisinin şiddetli olduğunu vurgulamıştır (Nili, 1985).
 - Tavakkoli ve Karimi İran enflasyonunu etkileyen faktörler üzerindeki araştırmalarının sonucunda ithal malların fiyatları ve devlet harcamalarının genel düzeyi üzerinde etkili olduğunu belirtmilerdir (Tavakkoli ve Karimi, 1999).

- Bahmani Oskooee İran'ın yüksek enflasyonu yaşadığı devrimden sonraki dönemi rakamlarla açıklamış ve (1959-1999) yıllar arası verileri kullanarak ekonometri çalışmasındaki şu sonuçlara varmıştır (Bahmani Oskooee, 2006):
 - a. İran'daki enflasyon parasal bir olgu değildir.
 - b. İran'daki enflasyon Riyalın (para birimi) değer kaybetmesinin bir sonucudur. Ülke içindeki fiyatların ve Riyal arasındaki ilişki negatiftir.
 - c. İthal malların fiyatlarındaki artış fiyatların genel düzeyini yukarı doğru etkilemektedir.
- Olin ve arkadaşı İran enflasyonunu etkileye önemli değişkenler çalışmalarında aşağıdaki sonuçlara varmışlardır (Olin, Olumuyiwa, Adedeji, 2000):
 - a. İran'daki enflasyon parasal bir olgudur.
 - b. Para arzındaki artış enflasyon oranının yükselmesinde pozitif etkisi vardır.
 - c. Reel gelirden geçici artış reel para talebin yükselmesinde ve enflasyon oranının uzun dönemde inmesinde etkin bir rolü vardır.
 - d. İhtiyatlı bir para politikası ve döviz kuru İran enflasyonunun inmesinde etkili olabilir.
- Bahmani İran'ın 1959-1990 yıllarındaki enflasyonun nedenlerini incelemesi sırasında döviz piyasasının para talebi fonksiyonunda önemli rolü olduğunu vurgulamaktadır (Bahmai, 1996).
- Pesaran 1998 senesinde İran ekonomisini genel olarak incelemiştir. Çalışmada ekonomik değişkenlerin yanında politik nedenleri de dikkate almaktadır. İran'ın 1979 devrimi, 1980-1988 yıllar arası savaşı ve bu politik nedenlerin ne kadar İran'ın enflasyon oranlarını artmasında önemli olduğunu vurgulamaktadır. Pesaran ve Bahmani devrim döneminde ekonomideki yapısal kırılganlığın en önemli nedeni reel para talebinin gelir esnekliği olduğunu söylemektedirler (Pesaran, 1998, Bahmani, 1996).
- Becker, İran ekonomisindeki fiyatlar, döviz piyasası, para piyasası ve reel üretimi (1959-1990) döneminde değerlendirmiştir. Çalışmasında parasal şokların reel üretim üzerinde geçici ve fiyatların üzerinde kalıcı etkisi olduğu sonucuna varmıştır (Becker, 1999).

- Mehnatfar ve Dehghani (1971-2006) yıllar arası verilerini kullanarak İran ekonomisindeki likidite ve GSYİH'daki artışın enflasyon üzerindeki etkinlik derecesini incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda İran ekonomisinin bu dönemde özellikle 2006 yılındaki %40'lık para hacmindeki artış fiyatların genel düzeyinin yükselmesinde önemli derecede etkili olmuştur (Mehnatar ve Dehghani, 2009).
- Azimi ve arkadaşları İran enflasyonun nedenlerini incelemişler. Çalışmada İran'daki enflasyon özellikle 2010 ve 2013 yıllar arası sadece likidite artış oranlarına bağlı değildir ve devletin sübvansiyon politikaları ve döviz kurundaki yükselme enflasyonun oluşmasında daha çok etkili olduğunun sonucuna varmışlardır. Çalışma sonucu para hacmi ve döviz kurundaki %10'luk bir artış fiyatların genel düzeyini sırasıyla %3.8 ve %3.5 yükseltebilir. Ayrıca GSYİH uzun dönemde enflasyon üzerinde çok etkisi olmadığı sonucuna varmışlardır (Azimi vd., 2013).

Çizelge 3.1. İran Enflasyonu Üzerinde Yapılan Literatür Çalışma Özeti

Çalışma	Likidite katsayı*	Döviz kuru katsayı	Sonuç
Nili (1985)	1/2	*	Enflasyon parasal bir olgudur ve likiditenin enflasyon üzerinde etkisi çoktur.
İkani (1987)	0/1	*	Likiditeyi arttırmanın enflasyon üzerindeki etkisi sınırlıdır.
Chavoshzadeh-Tafti(2012)	*	*	Likiditenin enflasyon üzerindeki etkisi pozitifdir.
Dadkhah (1985)	*	*	Enflasyonun parasal teorisi İran'da geçerlidir.
Tabibian ve Sourı (1997)	0/521	*	Üretim ve Likidite oranı enflasyonu etkileyen en önemli değişkenlerdir. Devrimden sonra enflasyonun paraya duyarlılığı artmıştır.
Davudi (1997)	0/95	0/361	Enflasyon parasal bir olgudur ve döviz oranındaki dalgalanmalar enflasyon üzerinde anlamlı etkisi vardır.
Naini- Jalali (1997)	-	0/15	Enflasyon parasal bir olgudur ve likidite oranı enflasyon üzerinde etkili olan en önemli faktördür.
Afshinnia (1998)	0/48	*	Likidite hacmi enflasyonun oluşmasında en önemli etkidir ve politika yapıcıları enflasyonu kontrolü için para politikalarını kullanabilirler.
Nazifi	0/71	*	Likidite hacmi, yabancı malların fiyatı ve döviz kurları enflasyonu etkileyen en önemli değişkenlerdir.
Olin L. Ve Olumuyiwa S. Adedeji (2000)	0/67	*	Para hacmi etkisi fiyatlar üzerinde pozitifdir ve döviz kurunun fiyatlar üzerindeki etkisi anlamlı değil (enflasyon parasal bir olgudur)
Kazeruni ve Asghari (2002)	0/9	*	Enflasyon parasal bir olgudur hatta enflasyon ve likidite arasındaki ilişki birebirdir.

Çizelge 3.1. (devam). İran Enflasyonu Üzerinde Yapılan Literatür Çalışma Özeti

Çalışma	Likidite katsayı*	Döviz kuru katsayı	Sonuç
İran Merkez Bankası(2007)	0/96	0/12	Enflasyon parasal bir olgudur, döviz kuru ve üretimin de önemlidir.
Tabatabaee Yazdi (1991)	-	*	Likidite ve fiyatlar arasında ikili ilişki vardır.
Taiebinia (1995)	0/216	*	Enflasyon ve likidite arasında ilişki vardır ama birebir değildir.
Bahmani-Oskooee (2006)	0/51	0/26	Enflasyon parasal bir olgu değil, üretim ve döviz kuru enflasyonu etkileyen en önemli faktörlerdir.
Moradi (2002)	-	*	Para arzı ve döviz kurdaki değişiklikler gibi içsel etkenler enflasyonu oluşturan en önemli faktörlerdir.
Bafekr (1998)	0/27	*	Enflasyon parasal bir olgu değil ve yapısal etkenler çok önemlidir.
Tavakkoli ve Karimi (1999)	*	*	İthal mal fiyatlarındaki artış en çok enflasyonu etkileyen değişkendir.
İran Ekonomi Bakanlığı (2010)	0/5-0/54	*	Üretimdeki yapısal darboğazlar, devlet bütçesi ve ödemeler dengesindeki yapısal nedenlerden dolayı oluşan açık enflasyonu oluşturan temel etkenlerdir.
Nasr-Esfahani ve Yavari (2003)	-	0/06	Enflasyon parasal bir olgu değildir ve reel değişkenler enflasyonun analizinde çok önemlidir.
Tashkini (2003)	0/3-0/36	0/16	Enflasyon parasal bir olgu değildir ve üretim, döviz kuru ve ithal malların fiyatı gibi reel değişkenler enflasyonun incelemesinde çok önemlidirler.

Not: * Yapılan çalışmalarda likidite katsayısı belirtilmeden dolayı açıklama yapılmamıştır.

3.4. İran Devletinin Son Dönemlerdeki Enflasyonu Engellemek İçin Yaptıkları Eylemler

2000 yılının sonlarına doğru İran hükümeti oluşan döviz şokları ve enflasyonu engellemek için planlar geliştirmiştir. 2011-2013 döneminde uygulanan planlar:

- Altın ve döviz piyasasında nispi istikrarı sağlamak için devlet kontrolünde döviz alım satım merkezi kuruldu.
- Döviz fiyatının önemli oranda artması temel malların illegal yollardan ülkeden çıktığı için hükümet ihraç mallara daha sıkı bir denetim uygulamaya başladı.
- Ambargonun artmasından dolayı ithal ve ihracat malları yeniden düzenlendi.
- Döviz fiyatlarının artışı ve buna bağlı olarak illegal yollardan kar oranlarının yükselmesi İran devletini mal kaçakçılığı ile mücadele etmek için sınırlardaki denetleme politikalarını genişletti.

- e. D v z ve altın piyasasındaki değişimler psikolojik nedenlerden dolayı fiyatların genel düzeyini ve enflasyon beklentilerini arttırıyordu. Bunun için devlet denetlemelerini geliştirdi ve daha sıkı politikalara başvurdu.
- f. 2011 yılında fazla likiditeyi toplamak için para politikaları yeniden gözden geçirildi. Mevduatların kar oranları bankalara veridi ve bankalardaki para denetimleri sıkılaştı.
- g. İran Merkez Bankası enflasyonu kontrol etmek amacıyla bir senelik %20 kar oranıyla tahvil çıkardı.
- h. Likidite ve enflasyonun artmasının nedenlerinden biri b t  e açığını merkez bankası ve bankacılık sisteminden borçlanarak kapatılmasıdır. Bu nedenle hükümet 2012 yılının b t  esindeki politikalarını sıkılaştırdı.
- i. Likiditeyi  retim sektörüne yönelmesi ve yüksek oranlardaki enflasyonun azalması için sermaye piyasası geliştirildi.
- j. Dolar ve Euro dövizleri ile ticarete ortaya çıkan problemlerin azaltılması için ek olarak diğer ülkelerin (Hindistan, Rusya, Türkiye, Japon ve Çin) gibi para birimlerinin ticarete kullanılmasına izin verildi.

4. BÖLÜM

AMPIİRİK UYGULAMA

4.1. Ampirik Uygulama

İran ekonomisinde enflasyon değişkenini etkileyen dinamikleri inceleyen çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmaların ışığı altında bu çalışmada yalnızca üç temel değişkeni göz önünde bulundurduk. Bu değişkenler sırası ile İran Riyali'nin Amerikan Dolarına olan döviz kuru, dar anlamda M1 parasal büyüklüğü ve Dünya ithalat fiyat endeksi ele alınmıştır. Bu üç değişkeni ele almamızın temel nedenlerinden birinin İran ekonomisinin kendi iç dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda hem imalat sanayinin yapısı hem de ekonomisinin dışa açıklık durumu neden bu üç değişkenin anlamlı olduğu konusunda bilgi vermektedir. Bu çalışmada, kullandığımız bu dört değişkenin gözlem değerlerinin logaritması alınarak analizler yapılmıştır. Bu dört değişkenin logaritması alındıktan sonra bunlara ait istatistikler aşağıda verilen Çizelge 4.1, 4.2, 4.3, ve 4.4 de verilmiştir.

Çizelge 4.1. Tüketici Fiyat Endeksi Serisinin İstatistiksel Özellikleri

Çeyreklik Veri, 1990:1-2012:1 Gözlem sayısı: 89	
Örneklem Ortalaması	3,142675
Standart Hata	1,124822
Varyans	1,265224
Örneklem Ortalamasının Standart Hatası	0,119231
t-istatistiği	26,357897 (0,000000)
Çarpıklık	-0,351031 (0,183796)
Basıklık	-0,967960 (0,073234)
Jarque-Bera İstatistiği	5,302319 (0,070569)

Not: Parantez içindeki değerler anlamlılık düzeyinin ifade etmektedir.

Çizelge 4.2. Döviz Kuru Endeksi Serisinin İstatistiksel Özellikleri

Çeyreklik Veri, 1990:1-2012:1 Gözlem sayısı: 89	
Örneklem Ortalaması	7,796024
Standart Hata	1,626308
Varyans	2,644879
Örneklem Ortalamasının Standart Hatası	0,172388
t-istatistiği	45,223612 (0,000000)
Çarpıklık	-1,233210 (0,000003)
Basıklık	0,602011 (0,265227)
Jarque-Bera İstatistiği	23,902615 (0,000006)

Not: Parantez içindeki değerler anlamlılık düzeyinin ifade etmektedir.

Çizelge 4.3. M1 Parasal Büyüklük Endeksi Serisinin İstatistiksel Özellikleri

Çeyreklik Veri, 1990:1-2012:1	
Gözlem sayısı: 89	
Örneklem Ortalaması	32,261459
Standart Hata	1,386723
Varyans	1,923002
Örneklem Ortalamasının Standart Hatası	0,146992
t-istatistiği	219,477084 (0,000000)
Çarpıklık	-0,203666 (0,440607)
Basıklık	-1,200979 (0,026242)
Jarque-Bera İstatistiği	5,964006 (0,050691)

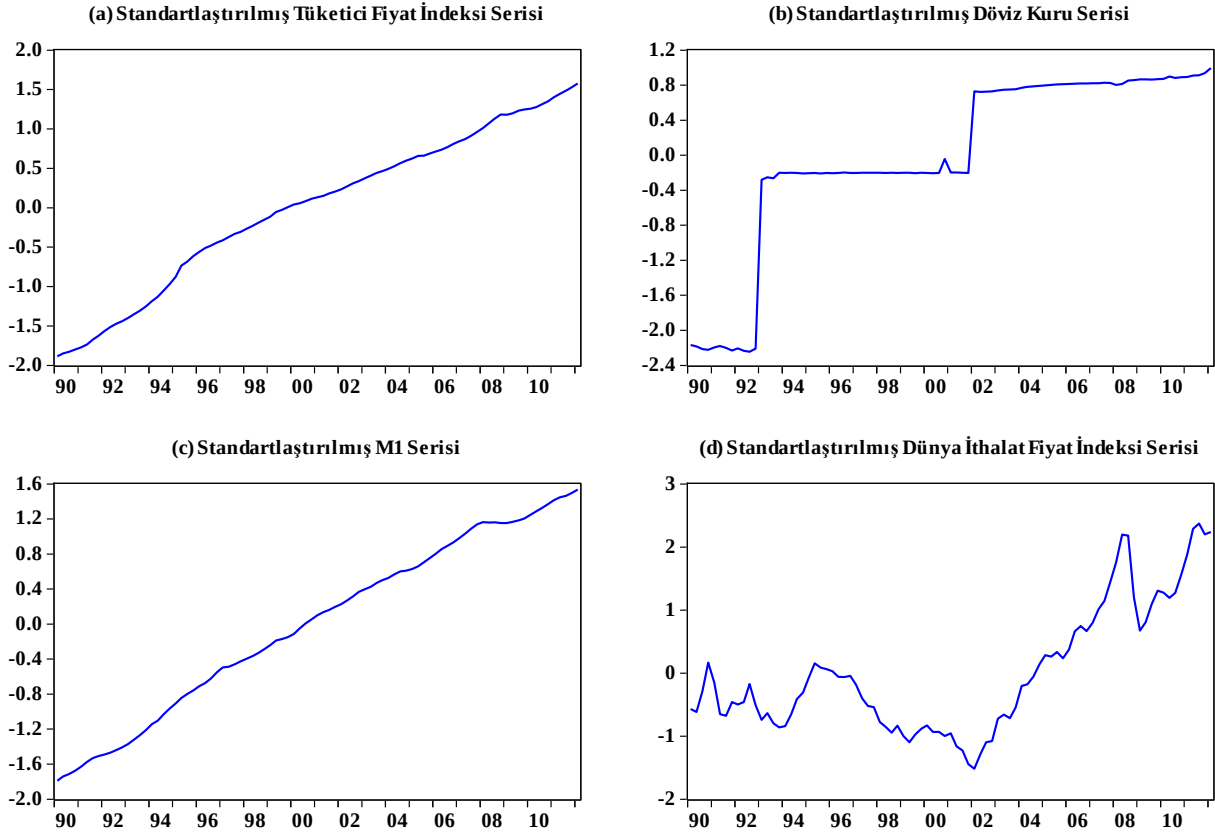
Not: Parantez içindeki değerler anlamlılık düzeyinin ifade etmektedir.

Çizelge 4.4. Dünya İthalat Fiyat Endeksi Serisinin İstatistiksel Özellikleri

Çeyreklik Veri, 1990:1-2012:1	
Gözlem sayısı: 89	
Örneklem Ortalaması	4,398425
Standart Hata	0,155719
Varyans	0,024248
Örneklem Ortalamasının Standart Hatası	0,016506
t-istatistiği	266,470916 (0,000000)
Çarpıklık	0,840266 (0,001465)
Basıklık	-0,214620 (0,691227)
Jarque-Bera İstatistiği	10,643849 (0,004883)

Not: Parantez içindeki değerler anlamlılık düzeyinin ifade etmektedir.

Döviz kuru, M1 parasal büyüklüğü ve Dünya ithalat fiyat endeksi değişkenlerinin enflasyon değişkeni üzerindeki etkilerini belirlemek için öncelikte Çizelge 4.1, 4.2, 4.3, ve 4.4 de verilen Tüketici fiyat endeksi, döviz kuru, M1 parasal büyüklüğü ve Dünya ithalat fiyat endeksi değişkenlerinin ortalama ve standart hata değerleri kullanılarak bu dört değişken standartlaştırılmıştır. Gözlem değerleri standartlaştırılan bu değişkenlerin grafikleri şekil 4.1’de verilmiştir. Şekil 4.1’de verilen grafikler incelendiğin 1990 sonrası İran ekonomisi hakkında fikir edinilebilir. Öncelikle Şekil 4.1’in panel (a) ve (c) sinde verilen Tüketici fiyat endeksi ve M1 parasal büyüklüğü değişkenlerinin sistematik olarak düzenli bir artış gösterdiği açıktır. Diğer yandan şekil 4.1’in panel (b) ve (d) sinde verilen döviz kuru ve Dünya ithalat fiyat endeksi değişkenlerinde benzer biçimde 2002 yılında kırılma yaşandığı görülmektedir. Bu çerçevede şekil 4.1’in panel (b), (c) ve (d) sinde verilen grafiklerin enflasyon üzerinde anlamlı bir şekilde etkiye sahip olabileceği düşünülebilir.



Şekil 4.1. 1990:Q1-2012:Q1 Dönemi İçin Çalışmada Kullanılan Tüketici Fiyat Endeksi, Döviz Kuru, M1 ve Dünya İthalat Fiyat Endeksi Serilerinin Standartlaştırılmış Verilerinin Grafikleri

Tüketici fiyat endeksi, döviz kuru, M1 parasal büyüklüğü ve Dünya ithalat fiyat endeksi serilerinin zaman serisi dinamiklerini incelemek için Dickey ve Fuller (1979) ve Said ve Dikey (1984) tarafından geliştirilen Genişletilmiş Dikey-Fuller (ADF) birim kök testi kullanılmıştır. ADF birim kök testi kısaca eşitlik (1) ile verilen regresyon modelinin en küçük kareler (EKK) tahmin edicisi ile tahin edilen β_2 parametresine karşılık gelen t-istatistiğe dayanmaktadır.

$$\Delta y_t = \delta_0 + \delta_2 y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t, \quad t = 1, \dots, T \quad (4.1)$$

ADF birim kök testi kısaca $\delta_2 = 0$ sıfır hipotezi tek yönlü alternatif hipotez olan $\delta_2 < 0$ a karşı test edilir. Eşitlik (1) de eşitliğin sağında Δy_t bağımlı değişkenin gecikmelerinin eklenmesi regresyon modelindeki hata serisindeki otokorelasyon için parametrik bir ayarlamadır. Eşitlik (1)'de belirtilen k gecikme sayısı Campbell ve Peron (1991) tarafından önerilen gecikme belirleme yaklaşımı kullanılmıştır. Campbell ve Peron (1991) tarafından önerilen yaklaşım şöyledir: İlk olarak eşitlik

(1)'i $k_{max} = 8$ olduğunda EKK tahmin edicisi ile tahmin edilir. Eğer α_8 parametresine ait t-istatistiği mutlak değer olarak 1.645'den daha büyükse veya buna eşitse $k = 8$ olarak seçilir. Eğer t-istatistiği mutlak değer olarak 1.645'den daha az ise $k = 7$ değerini alır. Bu şekilde anlamlı bir t-istatistiği elde edene kadar devam edilir. Eğer hiçbir t-istatistiği anlamlı değilse $k = 0$ değeri seçilir. Tüketici fiyat endeksi, döviz kuru, M1 parasal büyüklüğü ve Dünya ithalat fiyat endeksi serilerine ait ADF birim kök test sonuçları Çizelge 4.3'de rapor edilmiştir. Çizelge 4.3'de verilen ADF birim kök test sonuçları, her bir dört seri için (1) numaralı eşitlikte verilen doğrusal regresyon modelinde yalnızca sabit bileşeninin bulunduğu durum için ADF_μ testi seviyede seri durağan değildir sıfır hipotezini %5 anlamlılık düzeyinde red edemez iken birinci dereceden farkı alınan her bir dört seri içinde seri durağan değildir sıfır hipotezini red etmektedir. ADF birim kök test sonuçları çalışmada kullanılan dört serisinin birinci dereceden bütünleşik bir seri olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.5. ADF Birim Kök Test Sonuçları

	Seviye	Birinci Fark
	H0: I(1)	H0: I(1)
Seriler	ADF _μ	ADF _μ
TÜFE	-0.24 (9)	-25.10*(8)
Döviz Kuru	-0.26 (1)	-36.33*(0)
M1	-0.24 (9)	-25.10*(8)
Dünya İthalat Fiyat İndeksi	-0.26 (1)	-36.33*(0)

Not: * %1 anlamlılık düzeyinde anlamlılığı göstermektedir; parantez içinde verilen değerler ADF_μ birim kök testi için endojen olarak seçilmiş gecikme değerleridir.

a Test sabit terimi içermektedir; sıfır hipotezi değişken birim kök e sahip tek taraflı test; test'in %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerdeki kritik değerleri sırasıyla -2.692, -3.108, -4.122'dir.

İran ekonomisinde, enflasyon serisini açıklayan faktörleri incelemenin yollarından biri de itki tepki analizi kullanılarak yapılabilir. Bu nedenle, çalışmaya konu olan değişkenler arasında dinamik ilişkiyi incelemek için çok değişkenli zaman serisi modelleri çerçevesinde Johansen (1988, 1991) tarafından önerilen Vektör Hata Düzeltme Modeli (VHDM) içerisinde itki-tepki analizi kullanılmıştır. k-tane zaman serisini içeren p-inci gecikmeye sahip bir Vektör Otoregresif (VAR) model

$$y_t = A_1 y_{t-1} + \dots + A_p y_{t-p} + u_t \quad (4.2)$$

biçiminde olsun. VAR modelinde y_t $k \times 1$ boyutunda I(1) biçimin de durağan olmayan değişkenleri içeriyor ise (2) numaralı eşitlikte verilen model

$$\Delta y_t = \Pi y_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \Gamma_i \Delta y_{t-i} + u_t \quad (4.3)$$

biçiminde tekrar ifade edilebilir. Eşitlikte, u_t sıfır ortalamalı ve sabit varyanslı hata serileridir. (3) numaralı eşitlikte verilen model VHDM olup

$\Pi = \sum_{i=1}^p A_i - 1$ ve $\Gamma_i = -\sum_{j=t+1}^p A_j$ dir. (3) numaralı eşitlikte verilen eşitlik Granger (1986) tarafından geliştirilen Granger Gösterim Teoreminin Johansen (1988, 1991) versiyonudur. Eğer y_t vektör süreci indirgenmiş form VHDM tarafından ortaya çıkarılıyor ise, y_t vektör süreci (4) numaralı eşitlikte verilen Hareketli Ortalama (HO) gösterimine sahiptir.

$$\Delta y_t = \Xi \sum_{i=1}^t u_i + \Xi^*(L)u_t + y_0^* \quad (4.4)$$

(4) numaralı eşitlikte verilen HO gösterimin de $\Xi = \beta_{\perp}(\alpha'_{\perp}(I_K - \sum_{i=1}^{p-1} \Gamma_i)\beta_{\perp})^{-1}\alpha'_{\perp}$ ve $\Xi^*(L) = \sum_{j=0}^{\infty} \Xi_j^* L^j$ terimleri $j \rightarrow \infty$ iken sonsuz hareketli ortalama polinomlarıdır. y_0^* terimi bütün başlangıç değerlerini içermektedir. Bu gösterim öngörü hata itki tepki'nin uzun dönem etkilerini göstermektedir. Bu gösterim de Ξ_j^* 's geçici etkileri içermektedir. Çalışmada, Efron (1982) tarafından geliştirilmiş bootstrap yöntemi kullanılarak öngörü hata itki tepki için 1000 kere yerine konularak güven aralıkları hesaplanmıştır.

Tüketici fiyat endeksi, döviz kuru, M1 parasal büyüklüğü ve Dünya ithalat fiyat endeksi serilerinin durağan olmayan özellikler göstermesinden dolayı, yukarda kısaca özetlenen ve Johansen (1991) tarafından geliştirilen maksimum olabilirlik tahmin yöntemi kullanılarak döviz kuru, M1 parasal büyüklüğü ve Dünya ithalat fiyat endeksi değişkenlerinin İran ekonomisindeki fiyatlar üzerindeki dinamik özellikleri incelenmiştir. Bu amaçla ilk olarak Johansen (1991) tarafından geliştirilen yaklaşımın temel referans aldığı VAR modelinin gecikme uzunluğu belirlenecektir. Bu amaçla, p=1 den başlayarak VAR modelinin gecikmesi 4.6' a kadar sırayla

arttırılmıştır. Bu her bir artırmaya ilişkin olarak yapılan tahmin sonrasında optimum gecikme için göz önünde bulundurulmuş bilgi kriteri tahmin sonuçları Çizelge 4.6'da rapor edilmiştir. Bu çalışmada VAR modelinin gecikme uzunluğunun belirlenmesi için Akaike bilgi kriteri kullanılmıştır. Akaike bilgi kriteri tahmin sonuçları VAR modelinin optimum gecikme uzunluğunun 3 olduğunu göstermektedir. Çizelge 4.7 ve Çizelge 4.8'de sırasıyla Johansen eş-bütünleşme İz ve Maksimum-Öz değer test istatistiği sonuçları verilmiştir. Çizelge 4.7 ve Çizelge 4.8'de verilen sonuçlara göre bu dört değişken arasında eş-bütünleşme yoktur boş hipotezi %5 önem düzeyinde ret edilmiştir. Bu sonuç, bu değişkenler arasında en az bir tane eş-bütünleşme ilişkisinin olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.6. VAR Modelinin Gecikme Belirleme Seçim Kriteri Sonuçları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-143.4314	NA	0.000448	3.640282	3.758526	3.687723
1	486.7148	1182.497	1.16e-10	-11.52382	-10.93260*	-11.28662
2	520.0045	59.18170	7.61e-11	-11.95073	-10.88653	-11.52376*
3	536.5648	27.80509*	7.57e-11*	-11.96456*	-10.42739	-11.34783
4	541.5227	7.834597	1.01e-10	-11.69192	-9.681763	-10.88542
5	548.4770	10.30272	1.29e-10	-11.46857	-8.985436	-10.47230
6	557.4358	12.38747	1.59e-10	-11.29471	-8.338601	-10.10868
7	574.1478	21.45742	1.64e-10	-11.31229	-7.883205	-9.936498
8	589.5973	18.31042	1.78e-10	-11.29870	-7.396633	-9.733138

* Bilgi Kriterleri ile seçilen gecikme sayılarını gösterir

LR: Ardışık uyarlanmış LR test istatistiği

FPE: Final öngörü hatası

AIC: Akaike Bilgi Kriteri

SC: Schwarz Bilgi Kriteri

HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriteri

Çizelge 4.7. İz İstatistiği Test Sonuçları

Eş-bütünleşme Hipotez Sayısı	Öz-değerler	İz İstatistiği ^a	%5 Kritik Değer	%1 Kritik Değer
Hiç *	0.276169	50.05337	47.21	54.46
En Çok 1	0.134796	22.25845	29.68	35.65
En Çok 2	0.086828	9.806475	15.41	20.04
En Çok 3	0.022930	1.994979	3.76	6.65

*(**) sırasıyla 5 ve 1 önem düzeyinde boş hipotezinin red edildiğini göstermektedir.

a Seriler eş-bütünleşik değildir yokluk hipotezinin tek taraflı testi; belirtilen kritik değerler Osterwald-Lenum (1992) kritik değerleridir.

Çizelge 4.8. Maksimin-Öz Değer İstatistiği Test Sonuçları

Eş-bütünleşme Hipotez Sayısı	Öz-değerler	Maksimin-Öz Değer İstatistiği ^a	%5 Kritik Değer	%1 Kritik Değer
Hiç *	0.276169	27.79492	27.07	32.24
En Çok 1	0.134796	12.45197	20.97	25.52
En Çok 2	0.086828	7.811496	14.07	18.63
En Çok 3	0.022930	1.994979	3.76	6.65

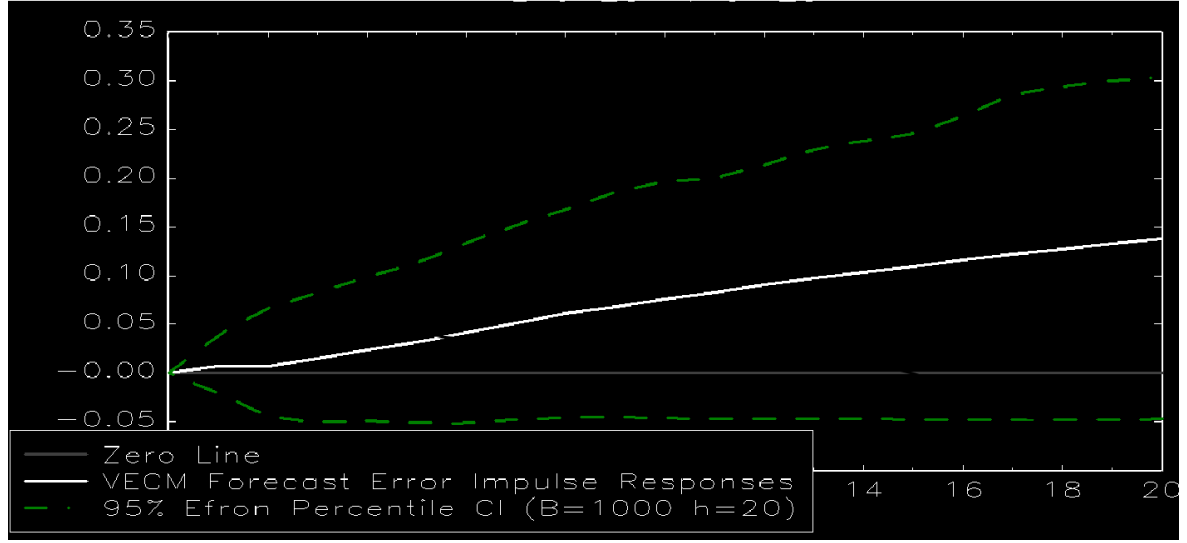
*(**) sırasıyla 5 ve 1 önem düzeyinde boş hipotezinin red edildiğini göstermektedir.

a Seriler eş-bütünleşik değildir yokluk hipotezinin tek taraflı testi; belirtilen kritik değerler Osterwald-Lenum (1992) kritik değerleridir.

Aşağıda verilen regresyon tahmini, döviz kuru, M1 parasal büyüklüğü ve Dünya ithalat fiyat endeksi değişkenlerinin Tüketici fiyat endeksi üzerindeki uzun dönem etkilerini göstermektedir. Buna göre sırası ile döviz kuru, M1 parasal büyüklüğü ve Dünya ithalat fiyat endeksi değişkenlerinin Tüketici fiyat endeksi üzerindeki etkisinin sırası ile 0.162, -1.418 ve 0.113 dür. Bu anlamda, İran ekonomisinde fiyatları pozitif yönde en çok açıklayan değişkenin döviz kuru ile dünya ithalat fiyat endeksi olduğu ifade edilebilir.

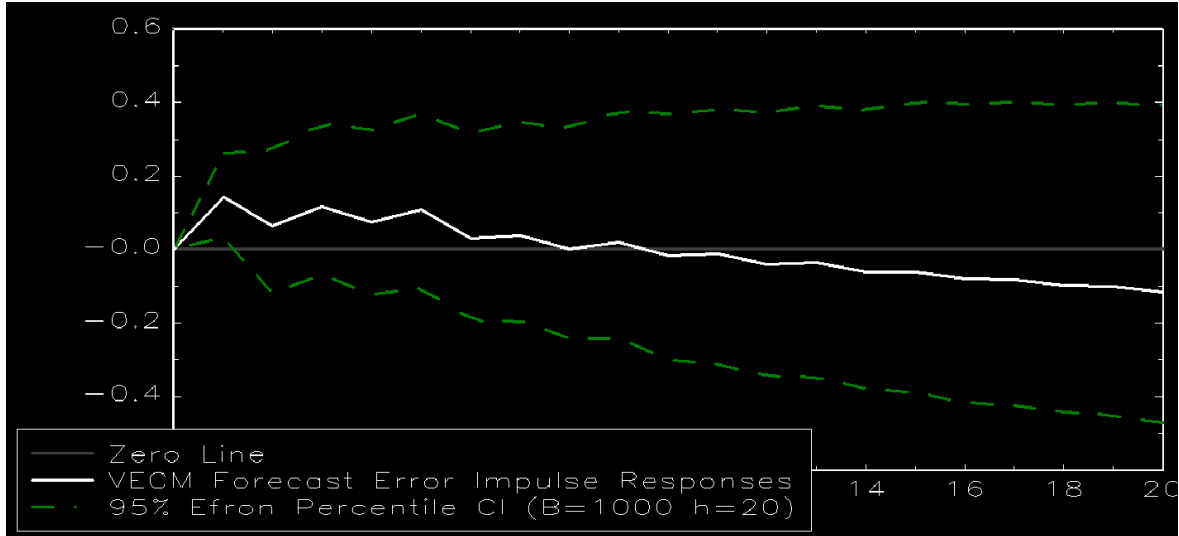
$$TÜFI_t = 0.162_{(0.099)} DövizKuru_t - 1.418_{(0.129)} M1_t + 0.113_{(0.056)} DIİF_t + \varepsilon_t$$

Şekil 4.2 döviz kuru değişkeninde bir standart sapmalılık şok sonrasında tüketici fiyat endeksi serisinin dinamik tepkisini göstermektedir. Şekil 23. itki-tepki tahminleri için Efron (1982) tarafından geliştirilen “bootstrap” yönteminin 1000 defa tekrarına dayalı %95 “bootstrap” güven aralığına sahip itki-tepki tahmin sonuçlarını da göstermektedir. Şekil 4.2’de verilen tahmin sonuçları döviz kurunda bir artış karşısında tüketici fiyat endeksinin buna pozitif yönde tepki verdiğini göstermektedir. Özellikle, ilk 10 çeyrek de bu tepki çok güçlü olmamakla birlikte ilerleyen dönemlerde oldukça önemli bir açıklama gücüne sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum döviz kuru değişkeninin deki artışların İran ekonomisinde fiyatlar genel düzeyi üzerinde pozitif ve uzun dönem de kalıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.



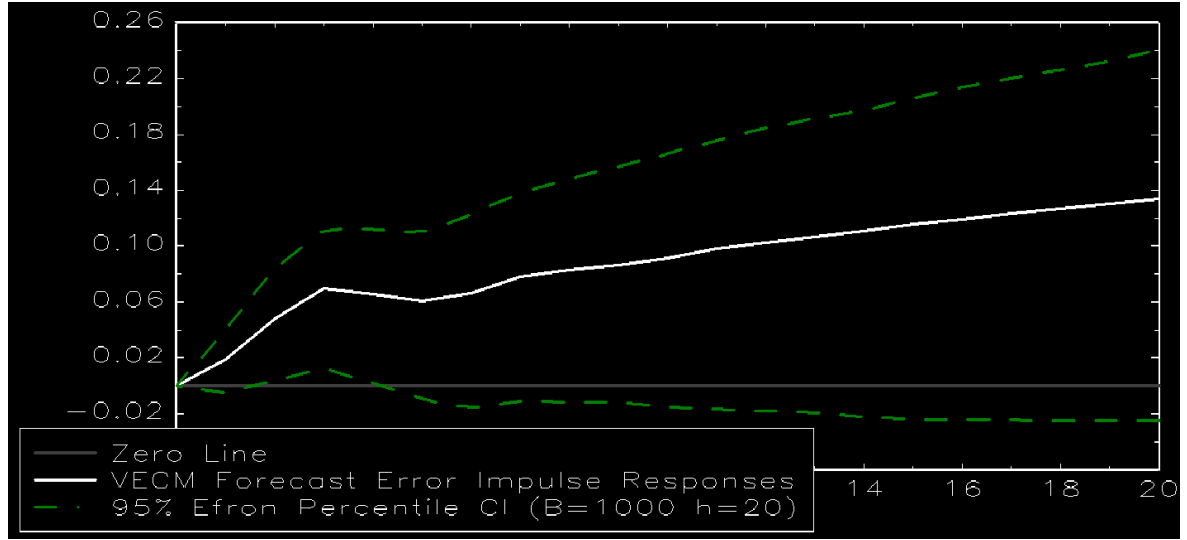
Şekil 4.2. Döviz Kuru Değişkeninde Bir Birim Standart Şoka Tüketici Fiyat Endeksi Değişkeninin Göstermiş Olduğu Tepkinin Tahmin Sonuçları

M1 parasal büyüklük değişkeninde bir standart sapmalık şok karşısındaki tüketici fiyat endeksi serisinin dinamik tepkisini veren “bootstrap” yönteminin 1000 defa tekrarına dayalı %95 Efron “bootstrap” güven aralığına sahip itki-tepki fonksiyonu tahmin sonucu Figüre 24’de verilmiştir. Figüre 23’de verilen itki-tepki tahmin sonuçları incelendiğinde M1 parasal büyüklük değişkeninde bir standart sapmalık şok’a karşı tüketici fiyat endeksi serisinin göstermiş olduğu reaksiyonun ilk 8 dönem ile sonrası dönemin oldukça farklı olduğu gözlenmektedir. Dikkat edilir ise ilk 8 dönem boyunca tüketici fiyat endeksi serisinin göstermiş olduğu reaksiyon pozitif iken sonrası dönemde negatif olmaktadır. Bu bulgu, İran ekonomisinde M1 parasal büyüklük değişkeninin tüketici fiyatları üzerinde kısa dönem de pozitif uzun dönem de ise negatif etkilerinin olduğunu göstermektedir. Fakat, şekil 4.2’de verilen sonuçlar ile şekil 4.3’de verilen sonuçlar karşılaştırıldığında İran ekonomisinde döviz kuru değişkeninin uzun dönem de daha fazla etkiye sahip olduğu ifade edilebilir.



Şekil 4.3. M1 Parasal Büyüklük Değişkeninde Bir Birim Standart Şoka Tüketici Fiyat Endeksi Değişkeninin Göstermiş Olduğu Tepkinin Tahmin Sonuçları

Dünya İthalat Fiyat Endeksi değişkeninde bir standart sapmalılık şok karşısındaki tüketici fiyat endeksi serisinin dinamik tepkisini veren “bootstrap” yönteminin 1000 defa tekrarına dayalı %95 Efron “bootstrap” güven aralığına sahip itki-tepki fonksiyonu tahmin sonucu şekil 4.5’de verilmiştir. Şekil 4.5’de verilen itki-tepki tahmin sonuçları incelendiğinde Dünya İthalat Fiyat Endeksi değişkeninde bir standart sapmalılık şok’a karşı tüketici fiyat endeksi serisinin göstermiş olduğu reaksiyonun ilk iki yıl ile sonrası dönemin oldukça farklı olduğu gözlenmektedir. İlk 2 yıl boyunca tüketici fiyat endeksi serisinin göstermiş olduğu reaksiyon oldukça zayıftır iken sonrası dönemlerde ilk dönemlere göre kısmen daha anlamlı olduğu gözlenmektedir. Şekil 4.1 , 4.2 ve 4.3 de verilen itki-tepki tahmin sonuçları incelendiğinde İran ekonomisinde döviz kuru değişkenin tüketici fiyatlarını artıran önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu elde edilen sonuç, İran ekonomisi üzerine yapılmış diğer araştırmaların bulguları ile de paralellik göstermektedir.



Şekil 4.4. Dünya İthalat Fiyat Endeksi Değişkeninde Bir Birim Standart Şoka Tüketici Fiyat Endeksi Değişkeninin Göstermiş Olduğu Tepkinin Tahmin Sonuçları

SONUÇ VE ÖNERİLER

Karmaşık bir durum olan enflasyon genel olarak ülkelerin İran'ın da en önemli ekonomik sorunlarından birisidir. Enflasyon, üreticiler ve tüketicilerin davranışlarında negatif etikleriyle ekonomide sorunlar yaşamasına neden olmaktadır.

Enflasyonun nedenleri incelendiğinde talep tarafından oluşan baskılar, arz tarafından oluşan baskılar ve hatalı ekonomik yapıdan dolayı oluşan enflasyon baskılarına dikkat etmek çok önemlidir.

Talep baskısından dolayı enflasyonu oluşturan en önemli faktörün, mali ve reel sektör arasında yarattığı dengesizlik olduğu görülmektedir. Arz baskısından dolayı enflasyonu oluşturan nedenlerin en önemlisi, nominal ücretlerdeki uygunsuz artış veya üretim faktörlerinin fiyatlarının artması sonucu üretim maliyetlerinin yükselmesidir. Gereken altyapının olmayışı, gereksiz ve işleri ağırlaştıran kurallar, ithalata gereğinden fazla bağımlı olmak gibi ekonomik yapısal darboğazlar enflasyonu şiddetlendirmekte hatta stagfasyona neden olabilmektedir.

Parasal değişkenler ve enflasyon arasındaki ilişki ekonomi ile ilgilenen politikacılar ve araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Likiditedeki artış oranı enflasyonun oluşması ve devam etmesinin en önemli nedeni olmasına rağmen, ekonomik şartlar ve likiditenin yükseliş şekli de etkinlik derecesinde önemlidir.

İran'daki kronik enflasyon çeşitli nedenlerden dolayı değişik dönemlerde oluşmuştur. Devrim öncesi birinci ve ikinci dünya savaşlarının olumsuz etkileri, üretim sıkıntıları, uluslararası ticaretteki düzensizlik, petrolün millileştirilmesi, petrol gelirlerine sürekli bağımlılık ve devletin bütçe açığı oranındaki artış enflasyonun oluşması ve devam etmesine neden olmuştur.

İran devrim sonrası ilk yıllarda siyasi istikrarsızlık, hedeflenen ekonomik planların olmayışı, ekonomik yaptırımlar ve nihayetinde savaş gibi nedenler geçmişteki enflasyon baskılarına eklenmiştir. Savaş dönemindeki devlet harcamalarının önemli derecede artması, petrol gelirlerinin değişik yıllarda azalmasının yanı sıra devlet

bütçesinin büyük ölçüde açık vermesine neden olmuştur. Savaşın bitmesiyle birlikte 1989 yılında birinci ekonomik, siyasi ve kültürel kalkınma programı, az da olsa geçmiş yıllardaki makro dengesizliklerin etkisini azaltmıştır. Burada dikkat edilecek nokta, programın eksik uygulanması enflasyonun artmasında etkili olmuştur.

1997 ve 1998 yıllarında petrol gelirlerinin azalması ve buna bağlı olarak devletin petrol gelirlerine bağımlı olmasından dolayı, Merkez Bankasına borcunun artması sonucu parasal taban yükselmiş ve enflasyonun büyümesine neden olmuştur. 2000 yılında petrol piyasasındaki olumlu gelişmeler üretimi biraz da olsa harekete geçirmiş ve yüksek derecedeki enflasyon oranını düşürmüştür. Ancak 2002’de döviz kurunun bütünleşme politikasının uygulamasıyla birlikte enflasyon oranları yeniden artışa geçmiştir. Enflasyondaki artış durdurulamadığı için bu program 2005 yılında durdurulmuştur. 2006-2010 yıllar arasında petrol fiyatlarının artması, düşük gelirliye ucuz konut sağlama projesi, döviz kurunun yapay olarak sabitlenmesi, bankaların kâr oranları sınırlarının devlet tarafından belirlenmesi ve farklı piyasalar arasındaki dengesizlik gibi nedenler, fiyatlardaki sürekli artışın alt yapısını oluşturmuştur.

2010 yılının ilk başlarından 2013 yılı Ağustos ayına kadar destekleme planlarının uygulaması sonucu enerji fiyatlarının artması, petrol ve bankacılıkta uygulanan yaptırımlar ve bunların ardından döviz sistemindeki dalgalanmalar ve güvensizliğin artması enflasyonunu kontrol edilmeyecek şekilde yükselmesine neden olmuştur.

On birinci hükümetin işe başlaması ile birlikte umut verici nükleer müzakereler başlamış, buna bağlı olarak da yaptırımlar askıya alınmıştır. Dolayısıyla 2013 yılı Aralık ayında nükleer programının geçici olarak durdurulması enflasyonun azalmasına neden olmuş ve bu durum 2014 yılı sonbaharına kadar devam etmiştir.

Bu çalışmanın ana ekseninde İran'daki enflasyonun tarihsel süreci ekonomik yönden ele alınmıştır. Çalışmada İran enflasyonu 1990-2012 yıllar arası çeyrek veriler baz alınarak ekonometri yöntemiyle Eviews programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada döviz kuru, dar anlamda M1 parasal büyüklük ve dünya ithalat fiyat endeksi değişkenlerinin enflasyon üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Döviz kuru, parasal büyüklük ve dünya ithalat fiyat endeksinin temel açıklayıcı değişkenler

olarak alınmasının nedenleri, İran ekonomisinin ithal malları sanayisinin yapısı ve İran ekonomisinin dışa açıklığının araştırılmasının istenmesidir.

Yapılan zaman serisi analizi ile döviz kuru, M1 parasal büyüklük ve dünya ithalat fiyat endeksleri değişkenlerinin enflasyon üzerindeki etkileri incelenmiş ve bunlardan İran ekonomisindeki enflasyonu en çok belirleyen değişkenin döviz kuru olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Analiz sonucuna bakıldığında İran ekonomisinde fiyatları pozitif yönde en çok etkileyen değişkenin sırasıyla döviz kuru ve dünya ithalat fiyat endeksi olduğunu sonucuna varılmıştır. Döviz kurundaki artışların İran ekonomisinde fiyatlar genel düzeyi üzerinde pozitif ve uzun dönemde kalıcı bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. M1 parasal büyüklük değişkeni ise tüketici fiyatları üzerinde kısa dönemde pozitif, uzun dönemde ise negatif etkileri olduğu gözlenmiştir.

İran ekonomisini Bu durumdan Çıkaracak Öneriler:

- Devlet uzun vadeli yeni politikalar uygulayarak, örneğin sanayi, tarım ve hizmetler sektöründe üretimi arttırarak arzı yükseltebilir. Bu durumda malların fiyatları aşağı yönde hareket ederek enflasyon kontrol edilebilir.
- Devletin ekonomideki rolü en aza indirerek, örneğin destekler ortadan kaldırılarak ve özelleştirme yönünde doğru politikalar uygulayarak rekabet gücü arttırabilir.
- Alanında uzman ekonomistlerden bir heyet veya komisyon oluşturulmalıdır. Bu komisyonun ülkenin döviz politikalarının uygulaması sırasında yerli üretimi ve ihracatı arttırma yönünde kararlar almalarıyla dış ticaret artırılıp ithalat azaltılmalıdır.
- Merkez bankasının bağımsızlaştırılması, ekonomideki sorunların azaltılması yönünde atılacak en önemli adımlardan birisidir.
- Devletin piyasadaki rolünün öngörülebilir düzeyde olması çok önemlidir.
- Likidite artışının engellenmesi, enflasyon oranının azalmasına neden olur.

- İç ve dış ekonomide oluşan enflasyon arasındaki farkın, ülke içindeki yabancı döviz kurlarına yansıtılması gerekir. Bu nedenle enflasyonun ekonomideki üretim sektörü ve ihracat üzerindeki olumsuz etkileri engellenebilir ve böylece uluslararası rekabet gücü arttırabilir.
- Bütçe açığının parasal tabandaki olumsuz etkilerini azaltmak için bütçe yönetiminin devam ettirilmesi gerekir.
- Bankaların Merkez Bankasına borçlanması kontrolü gibi likiditenin doğru şekilde yönetilmesi, likiditeyi yönlendirmek için borsa gibi piyasaların genişletilmesi, döviz fiyatlarının artışı engellemek için döviz piyasasının denetlenmesi gerekir.
- Gıda ve diğer malların piyasası ve temel hizmetlerin doğru şekilde yönetilmesi, temel malların temini, dağıtımı ve depolaması ve fiyatlandırılması devletin denetimi altına alınması, kaçak yollarla malların ihracatının engellenmesi yerinde olur.
- Tasarruf kültürünün geliştirilmesi ve aile bütçesindeki gereksiz maliyetlerin azaltılması şarttır.

KAYNAKLAR

- Abbasi, N. and Tashkini, (2005). Is Inflation a Monetary Phenomenon in Iran?, *Journal of Economic Researches*, 67(1), 181-212.
- Abizadeh, S. and Yousefi, M. (1998). Deficits and Inflation: An Open Economy Model of the United States. *Applied Economics*, 30,1307-1316.
- Afshinnia, M. (1998). Estimation of effect of changes in long run volume of money and liquidity on price level in Iran. *Economics Journal* No: 8.
- Ağayev, S. (2011). Exchange Rate, Wages, and Money; What Explains Inflation in CIS Countries: Panel Causality and Panel Fixed Effects Analysis. *Middle Eastern Finance and Economics: Euro Journals Publishing*, 6-13.
- Ahmed, S.C. Cust, S., Kamin, and J. Huntley. (2002). Are Depreciation as Contractionary as Devaluations? *A Comprison of selected Paper* No: 737. Board of Governors of The Federal Reserve System, Washington, D.C.
- Akat, A. (1992). Kronik Enflasyonla Mücadele: Sorunlar, Çözümler, Tereddütler, *Frederic Ebert Vakfı*, İstanbul, 5.
- Armash, H., Salarzahi, H., Yaghoobi, N. and Heyderi, A. (2010). Causes of Inflation in the Iranian Economy. *International Review of Business Research Papers*, 3 (6), 30-44.
- Aslan, E. (1998). *Türkiye'nin Ekonomik Yapısı ve Güncel Sorunları*. Muğla Üniversite Yayınları, Muğla, 63-64.
- Azimi, R., Samadi, R., Thaghizadeh, H. and Miritame, A. (2013). İrandaki Eflayon Nedenleri üzerinde Analiz. *Ekonomik ve Mali Politikalar Dergisi*, 1, 25-58.
- Bafekr, A. (1998). Determinants of Inflation in Iran by Co-integration Method 1959-1995. Shahid Beheshti University of İran , *Economics Department*.
- Bahmani- Oskooee, M. (1996). The Black Market Exchange Rate and Demand for Money in İran. *Journal of Macroeconomics*, 18, 171- 76.
- Bahmani-Oskoe, M., Chomsisengphet, S. and Kandil, M. (2002). Are Devaluations Contractionary in Asia? *Journal of Post Keynesian Economics*, 25, 69-81.
- Bahmani-Oskooee, M. (1990). Exchange Rate Sensitivity of Demand for Money and the Effectiveness of Financial and Monetary Policy. *Applied Economics*, 22, 917-925.
- Bahmani-Oskooee, M. (1993). Black Market Exchange Rates Versus Official Exchange Rates in Testing Purchasing Power Parity: An Examination of the Iranian Rial. *Applied Economics*.
- Bahmani-Oskooee, M. (2006). Source of Inflation in Post-revolutionary Iran. *International Journal of Economics*, 2.

- Bahmani-Oskooee, M. and Miteza, I. (2006). Are devaluations Contractionary. Evidence From Panel Cointegration, *Economic Issues*, 11, 49-64.
- Becker, T. (1999). Common Trends and Structural Change: A Dynamic Makro Model for the Pre-and Postrevolution Islamic Republic of Iran. *IMF Working Paper 99/82 (Washington: International Monetary Fund)*.
- Blanchard, O., Barsky, R.B. and Kilian, L. (2002). Do We Really Know that Oil Caused the Great Stagflation? *A Monetary Alternative NBER Macroeconomics Annual 2001*.
- Blinder, A.S. (1979). *Economic Policy and the Great Stagflation*, New York: Academic Press.
- Bonato, L. (2007). Money and Inflation in the Islamic Republic of Iran. *IMF Working Paper*, WP/07/119.
- Bronfenbrenner, M. (1976). *Elements of Stagflation Theory*. ZFN 36(1-2):1-8. 1979. Macroeconomic Alternatives. Arlington Heights, Ill: AHM.
- Bronfenbrenner, M. and Holzmann, F.D. (1983). *A Survey Of Inflation Theory*, AER, 53(4), 226.
- Bruno, M. and Sachs, J. (1985). *Economics of Worldwide Stagflation* Harvard University Press: Cambridge, MA.
- Bussiere, M., Saxena, S.C. and Tovar, C.E. (2012). Chronicle of Currency Collapse: Reexamining The Effects on Output. *Journal of International Money and Finance* 31(4).
- Campbell, J.Y. and Peron, P. (1991). Pitfalls and Opportunities: What Macroeconomists Should Know About Unit Roots", O. J. Blanchard and S. Fischer (Eds.) *NBER Macroeconomics Annual*, Cambridge.
- Chang, R. (1994). Endogenous currency substitution, inflationary finance, and welfare. *Journal of Money, Credit and Banking*, 26, 903-916.
- Chavoshizadeh-Tafti, F. (2012). Determinants of Inflation in Islamic Republic of Iran. *International Journal of Business and Social Science*, 6 (3), 197-203.
- Chopra, A. (1985). The Speed of Adjustment of Inflation Rate in Developing Countries: A Study of Inertia. *IMF Staff Papers*, 4 (32).
- Chou, W.L. and Chao, C. (2001). Are Currency Devaluation Effective? A Panel Unit Root Test. *Economics Letters*, 72, 19-25.
- Christopoulos, D.K. (2004). Currency Devaluation and Output Growth, New Evidence From Panel Data Analysis, *Applied Economics Letters*, 11, 809-813.
- Coe, D.T. and McDermott, J. (1997). Does the Gap Model Work in Asia? *IMF Staff Papers*, 44(1).

- Cogley, T., Giorgio, E., Primiceri, T. and Sargent, J. (2010). Inflation-Gap Persistence in the U.S American Economics, *Journal Macroeconomics* ,2(1), 43–69.
- Cuxierman, A. (1994). Central Bank Independence and Monetary Control, *The Economic Journal*, November, 104,1437-1448.
- Dadkhah, K. (1985). The inflationary process of Iranian economy, *International Journal of Middle East Study*, 17, 374-377.
- Darrat, A.F. (1987). The inflationary process of the Iranian economy, A Re-examination of the Evidence, *International Journal of Middle East study*, 19.
- Dawoodi, P. (1997). Economic stabilization policy and estimating dynamic inflation model in Iran, *Research publication and economic policy* Tehran, Iran.
- Dickey, D.A. and Fuller, W.A. (1979), Distribution of Estimators for autoregressive time series with a Unit Root, *Journal of the American Statistical Association*, 74, 427-431.
- Dinler, Z. (2005). *İktisada Giriş*, Ekin Kitapevi Yayınları, 4.Basım, Bursa.
- Doğru, B. Recepoğlu, M. ve Çelik, O. (2013). Döviz kuru hareketleri ve bütçe açığı enflasyona yol açar mı? Gelişmekte Olan Asya Ülkeleri Üzerinde bir Panel Nedensellik Analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 8(2), 21-36.
- Efron, B. (1982), The Jackknife, the Bootstrap, and Other Resampling Plans, Number 38 in CBMS-NSF Regional Conference Series in *Applied Mathematics*, Philadelphia: SIAM.
- Ejder, H.L. (2002). Kamu Açıkları ile Enflasyon Arasındaki İlişkinin Analizi ve Değerlendirilmesi, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, (3),189-208.
- Esfahani, N. and Yavary, K. (2003). Nominal and Real Factors of İnflation in Iran Autoregressive Method, *Journal of Economics Research of Iran*,16.
- Fischer, S. (1997). Long-Term Contracts, Rational Expectations and The Optimal Money Supply Rule, *Journal of Political Economy*, 85.
- Forbes, K. (2002). How Do Large Depreciations Affect Firm Performance? *Internationa Monetary Found Staff Papers*, 49, 214-238.
- Friedman, M. (1970). The Counter-Revolution in Monetary Theory, IEA Occasional Paper, No: 33, London: *Institute of Economic Affairs*.
- Frisch, H. (1990). *Theories of İnflation*. First Published 1980, Reprinted 1984, 1986,Cambridge University Press: 2.
- Gazi, E. (1999). Türkiye’de Enflasyon ve Büyüme ilişkisi. *İMKB Dergisi*, 12 (3).

- Ghanbari, A. (2001). *Makro Ekonomi Politikalarının Düzeltilmesi*, Nedaye mehrafarin yayınları, Tahran kiytapevi, 62-69.
- Ghavam, M. (2005). The Emprical Analysis of İnflation in İran, *Quarterly Business Research Letter*, 36, 75-105.
- Granger, C.W.J. (1986), Developments in the Study of Cointegrated Economic Variables, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 48, 213-228.
- Gümüş, S. (2008). *Türkiye’deki Bütçe Açıkları ve Finansman Yöntemlerinin Makro Ekonomik Etkileri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat anabilim Dalı Yüksek lisans Tezi, İzmir, 31.
- Güneş, H. (1990). Türkiye’de Para Arzını Arttıran Nedenler, *İstanbul Ticaret Odası Yayını*, İstanbul, (8), 7.
- Gürbüzer, S. (1997). Enflasyonun Vergi Gelirlerinin Reel Değeri Üzerindeki Etkisi. *Hazine Dergisi*, 7,6.
- Habibi, N. (2008). The Iranian economy in the Shadow of economic Sanctions. Middle East Brief, Grown Center for Middle East Studies, *Brandies University*, 31, 1-7.
- Habibullah, M.S., Cheah, C.K. and Baharom, A.H. (2011). Budget Deficits and İnflation in Thirteen Asian Developing Countries, *International Journal of Business and Social Science*, 2(9), 192-205.
- Hançerlioğlu, O. (2012). *Ekonomi Sözlüğü*, 12. Baskı, Remzi Kitapevi, 106.
- Heidari, H. (2011). An alternative VAR model for forecasting Iranian İnflation, *Iranian Journal of Economic Research*, 16(46).
- Ireland, P. N. (2007). Changes in the Federal Reserve’s İnflation Target: Causes and Consequences. *Journal of Money, Credit, and Banking*, 39(8), 1851–1882.
- Işık, N., Acar, M. ve Işık, B. (2004). Enflasyon ve Döviz Kuru İlişkisi, Bir Eşbutunleşme Analizi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi*, 9(2), 325-240.
- İkani, A. (1987). The Dynamics of İnflation in İran, Netherland, *Tilburg University Press*.
- İnternet: Central Bank of the Islamic Repuclic of İran, (2013). *The Economic Data Institute*, Annual Economic Reports of İran. Various Issues, <http://www.cbi.ir/>. adresinden 18 Aralık 2015’de alınmıştır.
- İnternet: Ekodialog(2015),EnflasyonVergisi, http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/enflasyon_vergisi.html. adresinden 07 Mayıs 2015’de alınmıştır.

- İnternet: İMF-İFS year book, (2013 and 2014) and world Ekonomik Outlook October 2014. <http://www.imf.org/en/Data> adresinden 07 Mayıs 2015'de alınmıştır.
- İnternet: Moradi, M.A. (2002). Nonlinear Modelling of İnflation in İran, <http://www.ecomod.net>. adresinden 07 Haziran 2015'de alınmıştır.
- İnternet: World DataBank (2015), <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>. adresinden 16 Temmuz 2015'de alınmıştır.
- İran Ekonomi Bakanlığı .(2010). İran'da enflasyon ve mücadele yolları, Ekonomi Araştırma Gurubu Raporu, *Ekonomi Politikaları Araştırmalar Dergisi*, Ekonomi Daire Başkanlığı Yayınları.
- İran Ekonomi Bakanlığı, (2002). İran'da enflasyon nedenleri, Ekonomi Araştırma Gurubu Raporu, *Ekonomi Politikaları Araştırmalar Dergisi*, Ekonomi Daire Başkanlığı Yayınlar.
- İran Ekonomi bakanlığı, (2013). İran Ekonomisindeki Enflasyonun Nedenleri ve Çözüm Yolları, Ekonomi Araştırma Gurubu Raporu, *Ekonomi Politikaları Araştırmalar Dergisi*, Ekonomi Daire Başkanlığı Yayınları, 7.
- İran Ekonomik Araştırma Merkezi (2007). Stagflasyonun Analizi ve İran Ekonomisini Etkileyen Faktörler. *Ekonomi Dergisi*, 220.
- İran Merkez Bankası,(2007). İran Enflasyonu ve Nedenleri. *Para ve bankacılık İktisadi Politikalar Araştırma Merkezi Yayınları*, 13-35.
- İran Merkez Bankası. (2002). İran Enflasyonu ve Nedenleri. *Para ve Bankacılık İktisadi Politikalar Araştırma Merkezi Yayınları*, 2-8.
- Johansen, S. (1988). Statistical Analysis of Cointegration Vectors, *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12(2-3), 231-254.
- Johansen, S. (1991). Estimation and Hypothesis Testing of Cointegration Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models, *Econometrica, Journal of Econometric Society*, 59(6), 1551-1580.
- Karagöz, H. (2009). Döviz Kuru Dış Ticaret İlişkisi, *Etüd Araştırma Servisi*, Konya Ticaret Odası, 12.
- Karshenas, M. (1990). *Oil, State, and Industrialization in Iran*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Karshenas, M. and Hakimian, H. (2000). Dilemmas and Prospects for Economic Reform and Reconstruction in Iran. in Parvin Alizadeh (ed.), *Development and Change in Post-revolutionary Iran*, London, UK: I. B. Tauris Publishers, 2, 50-75.
- Kazerouni, A. and Asghari, B. (2002). The Test of Classic İnflation Model in İran, Convergence Approach, *Journal of Trade Studies*, 6(23), 97-139.
- Ketapchi, M. (2010). *Makro Ekonomi*, Azad Book Press.

- Keynes, J.M. (1973). *The General Theory of Employment, Interest, and Money*, London, The Macmillian Pres Ltd.
- Keynes, M. (2008). *General Theory of Employment Interest and Money*, Published by Atlantic.
- Kılıçbay, A. (1984). Türk Ekonomisinde Enflasyonun Anatomisi, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayın*, No: 507, İstanbul, 179.
- Knotek, E.S. (2006). Regime Changes and Monetary Stagflation, *Federal Reserve Bank of Kansas City Research Working Paper*, 6-5.
- Knotek, E.S. and Khan, S.H. (2012). Drafting Inflation Targets zand Stagflation, *The Federal Rezerve Bank of Kansas City research Working Papers*, RWP 12-10, 1-38.
- Labonte, M. (2011). Inflation: Causes, Costes, and Curent Statu, *Cogressional Research Service*, July, 26,1-2.
- Lawrence, B. and Mankiew, N.G. (1995). Relative Price as Agregate Supply Shocsk 22 *Quarterly Journal of Economics*, 161-194.
- Loungani, P. and Swagel, P. (1996). Supply-Side Sources of İnflation, Evidence From OECD Countries, *International Finance Discussion Paper*, *Federal Rezerve Board*, October, No: 515.
- Loungani, P. and Swagel, P. (2001). Sources of İnflation in Developing Countries, *IMF Working Paper*, *İnternational Monetary Found*, WP/01/198, 2-29.
- Loungani, P., Razin, A. and Yuen, C. (2001). Capital Mobility and Output İnflation Tradeoff, *Journal of Development Economics*, (February), 64, 74-255.
- Magendzo, I. (2002). Are Devaluations Really Contractionary? *Central Bank of Chile working Papers*, 182.
- Manisalı, E. (2002). *İktisada Giriş*, Der Yayınları, İstanbul.
- Mankiw, N.G. (2012). *Macroeconomics*. Translated by; Baradaran, H. and Parsaiian, A. Allame Tabatabaai University, Press by Nashre Ney, 388.
- Mehnatfar, Y. ve Dehghani, T. (2009). İran'daki enflasyon ve Likidite arasındaki ilişkinin analizi. *Ekonomik Politikalar Dergisi*, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Yayınları, 49, 93-112.
- Mehrgan, N. (2014). *Makro Ekonomi*, Nure Elm Yayınları, 17-28.
- Meltzer, Allan H. (2011). Ben Bernanke's '70s Show. *Wall Street Journal February* 5: A15.
- Mitchell, A.J. and Pentecost, E.J. (2001). The Real Exchange Rate and The Output Response in Four Transition Economies: *A Panel Data Study*. *Exchange Rate*

- Policies, Prices and The Supply response(eds) byc. Papazoglu, E.J. Pentecost, Chapter 5. Palgrave, Basingstoke, 68-77.*
- Miteza, I. (2006). Devaluation and Output in Five Transition Econometrics: A Panel Cointegration approach of Poland, Hungary, Czech Republic, Slovakia and Romania, 1993-2000. *Applied Econometrics and International Development*, 6(1), 77-86.
- Morrison, T. (1982). Structural Determinants og government Budget Deficit in Developing Countries. *World Development*, 6(10), 467.
- Nasr-Esfahan, K. and Yavari, I. R. (2003). Nominal and Real Factors that Effective Inflation in Iran, Vector auto- Regressive Approach. *Journal of the Economic Research*, 16, 69-99.
- Nazifi, F. (2004). Financial development and economic growth in Iran, *Journal of Economic*, 4(14), 97-130.
- Nelson, E. and Nikolov, K. (2004). Monetary Policy and Stagflation in the UK *Journal of Money, Credit, and Banking* 36(3), 293–318.
- Nikpoor, (2000). *İran'da Stagflasyonun incelenmesi*, Makro Ekonomi Gurubu Ekonomik Araştırma Merkezi Yayınları, 220, 7-25.
- Nili, M. (1985). Inflation in Iran, *Quarterly Journal of Planning and Development*, Plan and Budget Organisation of Iran, Tehran, Iran, 3.
- Numenkamp, P. and Schweickert, R. (1990). Adjustment Blicies and Economic Growth in Development Countries, İs Devaluation Contractionary? *Weltwairtschaftliches Archiv*, 126(3), 474-493.
- OECD. (2001). *Strategies for sustainable development- Practical guidance for development*. Paris: OECD The Organisation for Economic Cooperation and Development.
- Olandipo , S.O. and Akinbobola, T.O. (2011). Budget Deficit and Inflation in Nigeria: A Causal Relationship. *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences*, 2(1), 1-8.
- Olin, L. and Olumuyiwa, S.A. (2000). Determinants of İnflation in the İslamic Republic of İran: A Macroeconomic Analysis. *IMF Working Paper*, Middle Eastern Department, 127, 1-28.
- Orhan, O.Z. ve Erdoğan, S. (2003). *Para Politikası*, Yazıt Yayınları, İstanbul.
- Ortadoğu Bankası ekonomi araştırma gurubu (2014). *İran enflasyonun analizi*, *Ekonomi Bakanlığı Yayınları*, 4-15.
- Osterwald-Lenum, M. (1992). A Note with Quantiles of the Asymptotic Distribution of the Maximum Likelihood Cointegration Rank Test Statistic, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 54, 461-472.

- Özkan, N. (1987). *Planlı Dönemde Bütçe Açıklarının Nedenleri* (Vergi Gelirleri Açısından), Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu Dizisi:3, Maliye Bakanlığı Bütçe Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 21.
- Pahlavani, M. and Rahimi, M. (2009). Source Of Inflation In iran, An Application Of The ARDL Aprocuh. *İnternational Journal Of Applied Econometrices and Quantitative Studies*, 6 (1), 62-76.
- Parasız, İ. (2002). *Enflasyon, Kriz ve Ayarlamalar*, Ezgi Kitapevi, Bursa, 8.
- Parasız, İ. (2013). *Makro Ekonomi Teori ve Politika*, Ezgi Kitabevi Yayınları, 10. Baskı Bursa, 426.
- Pesaran, M.H. (1982). The System of Dependent Capitalism in Pre- and Post-Revolutionary Iran. *International Journal of Middle East Studies*, 14.4, 501-22.
- Pesaran, M.H. (1997). The Iranian Economy during the Pahlavi Era. in Ehsan Yarshater, Encyclopaedia Iranica, *Economy V-Education XX*. Costa Mesa, CA: Mazda Publishers, VIII(2), 143-156.
- Pesaran, M.H. (1998). *Economic Trends and Macroeconomic Policies in Post-Revolutionary İran*. Ed, By Parvin Alizadeh, *State and Development: The Case of Post- Revolutionary İran*, İ.B. Tauris, London (Forthcoming).
- Pesaran, M.H. (2000). *Economic Trends and Macroeconomic Policies in Post-Revolutionary Iran*. in Parvin Alizadeh (ed.) , *The Economy of Iran: Dilemmas of an Islamic State*, London: I.B. Tauris, Chapter 2, 63-100.
- Pesaran, M.H. and Salehi Esfahani, H. (2008). Iranian Economy in the Twentieth Century, A Global Perspective. *Economic Research Forum, Working Paper Series*, 15.
- Rahmani, T. (2011). *Makro Ekonomi*, Tehran University Press, 19. th Edition, 123-165.
- Ritu, A. and Sweder, W. (1989). Inflation and the Financing of Government Expenditure: An Introductory Analysis with an Application to Turkey. *World Economic Review*, issue, 1(3), 17-38.
- Said, E.S. and Dickey, D.A. (1984). Testing for a Unit Root in Autoregressive Moving Average Models of Unknown Order, *Biometrika*, 71, 3, 599-607.
- Shakeri, A. (2000). *Inflation in the nature of Irans' economy*, P.H.D. Dissertation, Shahid Beheshti University.
- Shakeri. (2013). *Makro ekonomi politika ve teorileri*, Ney Yayınevi.
- Srivyal, V. and Vengata, S. (2004). Budget Deficit and Other Macroeconomic Variables in India. *Applied Econometrics and International Development*, 4(1), 37-54.

- Tabatabaee-Yazdi, R. (1991). *Consideration of Inflation in Iran, a Simultaneous Method with an Emphasis on Expectation of Inflation*, University of Tehran, (Unpublished MA Dissertation).
- Tabibian, M. and Sour, D. (1997). The Underling Cause of Inflation in Iran. *Iranian Journal of Trade Studies Quarterly*, No:1, 37-43.
- Tabibian, M. and Suri, D. (2009). İran Ekonomisindeki Enflasyonun Temel Nedenleri. *Ekonomi Araştırma Merkezi Dergisi*, No:7.
- Tashkini, A. (2003). *Enflasyon Parasal bir Olgu olabilir mi?* Yüksek Lisans Tezi Tahrn Üniversitesi, İktisat Fakültesi.
- Tavakkoli, A. and kheradmand, A. (2013). Chronicle of Currency Collapses and The Effects on out put: Evidance from Six Asian Countries. *Journal of Money and Economy*, 8 (2), 2-21.
- Tavakoli, A. and Karimi, F. (1999). Determinants of Effective Factors on Inflation in Iran Auto-Regressive Method, Ninth Conference on Monetary and Foreign Exchange Policy, *Institute for Monetary and Banking Studies*.
- Tayebinia, A. (1995). *Theories of Inflation with an Overview of Inflationary Process in Iran*, Tehran University, Tehran, Iran.
- Tayebnia, A. ve Mollai, S. (2010). İran'da Para ve Enflasyon, *Devlet Pılanlama Teşkilatı Dergisi, Sosyal ve Kültürel araştırma yayınları*, 110, 3-30.
- Türk, İ. (1992). *Maliye Politikası*. 9. Baskı. Ankara: Turan Kitapevi, 217.
- TÜSİAD. (1986). *Türkiye'de Enflasyon ve Enflasyonda Başarı Koşulları*, Yayın No: TÜSİAD-T/ 86,790, İstanbul, 86.
- Unay, C. (2001). *Makro Ekonomi*, Vipaş A.Ş Yayın No: 13, 8. Baskı, Bursa.
- Uygur, E. (2001). Enflasyon, Para ve Mali Baskı: İktisat Politikasında Geri Kalmışlık. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 16, 189, 7-23.
- Yayla, A. (2007). *İktisat ve Hayat*, Liberte Yayınları. Ankara.
- Yazdanpanah, İ. (2007). The Nature of Inflation in Developing Countries. *The World Economy Newspaper*, No: 950.
- Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2013). *Makro Ekonomi*, Seçkin yayıncılık, 11. Baskı, 407-409.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : AREFNİA, Negar
Uyruğu : İran
Doğum tarihi ve yeri : 1980- Orumiye
Medeni hali : Bekar
e-mail : negar_arefniya@yahoo.com



Eğitim

Derece

Eğitim Birimi

Mezuniyet tarihi

Yüksek Lisans

Gazi Üniversitesi/İktisat Anabilim Dalı

Devam ediyor

Lisans

İktisat Teorisi- Tebriz Azad Üniversitesi

2010

Lise

Effat College - Zanjan

2001

Yabancı Dil

İngilizce



GAZİ GELECEKTİR...



Chirurgische

